

Faddervalg i fornorskningstid

Faddervalg og etnisk tilhørighet i Storfjord 1859-1900

Michaela Pokorná

Masteroppgave i historie

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Universitetet i Tromsø

Høsten 2009

Forord

Å skrive denne oppgaven har vært en lærerik og utfordrende erfaring for meg. Jeg vil takke min veileder Lars Ivar Hansen for at han hjalp meg å gå gjennom prosessen, og for at han var en god rådgiver og hadde en utrolig tålmodighet med den språklige siden av oppgaven. Jeg vil også takke mine medstudenter for støtte. I den forbindelse vil jeg særlig takke Katri Somby og Marte Solum for korrekturlesning. Til slutt vil jeg sende en stor takk for støtten til min familie og mine venner.

Michaela Pokorná, 15. 11. 2009

1 Innledning	7
1.1 Tema og problemstilling	7
1.2 Oppgavens avgrensning	8
1.3 Tidligere forskning	9
1.4 Metode og kilder	13
1.4.1 Metode	13
1.4.2 Kilder	14
1.4.3 Etniske kategorier i oppgaven og kildekritikk	18
1.4.4 Etnisitetsbegrepet	21
1.5 Hypoteser	24
2 Teoretisk bakgrunn og beskrivelse av undersøkelsesområde	27
2.1 Dåpstradisjon og fadderskap	27
2.1.1 Dåp og fadderskap	27
2.1.2 Kriterier for faddervalg	30
2.2 Storfjordens bosetning, økonomiske bakgrunn og etniske forhold	32
2.2.1 Perioden 1859-1865	35
2.2.2 Perioden 1892-1900	37
2.2.3 Språklige forhold	39
2.3 Fornorskningsarbeid i Lyngen i andre halvdel av 1800-tallet	41
3 Faddervalget 1859-1865	49
3.1 Faddervalget	49
3.1.1 Norske dåpsforretninger	49
3.1.2 Kvenske dåpsforretninger	53
3.1.3 Dåpsforretninger i blandede familier	56
3.1.4 Samiske dåpsforretninger	59
3.1.5 Faddere som ble benyttet på tvers av etniske grupper	62
3.2 Oppsummering	63
4 Faddervalget 1892-1900	67
4.1 Kilder og etnisitet	68
4.2 Faddervalget	69
4.2.1 Norske dåpsforretninger	69
4.2.2 Kvenske dåpsforretninger	72
4.2.3 Interetniske dåpsforretninger	76
4.2.4 Samiske dåpsforretninger	79
4.2.5 Faddere på tvers etniske grenser	84
4.3 Oppsummering	85

5	Etnisitet, faddervalg og fornorskningspolitikk	89
5.1	<i>Etnisk tilhørighet og etnisitesskifte i kildematerialet</i>	89
5.2	<i>Faddervalget i Storfjord og fornorskningspolitikk</i>	93
5.2.1	Norske dåpsforretninger	93
5.2.2	Kvenske dåpsforretninger	96
5.2.3	Blandede dåpsforretninger	100
5.2.4	Samiske dåpsforretninger	102
5.2.5	Familier utenfor Storfjord og faddervalg	105
6	Konklusjon	107
	Kilder	113
	Litteraturliste	114

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Relasjoner mellom etniske grupper sett i lys av fornorskningspolitikken gjennom andre halvdel av 1800-tallet er tema for en mengde samfunnsvitenskapelig litteratur. Forskningen tar vanligvis for seg større økonomiske, demografiske og kulturelle prosesser med fornorskningspolitikken som kontekst og etniske grupper blir ofte undersøkt som mer eller mindre homogene enheter. Det har i relativt liten grad vært rom for undersøkelser på mikronivå som kunne si noe om individets handlinger og de holdninger enkelte mennesker hadde til hverandre. Unntaket er de senere års demografiske forskning der giftermålmønster og etnisitet er gitt oppmerksomhet.

Ved siden av giftermål er også fadderskap en type sosial institusjon som innbyr til studium av relasjoner mellom ulike folkegrupper på individnivå. Faddere ble ofte valgt fra de nærmeste omgivelser og var barns andre foreldre. Faddervalg er derfor en viktig indikator på hvordan mennesker med forskjellig etnisk identitet oppfattet og omgikk med hverandre. Hvis fornorskningen endret menneskers holdninger til og oppfatninger om hverandre, skulle dette komme til syne gjennom endringer i måten fadderne ble valgt på..

I denne oppgaven vil jeg undersøke om og hvordan storsamfunnets syn på minoriteter påvirket faddervalg i et flerkulturelt lokalsamfunn, der mennesker fra ulike etniske grupper ofte var naboer og kjent med hverandre.

Oppgavens hovedproblemstilling er: *Påvirket storsamfunnets syn på minoriteter gjennom andre halvdel av 1800-tallet relasjonene mellom mennesker fra ulike etniske grupper i et lokalsamfunn? Påvirket fornorskningspolitikken faddervalget i Stor fjord mellom 1859-1900?*

For å kunne svare på problemstillingen foretar jeg gjennom oppgaven følgende skritt: Jeg undersøker faddervalg i norske, kvenske, blandede og samiske dåpsforretninger i perioden

1859-1865 (Kap.3); etter hvert foretar jeg undersøkelsen for perioden 1892-1900 (Kap.4); videre sammenligner jeg faddervalgsmønstrene av disse periodene og kartlegger eventuelle endringer som foregikk i faddervalget og diskuterer disse eventuelle endringene i sammenhengen med fornorskningpolitikk og forskningen på den. (Kap.5).

1.2 Oppgavens avgrensning

Storfjord ble valgt som geografisk undersøkelsesområde for oppgaven av flere grunner. Den representerer et fleretnisk nordnorsk lokalsamfunn der folk fra alle tre etniske grupper levde om hverandre, eller innenfor kort rekkevidde av hverandre. I Storfjord var de etniske gruppene ikke isolerte og det dannet seg ikke særskilte bosetningsområder. Videre var det små økonomiske forskjeller mellom de etniske gruppene. Uansett sin etniske tilhørighet levde de fleste innbyggere av Storfjord på samme måte og økonomisk sett var det få forskjeller mellom norske, samiske eller kvenske familier. Mennesker fra ulike etniske grupper var i Storfjord i daglig kontakt, gjennom næringsliv og naboskap. De fleste behersket andre to språk ved siden av sitt morsmål. Storfjord fremtrer dermed som et passende område for undersøkelse av etniske relasjoner på mikronivå.

I denne oppgaven tar jeg for meg det området som i folketellingen av 1865 samsvarte med Storfjords skolekrets i Lyngen prestegjeld, dvs. det geografiske området fra Hatteng til Rasteby, se kart s. 27. Til tross for administrative endringer i senere folketellinger, følger jeg denne geografiske avgrensningen gjennom hele oppgavens periode.

Tidsavgrensning for oppgaven er perioden 1859-1900. I denne perioden ble det gjennomført en minoritetspolitikk overfor samer og kvener med det siktemål å sveise alle etniske grupper i Norge sammen til en homogen norsk nasjon. Oppgaven undersøker faddervalget i periodene 1859-1865 og 1892-1900. Valget av disse to periodene ble for det første foretatt ut fra hensynet til tilgjengelig kildemateriale. Dessuten ut fra hensynet til fornorskningpolitikken,

som ble iverksatt i løpet av denne perioden og innskjerpet og kunne dermed vise de første resultater, – noe som kunne gjenspeiles i faddervalget. I den første perioden ble minoritetspolitikken langsomt lansert og iverksatt, mens den i den andre perioden ble forsterket og kunne vise til mer vellykkede resultater. På slutten av oppgavens fokusperiode hadde minoritetspolitikken vært virksom i 50 år og kunne bringe endringer i menneskelige relasjoner, noe som sammenligningen av faddervalget i disse to periodene trolig kan vise.

1.3 Tidligere forskning

Faddervalg som en markør for samfunnsmessige holdninger og relasjoner i forhistoriske perioder har ikke vært viet mye oppmerksomhet i norsk historisk forskning. Relasjoner mellom de etniske gruppene i nordnorske lokalsamfunn på 1800-tallet, har derimot vært tema for flere av dagens historikere og samfunnsforskere. Fokus har imidlertid i særlig grad vært rettet mot økonomiske og demografiske endringer og utviklingen gjennom større tidsperioder. Videre har forskningen særlig tatt for seg den samiske og norske befolkningen. I sammenheng med menneskers handlinger og sosiale begivenheter på individnivå, har forfatterne rettet større oppmerksomhet mot giftermål og giftermålstrategier enn mot faddervalg.

Unntaket, og den mest relevante undersøkelsen for oppgaven min er Doris Markussens hovedoppgave i historie: *Giftermål og faddervalg. Endring i etnisk tilhørighet i Kvæfjord 1751-1865*.¹ Markussen tar for seg faddervalgsmønstret i samiske og norske dåpsforretninger i et lokalsamfunn i Sør-Troms fram til 1865. Hun konkluderer med at det i Kvæfjord gjennom hele undersøkelsesperioden foregikk en akkulturasjonsprosess som etter 1865 gikk over til assimilasjon. Konklusjonen er blant annet basert på en analyse av faddervalg som

¹ Markussen, Doris: *Giftermål og faddervalg. Endring i etnisk tilhørighet i Kvæfjord 1751-1865*. Hovedoppgave i historie våren 2001. Universitetet i Tromsø 2001.

avdekket et kraftig økende antall av samiske faddere i norske dåpsforretninger mot slutten av hennes andre undersøkelsesperiode. I hennes første undersøkelsesperiode ble derimot fadderne, ifølge Markussen valgt blant folk oppover på den sosiale rangstigen. Det fantes ikke samiske faddere i norske dåpsforretninger, mens norske faddere var i tallmessig overlegenhet i forhold til samiske faddere i samiske dåpsforretninger. I den seinere perioden var de samiske fadderne ofte gift med nordmenn, og Markussen peker på at også antallet av giftermål mellom samer og nordmenn økte gradvis. Hun stiller i denne sammenheng et viktig spørsmål, nemlig om disse fadderne faktisk ble oppfattet som nordmenn, eller fortsatt som samer. Hvis det første var tilfellet, kunne det tyde på at en assimilasjonsprosess var i gang. Etter hvert utviskes de lokale forskjeller når det gjelder antall norske faddere i samiske dåpsforretninger, slik at samene går over til et felles mønster og i stor grad aksepterer norske faddere. Grunnen til disse endringene ligger ifølge Markussen i økende sosial kontakt og positiv samhandling mellom samene og nordmennene, noe som førte til sosial tilnærming og minsking av ulikhetene mellom de to folkegruppene. Dette kom som en følge av nedbryting av de geografiske grensene mellom gruppene, økt gjensidig økonomisk avhengighet og samarbeid over etniske grenser – og ikke minst norsk kulturell påvirkning i samisk miljøer, hvor fornorskningsarbeidet spilte en betydelig rolle.

Markussen baserte sin undersøkelse på tilsvarende kilder og metode som brukes i denne oppgaven. Videre slutter hennes oppgave der oppgaven min begynner. Den tjener derfor som et godt utgangspunkt for min undersøkelse. Vi skal se at fornorskningsarbeidet mot slutten av 1800-tallet hadde klare følger. Dette kunne føre til at en assimilasjonsprosess var godt i gang på den tiden, noe som etter Markussens modell skulle føre til mindre ulikheter mellom gruppene, mer positiv interaksjon og større sosial tilnærming. Dette skulle vises i faddervalget, ved det at stadig flere faddere ble hentet fra andre etniske grupper enn den barnets foreldre hørte til. (Se 1.6 hypoteser 2 og 4).

I sin avhandling *Giftermål og etnisitet. Samer, nordmenn og ekteskap i Karlsøy 1770-1900*² tilbyr Birgit Larsen et delvis motsatt syn av Markussens, på hvordan fornorskningen påvirket relasjoner mellom mennesker. I sin undersøkelse av giftermålsveier peker hun på at fornorskningen noen steder lå til grunn for en forsterkning av sosialt skille ”der det mest samiske var nederst i et hierarki”³. Dette førte videre til redusert respekt for det samiske, både utenfra og blant samisk befolkning. Konsekvensen var et økt antall barn utenfor ekteskap og endrete giftermålsveier på grunn av begrensede muligheter til å velge et ektefelle (Se 1.6 hypotese 1). På den andre siden understreker hun hvordan motstereotyper som ble etablert i læstadianske miljø, ble i stand til å motvirke den sosiale degraderingen, slik at det økte samenes verdi i egne og andres øyne, også på giftermålsmarkedet – noe som førte til redusert illegimitet.⁴ Selv om Larsen bare tar for seg giftermålsveier, kunne innstramningen i fornorskningspolitikken og læstadianismen ha innvirkning også på faddervalget, blant annet fordi Storfjord var et område som ble sterkt preget av læstadianismen.

I denne sammenhengen henviser jeg særlig til Ivar Bjørklunds hovedoppgave: *Kvæn-same-norsk. En sosialantropologisk analyse av ”De tre stammers møte”*⁵. Hans prosjekt er relevant for min oppgave ved det at han retter fokus mot et lokalsamfunn, studerer det under fornorskningsperioden og inkluderer alle tre folkegrupper i sin undersøkelse. Bjørklund viser hvordan fornorskningspolitikken forsøkt på å integrere og assimilere minoriteter til et norsk storsamfunn slo ut på flere forskjellige nivå i et flerkulturelt lokalmiljø. Dette førte til at ”kvæner og samer befant seg nå i en ny sosial kontekst, hvor transaksjonell samhandling med det norske samfunn etter hvert fikk preg av konfrontasjon”⁶. Konsekvensen var at samene og

² Larsen, Birgit: *Giftermål og etnisitet. Samer, nordmenn og ekteskap i Karlsøy 1770-1900*. Tromsø, 2008.

³ Larsen, 2008: 411.

⁴ Larsen, 2008: 437.

⁵ Bjørklund, Ivar: *Kvæn-same-norsk. En sosialantropologisk analyse av ”De tre stammers møte”*. Avhandling til magistergrad i sosial antropologi. Universitet i Tromsø 1978.

⁶ Bjørklund, 1978: 94.

kvenene gjennom læstadianismen utviklet et felleskap basert på et verdisystem som direkte kontrasterte norske storsamfunnsverdier⁷. På denne måten var samene og kvenene i stand å uttrykke opposisjon til fornorskningspresset. Hvis den samme prosessen foregikk i Storfjord, kan det forventes at samer og kvener sto i opposisjon til nordmenn. I faddervalget kunne dette reflekteres av at det ble færre norske faddere i deres dåpsforretninger og omvendt, etter at fornorskningspolitikken var blitt skjerpet. Tvert imot skulle de i økende grad hente faddere fra hverandre (Se 1.6 hypotese 3).

Når det gjelder dåpstradisjon, vil jeg nevne særlig Arne Bugge Amundsens avhandling *Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsforståelser i Norge særlig på 1800-tallet*,⁸ og Håkan Rydvings *The End of Drum-time, Religious change among the Lule Saami, 1670-1740*.⁹ Amundsen fokuserer på det religiøse aspektet ved disse dåpstradisjonene. Han sier ingenting om forskjeller i dåpstradisjon mellom ulike etniske grupper i Norge. Jeg har imidlertid brukt hans undersøkelse for å gjøre greie for generelle faddervalgskriterier og den betydningen faddervalget hadde for mennesker i et lokalsamfunn.

Med utgangspunkt i sørsamisk miljø har Håkan Rydving på sin side beskrevet ritualer og endringer i dåpstradisjon innenfor et sørsamisk miljø, som markerte overgang fra samisk religiøs tradisjon til kristendommen, og som var karakterisert av at det ble utviklet forskjellige ritualer som kunne bli akseptert i to ulike miljø, både det samiske og det norske. Disse dobbel-ritualene ble utviklet av samer som en strategisk reaksjon for å kunne leve i de omgivende Nordens storsamfunn. Men i likhet med Markussen legger jeg til grunn som en forutsetning at samene – særlig de fastboende samene – i andre halvdel av 1800-tallet allerede for lengst var gått over til kristendommen og dermed vektla dåpshandlingene slik kirken

⁷ Bjørklund, 1978: 128.

⁸ Amundsen, Arne Bugge: *Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsforståelser i Norge særlig på 1800-tallet*. Oslo 1986.

⁹ Rydving, Håkan: *The End of Drum-time, Religious Change among the Lule sami, 1670-1740s*. Uppsala 1993.

forkynte, og at dåp hadde samme betydning for samer som for nordmenn.¹⁰ Eksempelene fra Rydvings undersøkelse kan imidlertid tjene som eksempler på ”dobbel-kommunikasjon”¹¹ og sosiale strategier som minoriteter utvikler i møte med majoritetsamfunnets kulturelle press. I denne sammenheng vil jeg i oppgaven forsøke å se om faddervalget under forhistorisk tid kan inneholde noen liknende strategier.

1.4 Metode og kilder

1.4.1 Metode

I oppgaven undersøkes faddervalget i et utvalg av Storfjordens befolkning i to perioder, 1859-1865 og 1892-1900, med folketellinger og kirkebøker (dåpslister) som hovedkilder. Utgangspunktet for det første utvalget er alle barn som ble født mellom 1859-1865, uansett etnisk tilhørighet. I folketellingen av 1865 plukket jeg dermed ut alle barn i Storfjordens skoledistrikt som var syv år gamle eller yngre.¹² Jeg registrerte deres og foreldrenes etniske tilhørighet, slik den var tilskrevet vedkommende i folketellingen. I tilfelle der foreldrene hadde flere barn i perioden, tok jeg alle barna med. Deretter fant jeg fram til fadderne deres i dåpslistene for Lyngen. Videre fant jeg disse personene og opplysninger om deres etnisitet i folketellingen av 1865. Endelig registrerte jeg også opplysninger som var tilgjengelige i FT 1865 om foreldrenes og faddernes økonomiske og sosiale bakgrunn. Disse opplysningene danner grunnlaget for analysen av det første utvalget.

Den samme metoden ble brukt for perioden 1892-1900. Hovedkilder var denne gangen folketellingen av 1900, samt dåpslister og ministerialbøker fra 1891-1902 for Lyngen. Utgangspunktet her var å identifisere etterkommerne av de barna som var valgt ut i første

¹⁰ Markussen, 2001: 75.

¹¹ Hansen, Lars Ivar: ”Den dynamiske etnisiteten og dens skiftende uttrykk.” I J. E. Myhre (red), *Historie, etnisitet og politikk*, StensilsSerie B. nr. 59, Institutt for historie, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø 2000, 29-54:38.

¹² FT 1865 angir kun hvor gammel vedkommende var i tellingsåret. Det angis ikke konkret fødselsdato.

periode, etter hvert som disse selv ble foreldre, og studere hvilken etnisk tilhørighet som ble registrert for deres barn igjen og deres faddere. Kriteriene for dette utvalget var barn som ble født i perioden 1892-1900 og der en eller begge deres foreldre var representert i det første utvalget.

Undersøkelsen omfatter dermed tre generasjoner i de samme familiene, som ble fulgt gjennom begge undersøkelsesperiodene. På denne måten ble det mulig å undersøke mulige forandringer i den registrerte etniske tilhørigheten på individ- og familienivå og relative endringer i faddervalget.

1.4.2 Kilder

Opgavens hovedkilder var folketellingene (FT) av 1865 og 1900, og kirkebøker-dåpslister for Lyngen (KB) som dekker perioden 1859 - 1900. I tillegg brukte jeg J. A. Friis' etnografiske kart som hjelpemiddel for å kartlegge den etniske sammensetningen og bosetningsforhold i undersøkelsesområdet.¹³

Kirkebøker/ministerialbøker

Dåpslistene for Lyngen 1859-1878 angir barns navn, barnets fødsels- og dåpsdato, navn på foreldrene, nåværende bosted, stillingen til foreldrene, navn på fadderne og deres bosted, og eventuelt stilling og merknader om hjemmedåp og hvem utførte den. Etnisk tilhørighet på barn, foreldre eller faddere er sjelden innskrevet i dåpslister fra 1859-1878. I oppgaven bruktes det trykte form av dåpslistene utgitt av Registreringsentral for historiske data (RHD). For det andre utvalget ble det brukt dåpslister i ministerialbøker for Lyngen 1891-1902. Opplysninger om etnisitet ble her angitt mer regelmessig, ved at enkelte prester brukte tegn

¹³ Friis, J. Andreas: *Ethnographisk kart over Finmarken*. 2 Bl, Christiania 1861, og Friis, J. Andreas: *Ethnographisk kart over Tromsø Amt*. 2 Bl, Christiania 1890.

eller kombinasjoner av tegn for mors og fars etniske tilhørighet. Opplysninger om fadderes etnisitet ble ikke ført inn.

Noen familier i utvalget flyttet fra Lyngen i løpet av perioden 1865-1892. Derfor brukte jeg også ministerialbøker fra deres nye bosted, konkret ministerialbøker 1892-1904 fra Alta, Kistrand 1890-1898 og 1899-1907, Lebesby 1870-1902, Måsøy 1892-1902, og Tana 1892-1903. Ingen av disse kirkebøkene inneholder opplysninger om etnisk tilhørighet for vedkommende. Ministerialbøker ble brukt i innskannet form fra arkivverket/digitalarkivet.¹⁴

Folketellinger

Fra 1865 av er folketellingene nominative, dvs. det oppgis opplysninger om individer ved navns nevning innenfor en gård eller et hushold innenfor gården. I stor grad utnyttet i oppgaven opplysninger om individets bosted, stilling i familien eller hushold, yrke og personens eller husholdets økonomisk bakgrunn, dvs. eiendomsforhold og ikke minst språkopplysninger. På denne måten var det mulig å kartlegge hvilke faddere som var naboer og til en viss grad avdekke økonomisk og sosial bakgrunn hos foreldre og faddere. Det viktigste for undersøkelsen min var opplysningene om etnisk tilhørighet. Ved sammenligningen av den første og den andre utvalget ble det påvist flere tilfeller av at vedkommendes etniske tilhørighet i FT 1865 ikke samsvarte med den som var oppgitt i FT 1900. I disse tilfellene brukte jeg opplysninger fra FT 1875 og delvis fra kirkebøkene for å spore og kartlegge nærmere vedkommendes etniske bakgrunn.

Jeg brukte folketellingene både i trykte form og i RHD's database. Kilder på internett ble særlig brukt i sammenheng med familier som utvandret fra Lyngen til andre steder i Norge.

FT 1865

¹⁴ <http://www.arkivverket.no/>

Ifølge instruksen for folketellingen av 1865 ble tellingen utført av lensmenn og skolelærere, og administrert av presteskapet. I distriktene hvor befolkningen ved siden av nordmenn besto av andre etniske grupper, skulle de ulike folkeslag bli anført og oppsummert hver for seg, i rekkefølgen nordmenn, deretter kvener og endelig samer. Den blandede befolkningen skulle anføres på den samme måten, etter foreldres herkomst, først norsk-kvensk, deretter norsk-samisk og til slutt kvensk-samisk. Til slutt ble det i en egen rubrikk anført om vedkommende forstod, eller ikke forstod norsk.¹⁵ De ulike etniske kategorier ble dermed oppført på grunnlag av kriterier for avstamning, selv om dette ikke var uttrykkelig nevnt i instruksen. Rekkefølgen for innføringen av befolkningsgruppene viser at det var bevissthet om et etnisk hierarki, der nordmenn sto øverst og samer nederst. Dette synet er åpenbart i *Bidrag til en norsk befolkningsstatistikk* fra 1882, der kvener og samer er omtalt som ”mindre udviklede Kulturtrin” og nordmennene som ” ... den herskende Stamme, de ere i det hele taget mere velhavende, mere fremskredne i Oplysning end Finner og Lapper”.¹⁶ Her understrekes det også at det i områder med stort antall samisk og kvensk befolkning er nødvendig å innlemme disse folkegruppene i den norske nasjon: ”...den nationale Følelse maa gjøre sig sterkere gjældende hos dem, der høre til det herskende Folk...”¹⁷

Det er derfor ikke tilfeldig at etniske kategorier og opplysninger om etnisitet og språk skulle kartlegges nøyaktig i de områder der det også levde andre etniske grupper enn nordmenn.

Instruksen ble ikke fullstendig fulgt i FT 1865 for Lyngen. De etniske kategoriene ble ikke innført og rangert hver for seg. Etnisitet ble markert for hver enkelt person innenfor husholdet, og husholdsmedlemmene ble ikke ført hver for seg, etter den etniske rangeringen, slik det skjedde i andre områder. På denne måten ble det mulig å følge alle medlemmer i husholdet, selv om de tilhørte ulike etniske grupper. Følgende kategorier og forkortelser ble

¹⁵ <http://www.rhd.uit.no/census/ft1865.html>

¹⁶ Kiær, Anders Nicolai: *Bidrag til en norsk befolkningsstatistik*. Kristiania, 1882, 147

¹⁷ Kiær, 1882: 147

brukt: Norsk (nd), Kven/Fin (kv), Lap (lp). Personer med blandet tilhørighet ble innført med tilsvarende kombinasjon av forkortelser f. eks. kv og lp. Det ble ikke spesifisert i instruksene om det var fars eller mors herkomst som skulle stå først.

FT 1875

I Lyngen fulgte denne tellingen samme prinsipper og mønster som tellingen av 1865. På landsbygda ble folketellingen administrert av lensmenn i samarbeid med sognepresten. Tellingsarbeidet ble utført av skolelærerne og andre menn som var godt bekjente med distriktet, og som personlig besøkte hver enkelt husstand.¹⁸ Etnisk tilhørighet fikk en egen rubrikk med overskriften ”nasjonalitet”. Befolkningen ble etter instruksene oppført i 16 kategorier basert på avstamning. For hver enkelt person anga forkortelsene n(norsk), k(kvæn, finn), l (lapp) og b(blandet) i parvis kombinasjon den etnisk tilhørigheten til vedkommendes foreldre, der farens ”nasjonalitet” stod først. For personer av blandet nasjonalitet skulle det også innføres opplysning om hvilket språk vedkommende snakket. Dette gjaldt egentlig bare personer med blandet bakgrunn; for dem som opptrådte med samsvarende markeringer av foreldrene skulle ingenting bli meldt, dersom språk samsvarte med ”nasjonaliteten”.¹⁹ I FT 1875 for Lyngen er likevel opplysninger om språk innført hos alle folkegrupper uansett etnisk kategori.

FT 1900

Folketellingen av 1900 følger samme prinsipper som tidligere tellingene. Tellingene ble administrert av sognepresten i samarbeid med lensmann og ordfører, og utført av skolelærere og personer som var kjent med de lokale forhold²⁰.

¹⁸ Folketellinga 1875 for 1938 Lyngen. RHD, I.

¹⁹ <http://www.rhd.uit.no/census/ft1875instruks.html>

²⁰ Folketellinga 1900 for 1938 Lyngen. RHD, I.

De etniske kategoriene ble i rubrikken ”nasjonalitet” forenklet til norsk (n), lappisk fastboende (lf), lappisk nomadiserende (Ln), finsk, kvænsk (F) samt blandet (B). Avstamningen var fortsatt kriteriet for ”nasjonalitet”. Ved den sentrale behandlingen av tellingen ble kategorien ”blandet” imidlertid endret til rene kategorier, i henhold til språket som vedkommende snakket i familien.²¹ For Lyngen er disse endringene i FT 1900 synlige ved at forkortelsen for blandet er blitt overstrøket og står like etter den rene etniske kategorien. Hos mangfoldet av Storfjordens blandede befolkning ble det angitt to eller tre språk i språkrubrikken og det er ikke helt klart hvilket av språkene som var det man ”talte i familien”. Det er heller ikke klart om dette begrepet knyttes til morsmål eller et annet språk man brukte i dagligtale.

1.4.3 Etniske kategorier i oppgaven og kildekritikk

Fordelingen av Storfjordens befolkning på etniske kategoriene slik de finnes i oppgaven er basert på folketellingene. Vi har sett at kriteriene for tilskrivning av etnisk tilhørighet var uklare og forskjellige for ulike perioder. Folketellingene ble videre foretatt ut fra forskjellige siktemål og varierte fra “ ... meget nøyaktige oversikter over etnisk tilhørighet i minste detalj, til forsøk på å presentere et helhetlig bilde av befolkningen som ytterst homogen og enhetlig, i kulturell og etnisk forstand.” (min overs.; “ranging from making very accurate surveys of ethnic affiliation in the smallest detail to trying to present an overall picture of the population as being extremely homogeneous and uniform, culturally and ethnically speaking”.)²²

Folketellingene er dermed en problematisk kilde. Man må stille spørsmålet om hva folketellingenes etniske kategorier egentlig representerer.

²¹ Torp, Eivind: “Registrering av etnisitet i folketellinger“. *Heimen* 2, 1986, 72.

²² Evjen, Bjørg og Lars Ivar Hansen: “One people- many names: on different designations for the Sami population in the Norwegian county of Nordland through centuries”. In: *Continuity and Change* 24 (2), Cambridge University Press 2009, 211-243: 212.

Etter en sammenligning av folketellinger, kirkebøker og genealogiske undersøkelser, konkluderer Hansen og Meyer med at det som ble registrert i folketellingene i første rekke var etnisk tilhørighet i genealogisk forstand, dvs. at kategoriseringen baserte seg på personens avstamning og korresponderte med lokal kunnskap om individets herkomst.²³ Denne kategoriseringen trengte ikke nødvendigvis å samsvare med lokal og dagligdags kategorisering, dvs. hvordan personen ble betraktet av sine omgivelser i dagliglivet – noe som trolig i større grad ble registrert i kirkebøkene.²⁴ I enkelte tilfeller der etnisk tilhørighet i kildene ikke korresponderte med herkomst, forklarer forfatterne dette som resultat av en assimilasjonsprosess, som kunne være en følge av ”sosial geografisk mobilitet”. Personen hadde flyttet til et annet hushold eller sted og mistet kontakt med sin kulturelle bakgrunn²⁵. Assimilasjonsprosessen kunne på den andre siden også være en følge av en fornorskningsprosess der vedkommende tilegnet seg norske kulturelle verdier, noe som så ble bekreftet ved at de opptrer som norske i FT 1900.²⁶

I disse tilfellene burde da de etniske kategoriene avspeile ”sosial identitet” og representere oppfatningen hos lokale omgivelser. Torp hevder at endringene i måten etnisitet blir registrert på nettopp avspeiler endret innhold i disse kognitive kategoriene.²⁷

Bjørklund videreutvikler denne påstanden. Han mener at de gamle kriteriene for etnisk markering i kildene, slike som avstamning, språkbruk eller ytre etniske kjennetegn, ikke lenger var relevante for etnisk tilskrivning i FT 1900. I denne sammenheng viser han til oppkomsten av den blandede kategorien. Han forklarer den som et uttrykk for tilhørighet til et nytt religiøst felleskap, som utviklet seg mellom samene og kvenene, der læstadiansk identitet

²³ Hansen, Lars Ivar, Meyer, Tore: “The Ethnic classification in the late 19th-century censuses.” In: *Acta Borealia* 2, 1991, 13-56, 49; se også Hansen, Lars Ivar: ”Samene i forrige århundres folketellinger. Registreringspraksis i Astafjord prestegjeld 1856-1900.” I: *Festskrift til Ørnulv Vorren*. Tromsø museums skrifter XXV, Tromsø 1994, 102-129.

²⁴ Hansen, Meyer, 1991: 51

²⁵ Hansen, Meyer, 1991: 19

²⁶ Hansen, Meyer, 1991: 47.

²⁷ Torp, 1986: 67.

var viktigere og ”den mest grunnleggende identitet”²⁸. I denne forstand får da kategorien blandet mer preg av å være religiøst fundert, enn å gjenspeile etnisk tilhørighet i avstammings- eller annen forstand.

Tar man utgangspunkt i Hansens og Meyers resonnement, burde da oppgavens etniske klassifisering for det første utvalgets vedkommende (1859-1865) i første rekke gjenspeile etnisk identitet i genealogisk forstand. Her tar jeg også hensyn til kriteriene for etnisitetsmarkering slik de finnes i tellingsinstruksen. I tillegg viser det seg at FT 1865 i stor grad samsvarer med tellingen av 1875, som konsekvent var basert på avstammingskriterium. I utvalget av 1892-1900 finnes det imidlertid flere eksempler på at personer ble tilskrevet forskjellig etnisk tilhørighet i FT 1900 enn de hadde i FT 1865. I noen tilfeller korresponderte den etniske tilhørigheten verken med personens etniske avstamning eller vedkommendes språk slik de ble oppgitt i tidligere kilder. I disse tilfellene har jeg sammenlignet deres og foreldrenes etnisitet slik den ble registrert i folketellingene av 1865, 1875 og 1900. Der det var mulig, fant jeg deres etnisitet også i kirkebøker. I de fleste tilfellene samsvarte de etniske kategoriene i FT 1865, FT 1875 og i kirkebøkene.

Forskjellene i forhold til FT 1900 er i oppgaven markert ved at vedkommende er i disse tilfellene klassifisert i to ulike etniske grupper. Den første gjenspeiler vedkommendes ”genealogisk etnisk identitet”. Den andre kunne forklares som en ”sosial etnisk identitet”. Jeg kommer tilbake til disse begrepene i siste delen av kapittelet.

Gjennom min undersøkelse viste det imidlertid seg i flere tilfeller problematisk å forklare endringene i etnisk tilhørighet registrert i FT 1900 som eksempler på en assimilasjonsprosess, det være seg om den skulle være betinget av sosial geografisk mobilitet eller en følge av at personen ble fornorsket kulturelt sett.

Mitt utgangspunkt er at de etniske kategorier i statistiske kilder som var produsert av

²⁸ Bjørklund, 1978: 126.

myndighetene med forskjellige siktemål aldri fullstendig omfatter individets etnisk identitet, verken i betydningen selvoppfatning, eller i lokal kategoriserings forstand. Gjennom oppgaven vil jeg stadig komme tilbake til disse kildekritiske spørsmål vedrørende etnisk tilhørighet. I neste avsnitt vil jeg forklare hvordan begrepene etnisitet og etnisk tilhørighet forstås i oppgaven.

1.4.4 Etnisitetsbegrepet

Generelt skiller samfunnsforskere mellom etnisk tilhørighet som personen blir tilskrevet av andre, og den etniske identitet personene selv oppfatter seg å ha. Videre har man i vår tid ulike grunnleggende teoretiske forståelser av etnisitet. Siân Jones har oppsummert disse teoretiske tilnærmingene til etnisitet i to hovedlinjer – som hun kaller ”primordialistisk” og ”instrumentalistisk”²⁹.

Det primordialistiske perspektiv betrakter etnisitet som et uforanderlig kulturfenomen. Det som forbinder individer innenfor en etnisk gruppe og gjør en etnisk gruppe forskjellig fra en annen er i følge denne oppfatningen felles avstamning, språk, religion, felles geografisk opphavsområde og kultur. I denne forstand er etnisitet noe opprinnelig gitt, medfødt, ikke basert på individets vilje og den er videre uforanderlig. Denne påstanden anser videre en etnisk gruppe som eksisterende uavhengig av andre etniske grupper, dvs. i et sosialt og politisk vakuum.³⁰

I dag er den teoretiske forståelsen i større grad basert på det instrumentalistiske perspektivet. Den oppfatter tvert imot etnisitet som et sosialt fenomen, der etnisk tilhørighet er resultat av sosial kontakt mennesker imellom, på tvers av ulike grupper. Denne forståelsen betrakter

²⁹ Jones, Siân: *Archeology of Ethnicity. Constructing identities in the past and present. London & New York* 1997, 56-83.

³⁰ Jones, 1997: 70.

etnisitet som et sosialt og dynamisk fenomen, noe som egenmektig kan endres etter behov og omstendigheter av individer.³¹ Større vekt legges i denne forståelsen på rasjonalitet og sosiale strategier, enn på den kulturen man er født inn i.

I denne sammenhengen peker forskjellige forfattere på at ”individer skifter fra en kategorisk identitet til en annen for å fremme deres personlige økonomiske og politiske interesser og for å minimalisere tap”³². Etnisk identitet kan på denne måten være nedtonet i situasjoner der det innebærer et sosialt stigma eller ulemper, og tvert imot vektlagt i situasjoner der det er fordelaktig³³. Samtidig kan etnisk identitet være irrelevant i andre situasjoner som også innebærer samhandling mellom folk fra ulike etniske grupper.³⁴ I denne forståelsen blir etnisk identitet sett på som en sosial konstruksjon.

I sammenheng med kulturelle prosesser i det fleretniske Nord-Norge, opererer Hansen med begrepene ”dobbelt-kommunikasjon” og ”dobbelt identitet”. Han henviser til dåpstradisjonene i det sørsamiske området (Se 1. 3). Ifølge forfatteren utviklet samene under det kulturelle presset de var utsatt for av de ulike statsmaktene:

” ...subtile former for dobbelt-kommunikasjon: kulturelle ytringer er blitt utformet på en slik måte at de kunne oppfattes på flere måter. Ytringene kan sies å inneholde flere budskap. Ett som var forståelig og tilforlatelig for den norske delen av publikum og øvrighet; ett annet som bare var tilgjengelig for den delen av publikum som var fortrolig med samiske tankemåter og forestillingsverden. Gjennom disse formene har samene utviklet en egen tilpasningsdyktighet til å leve mellom og innenfor flere kulturelle sfærer. Ett ledd i dette ser å ha vært det som kalles for dobbelt identitet: På den ene side vedlikeholdes den samiske identiteten, som gir seg uttrykk i bestemte sammenhenger og bestemte fora hvor det oppfattes som naturlig og riktig.

³¹ Jones, 1997: 73.

³² Jones, 1997: 74.

³³ Jones, 1997: 74.

³⁴ Jones, 1997: 76.

På den andre siden har man utviklet strategier for å overleve som same innenfor det norske og andre nordiske storsamfunn, og operere samtidig langt på vei på dets premisser.”³⁵

Kommunikasjonen mellom ulike folkegrupper kan ta ulike former. I sammenhengen med fornorskingsprosessen og samhandlingen mellom samer og nordmenn skiller Trond Thuen mellom begrepene akkulturasjon og assimilasjon. ”Akkulturasjon” defineres som en ”tilpasning til et omgivende samfunns kultur og sosiale organisasjon uten at grunnleggende sosiale kategorier for tilskrivning av forskjellig identitet forsvinner. Medlemmene i ”fornorskede” lokalsamfunn kan derfor oppfattes seg som forskjellige fra sine norske omgivelser og bli oppfattet slik av omgivelsene, uten at dette kommer i uttrykk i dagliglivet på måter som utenforstående umiddelbart oppfatter”³⁶

Endringer på identitetsmessige plan er knyttet til begrepet ”assimilasjon”. Den er forstått som ”et resultat av en læringsprosess på individnivå i samband med møtet mellom den samiske og norske kulturen, der norske adferdsnormer og holdninger blir adoptert av den samiske befolkningen i den grad at pretensjoner om å fremstå som norsk blir godtatt av nærmiljøet.”³⁷

I motsetning til akkulturasjon innebærer da assimilasjonsprosess ”dyptgående endringer i verdier, livsorientering og sosial organisasjon av lokale kategorier og samhandlingsprosesser”³⁸.

For sin del understreker Markussen individets rolle i akkulturasjonsprosesser: ”Det er ofte den enkelte som forårsaker endringer i gruppens oppfatninger. Summen av kulturell og sosial påvirkning og interaksjon skaper den enkeltes gruppetilhørighet og gir forutsetning for valg. Det er for eksempel den enkelte som velger å skifte identitet, og dette influerer på gruppa ved

³⁵ Hansen, 2000: 38.

³⁶ Thuen, Trond: Acculturation and ethnic survival? Some problems in the study of so called-”norwegianized sami communities”. In: *Acta Borealia*1/2 1985: 43.

³⁷ Olsen, Janicken Elisabeth: Ofoten 1701-1801: *folketall og etnisk sammensetning. Etniske relasjoner i Nordre Nordland i historisk perspektiv*. Delrapport 1, 2006: 25. Se også Thuen, 1985: 31.

³⁸ Thuen, 1985: 43.

*at den må ta stilling til hans handlemåte*³⁹.

Etter min oppfatning er individets etniske identitet til den grad påvirket av de kulturelle omgivelser og normer gyldige i den etniske gruppen man er født i og vokste opp i, at det rasjonelle, strategiske aspektet ved etnisitet ikke bør tillegges for stor vekt. Samtidig innebærer dette ikke at individets etniske identitet ikke kan være gjenstand for forandring og skifte ved kontakten med andre kulturer – særlig hvis denne kontakten innebærer et sosialt press. Et spørsmål for denne oppgaven vil da være om akkulturasjonsprosessen i undersøkelsesperioden allerede var gått over til assimilasjon, og om eventuelle endringer kan oppfattes som uttrykk for individuelle strategier, eller forankret allerede på gruppenivå.

1.5 Hypoteser

Med bakgrunnen i tidligere forskningslitteratur og forklarte begreper kan jeg nå formulere følgende hypoteser for oppgaven.

1) Fornorskningen førte til at de sosiale forskjellene mellom de tre gruppene ble utvidet. Det eksisterte et etnisk hierarki der nordmenn sto øverst og samer nederst. Dersom faddere velges oppover på denne sosiale skala, kan det forventes at det blir færre samiske og kvenske faddere i norske dåpsforretninger enn omvendt.

2) Fornorskningspolitikken førte mellom 1859 og 1900 til sosial tilnærming og positiv interaksjon mellom de etniske gruppene. Innvirkningen på faddervalget kan vises med økende antall av faddere med etnisitet forskjellig fra etnisiteten til barnets foreldre. Dette skulle gjelde dåpsforretninger innenfor alle de tre etniske gruppene.

³⁹ Markussen, 2001: 27.

3) Fornorskningspolitikken førte til konfrontasjon mellom nordmenn på den ene siden og samer og kvener på den andre. I faddervalget kan det forventes at samene og kvener ikke velger norske faddere, mens de i økt grad velger faddere fra hverandre.

4) Fornorskningspresset bevirket at akkulturasjonsprosessen mot slutten av 1800-tallet allerede har gått over til assimilasjon. Stadig flere individer ble både av seg selv og sine omgivelser oppfattet som nordmenn og endret etnisk identitet til norsk, noe som ble registrert i kildene. Individer som skiftet etnisitet til norsk ble akseptert i norske omgivelser og i økende grad valgt som faddere for nordmenn.

2 Teoretisk bakgrunn og beskrivelse av undersøkelsesområde

Oppgaven min undersøker faddervalget i ulike etniske grupper innenfor et lokalsamfunn i fornorskningstid. I dette kapitlet gjør jeg derfor greie for noen av de viktigste trekkene ved dåpstradisjon og fadderskap i slike lokalsamfunn. Videre kartlegger jeg Storfjordens bosetning og samfunnsmessig bakgrunn med et spesielt hensyn til økonomiske og etniske forhold. I siste del av kapitlet gjør jeg greie for hvordan fornorskingsarbeidet foregikk i Storfjord i undersøkelsesperioden.

2.1 *Dåpstradisjon og fadderskap*

I innledningen omtalte jeg fadderskap som en institusjon relevant for en undersøkelse av medmenneskelige relasjoner. For å begrunne påstanden vil jeg i følgende avsnitt drøfte fadderskapets religiøse og sosiale funksjon. Drøftninga vil basere seg på A. B. Amundsens avhandling.⁴⁰

2.1.1 **Dåp og fadderskap**

Dåpen var den første og en av de viktigste religiøse og sosiale begivenheter i et barns liv. Gjennom dåpen ble arvesynden vasket av, og barnet fikk frelse hvis det døde tidlig etter fødselen. Gjennom dåpen ble barnet innlemmet i det kristelige samfunnet og fikk sin plass innenfor et lokalt felleskap. Ved dåpen ble barnet lovet en god kristelig oppdragelse, slik at hun eller han kunne leve et godt liv under en gudelig beskyttelse. Det var derfor veldig viktig at selve dåpen ble utført etter alle normer og regler. Amundsen peker på at å bryte med dåpstradisjonen, kunne ha meget alvorlige negative konsekvenser for barnets fremtid.⁴¹ Disse konsekvensene gjaldt imidlertid ikke bare barnet, men hele dåpsfelleskapet, ikke minst

⁴⁰ Amundsen, Arne Bugge: *Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsforståelser i Norge særlig på 1800-tallet*. Oslo 1986.

⁴¹ Amundsen, 1986: 363.

fadderne.

I sin avhandling om dåpsforståelsen i Norge sammenligner Amundsen det han kaller en kirkelig tradisjon og en folkelig tradisjon. Han viser blant annet til nye tendenser i dåpstradisjonen i Norge i løpet av 1800-tallet og fram til midten av 1900-tallet. Det dreide seg særlig om privatisering av dåpsadferden og valg av faddere, som i stadig økende grad ble objekt for familie preferanser og en lokaltradisjon utenfor det kirkelige tilsynet.⁴² Fadderne hadde en sentral stilling ved barnedåpen, mer sentral enn foreldrene. De var vitner ved dåpen, noe som ble særlig viktig i sammenheng med hjemmedåp. De sto som formidlere mellom barnet og samfunnet. På den ene side representerte de den lokale menigheten og foreldrene. På den andre side handlet de i løpet av dåpen på barnets vegne.⁴³

I forhold til dåpen hadde fadderne flere ulike plikter. De hadde et praktisk ansvar for selve dåpen, som omfattet forskjellige plikter som å få tak i dåpsvann, frakte barnet til dåpen og bære det i dåpsseremonien. Den åndelige siden av dåpen var like viktig. Ved å delta i dåpen og navngivingen gav en fadder samtidig barnet en del i saligheten, tok det bort fra det hedenske riket og førte barnet inn i det kulturelle og kristne fellesskapet.⁴⁴ Gjennom fadderskap ble viktige bånd mellom barn og faddere opprettet, både av religiøs, samfunnsmessig og økonomisk natur.

Fadderne var ansvarlige for barnets åndelige utvikling som et medlem av det kristne lokalsamfunnet. I praksis betydde dette at de i stadig større grad overtok fra kirken ansvaret for barnets religiøse katekistiske opplæring. Dermed hadde de tilsyn med barnets religiøse og sosiale liv helt fram til konfirmasjonen.⁴⁵

⁴² Amundsen, 1986: 372.

⁴³ Amundsen, 1986: 359.

⁴⁴ Amundsen, 1986: 369.

⁴⁵ Amundsen, 1986: 358.

I den tidligere kirkelige tradisjonen ble fadderskapet oppfattet som et åndelig slektskap. Dette ble definert etter strenge regler. Blant annet innebar det at foreldrene, som et kjødelig element, ble utelukket fra dette åndelige slektskapet. Videre ble det knyttet åndelige bånd mellom de ulike fadderne. På den måten ble det skapt familiære bånd. Dette betydde at faddere verken kunne inngå ekteskap med barnet eller med hverandre. Ekteskapsmulighetene ble dermed merkbart redusert. I et lite lokalsamfunn kunne dette ha alvorlige sosiale konsekvenser. Særlig hvis folk ut fra samfunnsmessige og økonomiske årsaker oppfattet det som fordelaktig å ha flere faddere. Antallet av faddere var lovmessig regulert av kirken til to eller tre.⁴⁶ Etter reformasjonen ble imidlertid det åndelige slektskapet avvist, noe som førte til at antall faddere ble offisielt utvidet. Likevel var det ikke tillatt med mer enn fem faddere, noe som fortsatt gjaldt på 1800-tallet.⁴⁷ Avvisningen av det åndelige slektskapet innebar likevel ikke at også de samfunnsmessige bånd mellom fadder og barn eller barnets familie ble oppløst. Faddere ble fortsatt regnet som åndelige foreldrene til barnet. Dermed kunne de helt erstatte de biologiske foreldrene hvis de døde, gjennom adopsjon eller ved å ta barnet til oppfostring.⁴⁸

Antall faddere var også regulert med henblikk på økonomiske plikter, som hang sammen med fadderskapet. Fadderne gav vanligvis barnet gaver. Gavene kunne være alt fra en skjorte til en gård, husdyr eller bruksrettigheter.⁴⁹ Med andre ord reflekterte faddeggavene den sosiale og økonomiske stillingen som fadderne hadde. Samtidig kunne de dermed vise hvilket sosiale lag det ble forventet at barnet skulle tilhøre. Dåpen kunne derfor bli en anledning for både fadderne og barnets biologiske familie til å vise og bekrefte sin sosiale stilling i det lokale fellesskapet. Amundsen peker på det å forsikre barnet sosialt og økonomisk ved å gi det en personlig eiendom eller i det minste en gave, var oppfattet av folk som et viktig formål med

⁴⁶ Amundsen, 1986: 357.

⁴⁷ Amundsen, 1986: 360.

⁴⁸ Amundsen, 1986: 363.

⁴⁹ Amundsen, 1986: 370.

fadderskap. Det å ha flere faddere ved dåpen kunne dermed innebære visse økonomiske fordeler. Fra kirkens side var det en tendens til å regulere antall faddere og forby faddergaver, samtidig som den ærlige, og åndelige rollen av fadderskap ble lagt vekt på.⁵⁰

2.1.2 Kriterier for faddervalg

Vi så at det i den folkelige oppfatningen var viktig å utføre dåpen etter de normer og den tradisjon som gjaldt i det lokale samfunnet. Et brudd med det tradisjonelle ble oppfattet å kunne påvirke barnets fremtid på en negativ måte. Faddernes personlige egenskaper og stilling i lokalsamfunnet var viktige i denne sammenheng. Dette viser seg også på den måten at man kunne slutte å bruke bestemte personer som faddere, dersom det senere viste seg å gå dårlig med barn de var faddere til.⁵¹

Teoretisk kunne alle kristne, døpte og konfirmerte mennesker bli faddere. Det var imidlertid flere krav som en person vanligvis måtte oppfylle for å kunne bli fadder. Disse kravene hang sammen med den liturgiske rollen som fadderne hadde ved dåpen og ikke minst rollen de spilte i barnets liv, og som var kanskje enda viktigere. Ved dåpen oppgav de barnets navn og besvarte spørsmålene om forsakelse og tro. Videre var de ansvarlige for barnets katekistiske opplæring.⁵² I det minste måtte de derfor ha grundig troskunnskap. Dessuten var det moralske krav. En fadder måtte være et ærlig, ikke beryktet og hederlig menneske.⁵³

Ved fadderskap ble de samfunnsmessige bånd opprettet og forsterket, mellom fadderne på den ene siden og barnet og dets familie på den andre. Amundsen omtaler at et av faste kriteriene for faddervalg på 1800-tallet og tidligere var at besteforeldre ble faddere for det første barnet. Med flere barn ble også andre familiemedlemmer inkludert.⁵⁴ Det er naturlig at foreldrene valgte som faddere folk som de var godt kjent med og som de stod nærmest, altså

⁵⁰ Amundsen, 1986: 360.

⁵¹ Amundsen, 1986: 371.

⁵² Amundsen, 1986: 365.

⁵³ Amundsen, 1986: 368.

⁵⁴ Amundsen, 1986: 367.

familiemedlemmer. Tendensen til privatisering fikk på 1800-tallet et konkret uttrykk ved at kretsen av fadderkandidater ble utvidet. Faddervalget ble ikke lenger begrenset til utelukkende slektninger, men omfattet også naboer og venner.⁵⁵ En annen gruppe som faddere ofte ble valgt fra, var nylig konfirmerte mennesker. For dem var fadderskap den første anledning til å vise ansvar og bekrefte den nye stillingen som voksne medlemmer av det lokale religiøse og sosiale fellesskap, og så snart en anledning bød seg, ble de spurt om å påta seg fadderskap.⁵⁶

Det foregikk endringer i liberal retning også når det gjaldt spørsmålet om konfirmasjon. Tidligere kunne mennesker utenfor statskirken ikke bli faddere, selv om de fikk være tilstede ved dåpen. Fra 1828 ble det imidlertid offisielt tillatt at alle kristne kunne bli faddere, uansett konfirmasjon.⁵⁷ Hvis tillatelsen var en reaksjon fra kirkens side på endringer i dåpspraksisen som allerede hadde foregått i virkeligheten, beviser dette at familiepreferanser og sosiale relasjoner var mer avgjørende for faddervalget enn de religiøse hensynene.

Amundsen mener at faddere skulle høre til omtrent det samme sosiale og kulturelle nivå som barnets egne foreldre. Ifølge ham var det ikke vanlig at man valgte folk som sto for langt unna sosialt. Men som et unntak nevner han eksempler på valg innenfor en overlegen krets av prester eller lensmenn, altså personer med en sterk offentlig representativ status.⁵⁸ Det samme gjelder den patriarkalske strukturen innen et hushold, der husfaren vanligvis ble fadder for tjenestefolks barn, og liknende. Amundsen understreker at bevegelser i motsatt retning, enten sosial eller økonomisk ikke var tenkelige.⁵⁹ I sin studie viser Amundsen at det fantes forskjeller i dåpsadferden og faddervalg mellom høyere og lavere sosiale lag. Selv om han knytter ulike mønster i faddervalget i forbindelse med ulike sosiale grupper, sier han ikke noe

⁵⁵ Amundsen, 1986: 363.

⁵⁶ Amundsen, 1986: 367.

⁵⁷ Amundsen, 1986: 363.

⁵⁸ Amundsen, 1986: 368.

⁵⁹ Amundsen, 1986: 368.

konkret om etnisitet.

Jeg antar at etnisk tilhørighet utgjorde i andre delen av 1800-tallet en stor del av menneskets sosiale status. Etnisitet kunne da fungere som et av de avgjørende kriterier for faddervalg. Vi påpekte i innledningen at det fantes i denne perioden et sosialt hierarki der nordmenn ble rangert øverst og samer nederst (1.4.2 s. 10). I tilfellet at faddere ble valgt oppover den sosiale skalaen, kan man forvente at tendensen ville være å velge faddere ut fra den samme etniske gruppen, eller ut fra gruppen med sterkere sosial status.

Dette er også den tendensen som Doris Markussen har påvist i sin hovedoppgave. Hun fant at i Kvæfjord i andre delen av 1700-tallet var det større antall norske enn samiske faddere for samiske barn, mens ingen samisk faddere for norske barn.⁶⁰ Markussen påpekte imidlertid samtidig at dette endret seg gjennom første halvparten av 1800-tallet. Stadig flere samiske faddere ble registrert i norske dåpsforretninger i løpet av perioden. Ifølge Markussen tyder dette på økende sosial kontakt mellom de to etniske gruppene, noe som gjorde at de sosiale og kulturelle skillene mellom gruppene ble svakere enn før.⁶¹ Undersøkelsen av faddervalget i Storfjord kan vise om tendensene til sosial tilnærmingen mellom de etniske gruppene fortsatte også i andre delen av 1800-tallet.

2.2 Storfjordens bosetning, økonomiske bakgrunn og etniske forhold

Ut fra geografisk bakgrunn og økonomisk situasjon kan jeg innhente en del nyttige opplysninger for min oppgave. Konsentrasjon av en bestemt etniske gruppe i et bestemt område kunne påvirke faddervalg til den grad at bare faddere fra denne etniske gruppen var til stede ved dåpen. I et område der alle tre etniske grupper levde ved siden av hverandre uten å være geografisk isolerte var det større anledning for sosial tilnærming. Faddervalget kunne bli mer varierende og omfatte forskjellige etniske grupper ved siden av barnets. Det kan også

⁶⁰ Markussen, 2001: 77.

⁶¹ Markussen, 2001: 202.

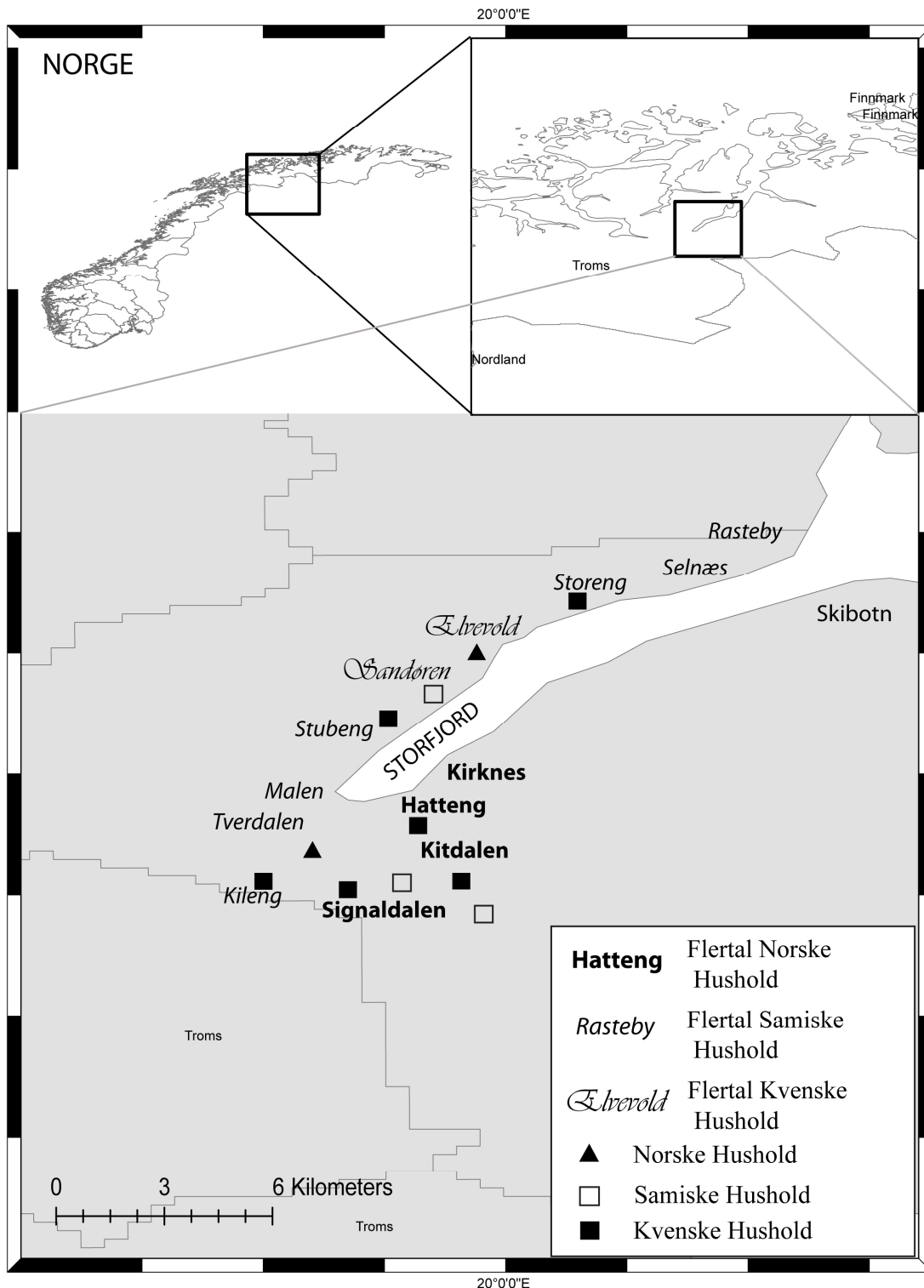
forventes eksempler på at mennesker med forskjellige etniske identiteter ble i slekt med hverandre. I disse tilfeller kan det på den andre side bli vanskelig å bestemme hvilke kriterier for faddervalg som var avgjørende, fordi faktorer som etnisitet og slektsforhold faller sammen. Samtidig kunne gode forhold mellom naboer spille en viktig rolle i valget av faddere som ikke tilhørte familiekretsen. I så fall kunne et sosialt nettverk tvers de etniske gruppene gå foran den etniske tilhørigheten, når det gjaldt å velge faddere.

Et yrke eller en næring som et menneske driver med, henger ofte sammen med den sosiale statusen mennesket har. Dersom en sosial stilling ble et av viktigere kriterier for faddervalg kan det være nyttig å se litt nærmere også på de økonomiske forhold i Storfjorden.

Jeg baserer meg i følgende oversikten på folketellingenes opplysninger og til en grad også på etnografiske kartene av J. A. Friis. Jeg brukte FT 1865 og Friis Etnografisk kart over Finnmark fra 1861⁶² for undersøkelsesperioden 1859-1865. For perioden 1892-1900 brukte jeg FT 1900 og Friis Etnografisk kart over Tromsø Amt fra 1890⁶³. Storfjord tilhørte gjennom hele undersøkelsesperioden til Lyngens prestegjeld. Prestegjeldet var i folketellingene tellingsenheten. Prestegjeld var inndelt i sogner og skoledistrikter. Undersøkelsesområdet er i denne oppgaven Storfjordens skoledistrikt. Innenfor hvert skoledistrikt var alle gårdene med sine hushold og familier oppført, i et geografisk rekkefølge. Til hvert hushold er knyttet opplysninger om økonomiske forhold. Jeg brukte i denne oversikt særlig informasjon om eiendomsforhold og næring i forhold til opplysningene om etnisitet, som i oversikten går på husholdets nivå.

⁶² Friis, 1861.

⁶³ Friis, 1890.

Kart over norsk, samisk og kvensk bosetning 1859-1900.

Basert på FT 1865, FT 1900 og Friis-kartene.

2.2.1 Perioden 1859-1865

86 hushold er i FT 1865 registrert i Storfjordens skoledistrikt: 12 norske, ni kvenske, 49 samiske, seks norsk-kvenske, ni samiske-kvenske og ett norsk-samisk. Det er bare små forskjeller mellom folketellingene og Friis' etnografiske kart. Her er det i alt oppgitt 98 familier, 10 norske, 64 samiske og 24 kvenske. Friis har ikke noe spesielt tegn for etnisk blandede familier. Disse ble trolig inkluderte under en av de tre etniske kategoriene. Det er også fire års tidsforskjell mellom kildene og man må regne med at noen familier flyttet ut eller inn. Både folketellingen og det etnografiske kartet viser at den største delen av Storfjordens befolkning var samer.

Hatteng, Birkemo, Kitdalen, Signaldalen, Mortendalen, Kilen, Sandøren var områder der alle de tre etniske grupper var til stede. Mælen, Otterodden, Tverdalen, Nygård, Rasteby og Selnæs er steder med konsentrasjon av samisk befolkning. Elvevold og Skrevold er de områdene der kvener er mest representert, med kun en samisk familie. Ifølge både folketellingen og i Friis etnografiske kart var alle familier bosatte. Familier av nomadiske reindriftsamere er ikke registrert i området.

Når det gjelder næringslivet i området, finnes det i kildene ikke noen spor etter spesialisering av økonomisk aktivitet som hadde vært typisk for en eller annen etnisk gruppe. Jordbruk og fiskeri eller en kombinasjon av begge var hovednæring for de fleste i området, uansett etnisk tilhørighet. Unntakelsen er skogbruk og yrker knyttet til det. Det ser ut til at det var en næring som i denne perioden bare kvener drev med. Det ble bare få andre yrker registrert i folketellingen, bortsett fra tjenestepiker og tjenestedrenger i husholder. Det dreier seg om

håndarbeid og det er utelukkende knyttet til eldre ugifte folk, enker og enkemenn, eller føderådsfolk⁶⁴ som levde i et hushold sammen med gårdbrukers familie.

Tabell 2. 1 Etnisitet og eiendomsforhold Storfjord 1859-1865.

86 hushold	selveier	leilending	husmann med jord	Husmann uten j.	annet	sum	Friis 1861
norske	5	4	2	-	1	12	10
kvenske	1	3	1	3	1	9	24
samiske	8	21	10	1	9	49	64
n-k	-	4	1	1	-	6	-
k-s	1	2	4	-	2	9	-
n-s	-	-	1	-	0	1	-

Kilde: FT 1865 og Friis-kart 1861. Kategorien "annet" omfatter fiskere uten oppl. om eiendom.

Folketellingene viser imidlertid at det var forskjeller mellom de tre etniske gruppene når det gjaldt eiendomsforhold, noe som tyder på visse sosiale ulikheter. Einar Richter-Hanssen påpeker i sin bygdebok at det var en forbindelse mellom eiendomsforhold og samfunnstilling. Han fordeler Lyngens befolkning til "overklasse" og "allmueklasse"⁶⁵. Overklassen var i Lyngen representert av sogneprest, godseiere og handelsmenn, dvs. folk med økonomisk og politisk makt, som hadde høyeste sosial status. Innenfor allmueklassen rangerer ham øverst dem som eide gården hvor de levde (selveiere); leiende (leilendinger); husmenn med jord og uten jord; videre ned på den økonomiske skalaen sto dagarbeidere og tjenerskap; nederst fantes var de fattige.⁶⁶

Flertallet av de norske gårdsbrukerne i området var selveiere. Selv om det finnes selveiere også blant den samiske befolkningen, var de fleste samene leilendinger eller husmenn med jord. Det finnes ingen kvensk familie som eide en gård. Mesteparten av kvenene i Storfjorden er registrert som husmenn, enten med eller uten jord. Dette kan bety at kvenene i 1865 ikke var tilstrekkelig etablert i området. Økonomisk sett kunne da kvenene på dette tidspunktet

⁶⁴Føderåd var en avtale om underhold som normalt knyttet mellom foreldre som har overlatt gården til eldste sønn. Se Richter-Hanssen, Einar: *I stille vær, i storm og vind. Lyngen Regionhistorie. Bind II*. Tromsø 2004, 72.

⁶⁵ Richter-Hanssen, Einar: *I stille vær, i storm og vind. Lyngen Regionhistorie. Bind II*. Tromsø 2004, 70.

⁶⁶ Richter-Hanssen, 2004: 71.

være rangert lavere enn samene, og i hvert fall lavere enn nordmenn som hadde den sterkeste økonomiske og sosiale posisjonen.

2.2.2 Perioden 1892-1900

I folketellingen ble det i det samme området registrert 22 norske, syv kvenske, 65 samiske, åtte kvensk-norske, ti kvensk-samiske og tre norsk-samiske familier, eller hushold. Den norske befolkningen fremstod dermed noe sterkere. De fleste var tilflyttet fra Målselv og Balsfjord. Kvenske hushold gikk ned i antall. En forklaring på dette er at det oppsto flere interetniske familier gjennom tiden, noe som også et økende antall blandet befolkning viser.

Den norske befolkningen var som før konsentrert mellom Hatteng og Signaldalen. Det finnes norske hushold også i Storeng, Kitdalen, og Kileng. Kvenske og norsk-kvenske hushold finnes som før i Skrevold og Elvevold, men det finnes flere kvenske familier i Kileng og Kitdalen, der de fleste kvensk-norske og kvensk-samiske familier levde. Kvensk-samiske hushold finnes også i Rasteby og Selnæs, der det før bare levde samer. Samiske familier ble spredt i hele Storfjord, men særlig samisk preget området var fortsatt Rasteby, Storeng, Selnæs, Tverdalen, Mælen, Otterodden og Kileng. FT 1900 tilsvarer forholdsvis Friis' etnografiske kart fra 1890. Økt i antallet norske familier kan i denne perioden både bli et følge av demografisk bevegelser og assimilasjon. Den norske og samiske kategori omfatter trolig mange med blandet bakgrunn, noe som viser også språklige forhold (Se Tab. 2. 4). Jeg kommer tilbake til disse spørsmålene senere i oppgaven.⁶⁷

Alle hushold ble registrert som fiskere, men en stor del drev også med annen næring. Nesten alle familier, uansett etnisk tilhørighet, som bodde i Kitdalen, Hatteng og Signaldalen drev med skogsdrift, eller hadde yrker som hang sammen med veddrift, som snekkere, tømmermenn, skogarbeidere. Skogsarbeid ble da ikke lenger forbundet bare med den

⁶⁷ Friis, 1890.

kvenske etniske gruppen. Tvert imot ble jakt et særskilt samisk yrke, og gjaldt noen få familier som levde i Tverdalen, Otterodden og Mælen. De fleste kvenske familiene var jordarbeidere og gårdbrukere.

Tabell 2. 2 Etnisitet og eiendomsforhold Storfjord 1892-1900.

115 hushold	selveier	leilending	husmann m. j.	husmann uten j.	annet	sum	Friis 1890
norske	15	3	4			22	15
kvenske	2	2	2		1	7	10
samiske	12	5	25	13	10	65	60
n-k	1	1	3		3	8	
k-s	4		2	1	3	10	
n-s	1		2			3	

Kilde: FT 1900 og Friis-kart 1890.

Norske familier ser fortsatt ut til å stå sterkest økonomisk sett. De fleste var selveiere. I motsetning til den første perioden ble imidlertid mange flere samiske og nesten halvparten av kvensk-samiske hushold registrert som selveiere, sammen med noen få kvenske og andre blandede hushold. De fleste selveiere hadde veddrift som binæring ved siden av fisket, eller bodde i jordbruksvennlig områder. Alle øvrige hushold i Storfjord ble fortsatt registrert som husmenn med eller uten jord, og fisket var fortsatt hovednæringen.

Vi har sett at selv om det fantes noen etniske kjerneområder var det ofte en gård i nærheten hvor en familie med annen etnisk tilhørighet bodde. Dette gjelder i mindre grad norske familiene som levde dypere i Storfjordens daler. De fleste omtalte hushold finnes imidlertid langs fjorden. Etniske gruppene levde ikke i atskilte samfunn og var omgangsvenner. Dette fikk et uttrykk i interetniske ekteskap og økende blandet befolkning. Ifølge Richter-Hanssen dominerte den blandede befolkningen i regionen ved slutten av 1800-tallet.⁶⁸ I Storfjorden var ifølge FT 1900 samene fortsatt den største etniske gruppen. Antakelig imidlertid omfattet den

⁶⁸ Richter-Hanssen, 2004: 58.

samiske kategorien i FT 1900 også en god del blandede befolkningen som ble plassert hit ved folketellingens bearbeidelse.

2.2.3 Språklige forhold

Et annet uttrykk for kulturell samhandlingen mellom Storfjordens etniske grupper var flerspråklighet. Ifølge Richter-Hanssen ble finsk "...snakket i hvert hus i hele sognet...det spredde seg mer og mer i dagligtalen og fortrenget ikke bare norsk, men også samisk."⁶⁹ Språkopplysninger er i FT 1865 begrenset til opptegnelsen om vedkommendes norsk forståelsen. Det er tydelig at de fleste kunne snakke norsk ved siden av sitt morsmål (se Tab. 2. 3). Dette stemmer med Friis etnografisk kart fra 1861. Kartet videre viser at det fantes bare ett samisk og to norske hushold der ingen snakket andre språk enn morsmål. Det dreier seg om norske familiene i Signaldalen. Med hensyn til deres bosted langt unna fjorden kunne deres møte med andre folkeslag til en viss grad være begrenset. De fleste hushold i Storfjord i denne perioden var ifølge Friis kartet trespråklige. Unntak er tre samiske hushold der ingen snakket norsk, og ett norsk hushold der man snakket bare kvensk ved siden av norsk.

Tabell. 2. 3 Etnisitet og språk 1859-1865

språk	forstår norsk	forstår ikke norsk
hushold		
norsk	12	-
kvensk	10	1
samisk	41	8
nk	2	-
ks	9	-
ns	1	-

Kilde: FT 1865.

I folketellingen 1900 ble språkopplysningene mer omfattende (se tab. 2. 4). De viser at i de fleste hushold fortsatte man å snakke to eller tre språk. Forklaringen for at flertallet norsk-kvenske hushold bare ifølge FT 1900 snakket norsk, finnes trolig i hensiktet med denne

⁶⁹ Richter-Hanssen, 2004: 49.

folketellingen å påvise fornorskningsfremgang og fremstille norsk samfunn som homogent⁷⁰(se kap. 1. 4. 3)

Det er imidlertid mulig at disse er tilfeller av assimilasjonsprosesser, for den norske kategori omfatter mange som før bearbeidelsen var oppført som blandede. Jeg nevnte før at dette gjaldt også den samiske kategorien som inkluderte en del blandede. Jeg skal komme tilbake til fornorsknings- og assimilasjonstemaene i sammenheng med konkrete eksempler fra selve faddervalgsundersøkelse.

Likevel opplyser Friis kart fra 1890 at språkbruken i Storfjord var mer omfattende enn FT 1900 fremstiller. Bare i fem av de 15 norske hushold på kartet snakket ingen samisk og finsk. I alle andre norske, samiske og kvenske hushold snakket i det minste en person tre språk.

Tabell 2. 4 Etnisitet og språk 1892-1900

språk	norsk	kvensk	samisk	N+K	K+S	S+N	S+K+N
hushold							
norsk	11	-	-	-	-	-	11
kvensk	2	2	-	-	-	-	3
samisk	1	-	45	-	5	1	13
n-k	6	1	-	1	-	-	-
k-s	-	1	3	-	2	-	4
n-s	1	-	-	-	-	-	2

Kilde: FT 1900.

Det ser imidlertid ut til at flerspråklighet gjaldt bare voksne mennesker som var aktive i næringslivet, særlig sesongfiskeriet, der alle etniske grupper deltok. En lærer i Storfjord påpekte tvert imot at samiske og kvenske barn verken kunne snakke eller forstå norsk.⁷¹ Det er da en grunn å tenke seg at i området som dette, kunne lokale norske myndigheter virkelig gradvis oppfatte minoritetsgrupper som en fare i forhold til en homogen nasjonalstats

⁷⁰ Evjen, Hansen, 2008: 212.

⁷¹ Richter-Hanssen, 2004:60.

interesser, noe som Niemi og Erikssen omtaler som hovedtendenser i tiden.⁷² Sett fra norske myndigheters side kunne behovet for fornorskning være sterk i området.

Før jeg begynner å drøfte noen spørsmål vedrørende i hvilken grad fornorskningen kunne påvirke faddervalget i Storfjord, vil jeg foreløpig oppsummere noen viktige poeng med hensyn til oppgavens problemstilling. Alle familiene i Storfjord hadde mulighet å velge faddere fra alle etniske grupper ved siden av sin egen. Kildene viser at selv om Storfjords befolkning var ganske jevnbyrdig økonomisk sett, fantes det alltid i nærheten familier med en sterkere økonomisk stilling og med ulik etnisk bakgrunn. Det var da mulig å foretrekke disse økonomisk sterke faddere som samtidig tilhørte barnets etniske gruppe, framfor faddere som kanskje var høyere på den sosiale skala på grunn av sine etnisk tilhørighet.

Samtidig innser jeg at det norske storsamfunnets holdninger til samer og kvener endret seg i løpet av oppgavens tidsramme. Hvis kvenske og samiske folkeslag ble oppfattet av norske myndigheter eller befolkningen som en fare eller mindreverdige, kunne samtidig minoritetsgruppene få mer negative holdninger mot nordmenn. Dette kunne gå ut over lokale relasjoner mellom de etniske gruppene i den grad at personer fra en etnisk gruppe ikke lenger ble akseptert som faddere hos familier med annen etnisk tilhørighet. I det følgende avsnittet vil jeg derfor se kort på hvordan fornorskingsarbeidet ble utført av lokale myndigheter i andre halvdel av 1800-tallet.

2.3 Fornorskingsarbeid i Lyngen i andre halvdel av 1800-tallet

Fornorskningen og assimileringen foregikk i norske lokalsamfunn allerede i andre delen av 1700-tallet. Markussen har påvist at det var i denne tiden særlig en kulturell påvirkning gjennom misjonsarbeid og skolegang, som utvidet ungdommens kunnskap i norsk.⁷³ I andre

⁷² Eriksen, Knut Einar, Niemi Einar: *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i Nord 1860-1940*. Universitetsforlaget 1981: 15.

⁷³ Markussen, 2001: 134.

delen av 1800-tallet ble imidlertid fornorskningen et politisk spørsmål. Fornorskningen ble en del av den norske sikkerhetspolitikken som skulle føre samer og kvener inn i det norske kultursamfunnet og sikre de fleretniske grenseområdene for Norge.⁷⁴ Denne politikken er ofte omtalt som assimilasjonspolitik. Den var siktet på såkalte overgangsdistriktene, dvs. ”områder hvor overgang til norsk språk ble ansett som mulig”⁷⁵ Politikken gjaldt dermed i begynnelsen særlig den språklige fornorskningen gjennom skolen. I overgangsdistriktene fikk skoler og lærere økonomiske midler for å spre kunnskaper i norsk blant samer og kvener fra det såkalte *Finnfondet* opprettet i 1851.⁷⁶

Ifølge Richter-Hanssen fantes det ikke noen systematisk og vellykket fornorskning i Lyngen før senere på 1800-tallet. Barna kunne ikke snakke og forstå norsk, noe som naturlig fulgte ut av at de hadde samisk eller finsk som dagligspråk og at lærere brukte samisk og finsk som hjelpespråk.⁷⁷ I 1879 ble fornorskningspolitikken innstrammet ved en ny lærerinstruks som påla lærerne til å gå over til norsk som undervisningsspråk, og til å passe på at barna brukte norsk også utenfor klasserommet. Samisk og finsk ble gradvis fortrent også som undervisnings- og hjelpespråk.⁷⁸ Lærerne, og samtidig barnas foreldre, ble nå motivert av økonomisk støtte, eller av trusselen om at de mistet denne støtten, til å fremme norsk framfor samisk og kvensk/finsk.⁷⁹ Ved siden av skole undervisningen gjaldt samme språklige instruksjoner også kristendomsopplæring og ved inngangen til 1900-tallet ble språkopplæringen i finsk og samisk for prester ved Tromsø seminar lagt ned.⁸⁰

⁷⁴ Eriksen, Niemi, 1981: 16.

⁷⁵ Bjørklund, Ivar: *Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980*. Universitetsforlaget, Tromsø-Oslo-Bergen-Stavanger 1985, s. 262.

⁷⁶ Bjørklund, 1985: 262.

⁷⁷ Richter-Hanssen, 2004: 58.

⁷⁸ Dahl, Helge: *Språkpolitikk og skolestell i Finnmark 1814-1905*. Oslo, 1957 1957: 244.

⁷⁹ Eriksen, Niemi, 1981: 51.

⁸⁰ Eriksen, Niemi, 1981: 65.

Spørsmålet er hvor effektive disse tiltakene kunne være i Storfjord, der mesteparten av de samiske, og en stor del av de kvenske barna enda på slutten av 1870-årene hadde samisk som undervisningsspråk.⁸¹ I folketellingene oppgis dessuten både noen av lærerne og en god del medlemmer av skolekommisjon som Emil Larssen nevner i *Lyngen bygdebok*,⁸² som samer og kvener, eller med blandet bakgrunn.⁸³ Det kan derfor reises spørsmål om samisk og finsk ble utelukket som undervisningsspråk i den grad skoleinstruksene forutsatte. Man må dessuten ta hensyn til at enda i andre halvdel av 1800-tallet var undervisningstiden minimal, begrenset til 3 uker i året. Minimalt var også elevenes oppmøte i skole.⁸⁴ Det ville derfor ikke være overraskende hvis fornorskningstiltakene i Lyngen på slutten av 1800-tallet har blitt forsiktig iverksatt, eller eventuelt ikke hadde noen særlig effekt.

Dette gjelder også fornorskingsarbeidet på det kirkelige området. Selv om de fleste viktige kirkelige forretninger som dåp, vielse osv. normalt ble utført på norsk, hadde minoritetene i Lyngen en fast ansatt tolk til disposisjon eller medhjelpere som kunne deres morsmål.⁸⁵ Det ble derfor ikke så stort behov for å lære seg norsk. Kristendoms læren ble også kommunisert til barna på deres morsmål, og dette var et krav som biskopen understreket ved sin visitas i Lyngen i 1887⁸⁶, altså etter at den strenge linjen av fornorskningen begynte. Religiøse bøker ble fortsatt oversatt til samisk på 1890-tallet.⁸⁷

Ivar Bjørklund påpeker at ved siden av sikkerhetspolitikken var fornorskningen også en del av nye økonomiske prosesser og alminnelig modernisasjon. I sin avhandling påviste han at dette rammet relasjoner mellom etnisitetene i lokalsamfunn på flere felt. Overgangen til nasjonal

⁸¹ Larssen, Emil: *Lyngen Bygdebok. Lyngen prestegjelds historie*. Tromsø 1976, s. 219.

⁸² Larssen, 1976: 216.

⁸³ Dette gjelder Hans Ole Nielsen som i FT 1865 var registrert som same, Morten Reiersen som hadde kvensk-samisk bakgrunn, og Hans Heske og Henrik Monsen som oppsto som kvener. Se FT 1865.

⁸⁴ Larssen, 1976: 214.

⁸⁵ Larssen, 1976: 208.

⁸⁶ Richter-Hanssen, 2004: 194.

⁸⁷ Larssen, 1976: 222.

markedsøkonomi brakte nye former for økonomiske avhengighet av norske handelsmenn og kapital.⁸⁸ Introduksjonen av en norsk teknologi og driftsform i jordbruket sto imot tradisjonelle samiske og kvenske økonomiske tilpasningsformer.⁸⁹ Dette gjelder også nye trender i helse- og husstell som konfronterte ”en rekke trekk ved den sjøsamiske kulturform.”⁹⁰ Forutsetningen for å ta del i den økonomiske og sosiale velferd, betydde dermed for samer og kvener å tilpasse seg de nye trendene og akseptere de materielle og kulturelle verdiene som det norske samfunn bygget på, dvs. økonomisk integrasjon og assimilering. Bjørklund har framstilt flere eksempler på at forsøk på å trosse de nye økonomiske og sosiale tendenser, var fra myndighetens side sett som et uttrykk for tilbakestående holdninger og fordommer, og satte minoritetene til et mindreverdige posisjon i forhold til nordmenn. Integrasjonen og assimilasjonen var dermed veien til å ”heve dem opp fra det lave Kulturstandpunkt.”⁹¹

Reaksjonen var ifølge Bjørklund etablering av et nytt ”organisatorisk felleskap” mellom samene og kvenene.⁹² Fellesskapet var basert på læstadianismen. Det som var forbindende fellestrekk her var ikke først og fremst etnisk tilhørighet, språk, eller økonomisk og kulturell bakgrunn, men et felles religiøst livssyn. Gjennom dette skapte samene og kvenene et verdisystem som sto i opposisjonen til verdiene påtvunget fra den norske siden.⁹³ Dette læstadianske fellesskapet sto dermed helt i opposisjon til idealet om en homogen norsk nasjonalstat. For samer og kvener skapte dette et alternativ til dette idealet, og ga dem mulighet å bevare sin kultur. Bjørklund mener at som en konsekvens av dette mistet de etniske kategoriene sitt opprinnelige innhold, fordi etnisk tilhørighet ikke lenger var relevant og viktig i menneskenes daglige samhandling. Ifølge Bjørklund førte dette i Kvænangen til

⁸⁸ Bjørklund, 1978:41.

⁸⁹ Bjørklund, 1978: 88.

⁹⁰ Bjørklund, 1978: 90.

⁹¹ Se f. eks. Bjørklund 1978: 88, 91.

⁹² Bjørklund, 1978: 29.

⁹³ Bjørklund, 1978: 128.

vekst i folketellingenes ”blandet-kategori”, som et resultat av og uttrykk for nye sosiale relasjoner.⁹⁴

Lyngen var et av kjerneområdene for læstadianismen.⁹⁵ Læstadianismen da kunne ha en bremsende virkning på fornorskingsprosessen. Predikanter brukte finsk, og til en stor grad også samisk, i kommunikasjon med folk. Når det gjelder sikkerhetspolitikk ble det noen steder fryktet at læstadianismen skulle bli en av motorene for finske nasjonalisme.⁹⁶ Richter-Hanssen gjør imidlertid oppmerksom på at i Lyngen viste læstadianerne ikke noen spesielle politiske interesser og at situasjonen her var mye mindre anstrengt enn f.eks. i Vadsø, der den finsk befolkning ble mye mer representert på den tiden.⁹⁷ I Lyngen tvert imot samarbeidet ifølge Larssen læstadianske predikanter med statskirken i kamp mot dissenterne.⁹⁸ Lokale kirkemyndigheter i Lyngen synes å ha tolerert læstadianismen. Det betyr ikke at de ikke samtidig tok i betraktning at det fantes en viss fare knyttet til denne trosretningen. Flere sogneprester i Lyngen i 1870 og 1880-årene uttalte bekymret, at ”denne kvenske retning er en stor motvekt mot bestrebelsene for utbredelsen av det norske språk i sognet”⁹⁹ og ”som i Storfjorden florerer og ivrer mod statskirken og mot dens skole”¹⁰⁰ Det var også forsøk å motarbeide dette på ulike måter. I 1886 forelå det planer om å bygge et statskirkelig kapell i Storfjord. Å bygge norske kulturelle festninger, som skoler og kirker i grenseområdene var et av virkemidlene i statens sikkerhetspolitikk.¹⁰¹ I Storfjorden ble kapellbyggingen forstått som et statskirkelig forsøk på å motvirke læstadianismen, og dette ble møtt med stor uvilje av lokalbefolkningen, og blant annet også en del medlemmer av herredsstyret. Sognepresten beklaget og kravet om å bygge kapellet ble gitt opp. Den rolige utviklingen i

⁹⁴ Bjørklund, 1978: 29.

⁹⁵ Richter-Hanssen, 2004: 246.

⁹⁶ Eriksen, Niemi, 1981: 43.

⁹⁷ Richter-Hanssen, 2004: 130.

⁹⁸ Larssen, 1976: 231.

⁹⁹ Larssen, 1976: 235.

¹⁰⁰ Larssen, 1976: 236.

¹⁰¹ Eriksen, Niemi, 1981: 58.

fornorskingsarbeidet fortsatt ifølge Larssen også på det kirkelige feltet helt til slutten av 1800-tallet¹⁰².

Et tidlig eksempel på strengere fornorskningstiltak på denne tiden, som hadde med nasjonal sikkerhetspolitikk å gjøre, var endringer av fjellstuenavn i grenseområdet i 1900. Alle samiske og finske navn på fjellstuenene ble erstattet med norske navn, fordi det ikke lenger var akseptabelt å ikke ha norske navn på grenseposter.¹⁰³ Blant annet ble også Troms fylkeskole på Solhov i Lyngen opprettet i 1919. Denne skolen skulle med Richter- Hanssens ord ”utvikle elevenes nasjonal følelse og lære dem å leve som nordmenn i ett og alt. Skolen skulle ikke bare fremme og forsvare norsk kultur og verdier i området, men den skulle bryte med samisk og finsk kultur”.¹⁰⁴

Richter-Hanssen viser med følgende samiske beretning at man på 1880-tallet kunne se at akkulturasjon foregikk i Lyngen. Han siterer en klage over at ”samiske ungdom ville ligne de norske så meget som mulig i klesdrakt og husskikk.”¹⁰⁵ På den andre siden så vi at den kulturelle påvirkningen gikk også i motsatt retning, noe som flerspråklighet vitner om. ”Finsk ble snakket i hvert hus i hele sognet, det spredde seg mer og mer i dagligtalen og fortrente ikke bare norsk, men også samisk.”¹⁰⁶

Faddervalget kan bli en annen indikator på i hvilken grad disse samfunnsendringene trengte seg inn i menneskelige relasjoner i Storfjord, der de etniske gruppene levde i nær sosial kontakt, og der dessuten det offentlige liv og bedre økonomiske forhold ikke bare var forbeholdt for nordmenn, noe som vi så i dette kapittelet. Under slike vilkår kunne sosiale forskjeller knyttet til etnisitet lettere viskes ut og den norske gruppen trengte ikke

¹⁰² Larssen, 1976: 236.

¹⁰³ RichterHanssen, 2004: 355.

¹⁰⁴ Richter-Hanssen, 2004: 198.

¹⁰⁵ Richter-Hanssen, 2004: 59.

¹⁰⁶ Qvigstad, Just: Den kvænske innvandring til Nord-Norge. Troms Museum Årshefter 43/1920, Tromsø 1922, s.49.

nødvendigvis å bli oppfattet som å stå i noen bedre samfunnsposisjon enn andre grupper. I slike tilfeller kunne derfor den etniske tilhørigheten i mye mindre grad være tilknyttet en sosial skala, og bli et av avgjørende kriterier for faddervalg av den grunn. (Se hypotese 1, kap. 1. 6).

Dersom familiemedlemmer og mennesker fra foreldrenes egen etnisk gruppe fortsatt fremstod som de viktigste fadder kandidater, men det ble samtidig vanlig å velge faddere også fra alle andre etniske gruppene, burde dette tyde på fremgang i akkulturasjonsprosessen. (Se hypotese 2, kap. 1. 6)

Akkulturasjonsprosessen kunne på denne tiden av fornorskningspolitikken gå over til assimilasjon. Dette kan særlig ytre seg i faddervalget i den andre undersøkelsesperioden 1892-1900. I denne perioden kunne samer og kvener allerede tilegne seg norske adferdsnormer, holdninger og verdier til den grad at de foretrakk norske faddere framfor faddere som representerte samiske og kvenske verdier, dvs. for eksempel besteforeldrene og familien generelt. I et slikt tilfelle er det også mulig å forvente skifte i etnisk tilhørighet blant samer og kvener (Se hypotese 4, kap. 1. 6).

Dersom faddervalgsundersøkelsen kommer til å vise at samene og kvenene velger faddere fra hverandre men ikke fra nordmenn, kan dette tyde på innvirkningen av læstadianisme. Strenge fornorskningspolitikken kunne enda mer grunnfeste bånd i det læstadianske fellesskapet. I så fall skulle disse tendensene i faddervalg vise seg sterkere i perioden 1892-1900 (Se hypotese 3, kap. 1. 6)

For å bekrefte eller avkrefte dette skal jeg i de følgende kapitlene undersøke hvordan faddervalget i Storfjord artet seg på den tiden da fornorskningspolitikken begynte, og i tidsrommet etter at den begynte å virke i samfunnet.

3 Faddervalget 1859-1865

Formålet med dette kapittelet er å finne et mulig mønster for faddervalg i perioden 1859-1865 i en utvalgt gruppe av Storfjordens befolkning. Gruppen er basert på foreldrene av barn som ble født i denne perioden og deres dåpsforretninger. Til sammen er gruppen representert av 56 familier med 77 dåpsforretninger og 378 faddere. Familiene er inndelt i etniske kategorier: norsk, kvensk, samisk og blandet, etter hvilken etnisitet foreldrene var oppført med i FT 1865. Blandede familier er videre inndelt i kategorier, norsk-kvensk, kvensk-samisk. Norsk-samiske familier hadde ikke dåpsforretninger i perioden 1859-1865, derfor er de ikke representert i gruppen. Jeg undersøker dåpsforretninger i hver kategori, med fokus på fadderens etnisitet og økonomiske og sosiale forhold. Faddere er inndelt i samme etniske kategorier som foreldrene. Jeg baserer meg i undersøkelsen på FT 1865 som hovedkilde både til vedkommendes etnisitet og den økonomiske og sosiale bakgrunn.

3.1 Faddervalget

3.1.1 Norske dåpsforretninger

Det norske utvalget er representert i ni dåpsforretninger innen fire familier, med til sammen 42 faddere. Familiene bodde i bygdene Hatteng, Kitdalen og Signaldalen, se kart s.. Tre norske familier i utvalget tilhørte slekten Figenschou i Storfjorden, som var lokale handelsmenn og godseiere.¹⁰⁷ Selve familiene er i FT 1865 registrerte som selveiere. Disse familiene kan antakelig regnes som den økonomiske og sosiale eliten i området. Den fjerde familien kom til Storfjord fra Måselv og de var blant de første som bosatte seg i Signaldalen senere i 1850-årene.¹⁰⁸ I kildene er de registrert som leilendinger.

Tabellen viser at norske faddere var i klar tallmessig overlegenhet. Faddere fra andre etniske grupper fantes ved bare fire av alle norske dåp.

¹⁰⁷ Richter-Hanssen, 2004: 70.

¹⁰⁸ Larssen, 1976: 282.

Tabell 3. 1 Faddere i norske dåpsforretninger 1859-1865

Faddere etnisitet	norsk	kvensk	samisk	norsk-kvensk	kvensk-samisk	norsk-samisk
42 i 9 dåpsforretninger	35	3	2	2	0	0

Kilde: FT 1865

Norske faddere i norske dåpsforretninger

De fleste norske faddere tilhørte nærmeste familien eller slekten. De var oftest søsken til barnets foreldre, eller besteforeldrene. Foreldrene selv opptrådte aldri som faddere til sine egne barn. Mesteparten av fadderne fra den større familiekretsen bodde på forskjellige steder i Lyngen, men ikke i Storfjord selv. Noen av disse faddere ble brukt flere ganger.

Det var to dåpsforretninger som ikke omfattet noen faddere fra familiekretsen. Ved begge disse to dåpsforretningene kom de fleste fadderne fra velstående familier eller representerte Lyngens høyere samfunnsgruppe. En av disse to gjelder den innflyttede familien, som benyttet familiemedlemmer i sin andre dåp senere i denne perioden, etter at flere deres slektninger innflyttet til Signaldalen.¹⁰⁹ Ved den første dåpen var alle deres faddere fra slekten Figenschou som bodde i Storfjord og som var deres nærmeste norske naboer. Ved dåpsforretningen til selve familien Figenschou bestod fadderne av skolelæreren og medlemmer av handelsslektene Holmboe og Prytz, som bodde utenfor selve Storfjord. Den sistnevnte fadder var i kirkeboken registrert som embetsmann og kom fra en handelsfamilie i Lofoten. Det finnes også andre representanter av den lokale overklassen ved to andre dåpsforretninger i denne familien. Ved siden av handelsfolk var en fadder medlem av skolekommissjonen og stesønnen til tidligere lensmann, Knud Ekroll med kona si.¹¹⁰

¹⁰⁹ Tore Figenschau: *Signaldalen gjennom 150 år*. Tekst et Cetera 1999, s. 115.

¹¹⁰ Larssen, 1976:216.

Blant de norske fadderne finnes det ikke nærmere naboer som ikke samtidig tilhørte familien. Det finnes imidlertid fire faddere i forskjellige dåpsforretninger som var naboer til barnets slekt andre steder i Lyngen. Alle disse fadderne var i slekt med hverandre, og alle var ugifte og nykonfirmerte.

10 av de i alt 35 norske fadderne var unge ugifte personer. Åtte av dem ble konfirmert det samme året, eller året før dåpen. Det finnes blant dem to par av menn og kvinner som ikke var i slektsforhold med hverandre. Seks av alle norske faddere var enker, eller enkemenn og føderådsfolk.

Med ett unntak var ingen av foreldrene til døpte barn faddere til et annet barn i den norske delen av gruppen.

Tabell 3. 2 Sosial sammensetning i norske dåpsforretninger 1859-1865.

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske	12	4	5	2	8	6
kvenske			3		2	
samiske		2				
n-k			2			
k-s						
n-s						

Kilde: FT 1865.

Kvenske faddere i norske dåpsforretninger

Bare tre av alle faddere i norske dåpsforretninger var ifølge kildene kvener. De finnes i tre forskjellige dåpsforretninger. Én av de kvenske fadderne tilhørte Lyngens overklasse, nemlig kona til nevnte Knud Ekroll. Hun ble fadder i Figenschou-familien. Andre kvenske faddere var et søskenpar. Deres far var selveier, noe som også indikerer familiens bedre stilling på den sosiale skala. Begge søsknene var ifølge konfirmasjonslister konfirmerte samme år som det barnet de stod fadder til, var født. Disse kvenske fadderne bodde på en nabogård og de finnes hver ved forskjellige dåpsforretninger. Det ser ut til at Figenschou familien og denne kvenske familien hadde et ganske nært forhold til hverandre. Av senere kilder fremgår det at deres medlemmer ble gift med hverandre.

Faddere med blandet bakgrunn i norske dåpsforretninger

To fadderne med norsk-kvensk bakgrunn finnes i de to dåpsforretningene innenfor den innflyttede familien, og ingen av dem var nabo til barnets familie. Én av dem var ei kvinne som deltok som fadder sammen med sin mann, og de tilhørte slekten Figenschou. Mannen i dette paret var handelsmann og også medlem av kommunestyret, Knud Gamst Figenschou¹¹¹. I tillegg hadde kvinnen samme fødested som barnets mor, noe som også kan ha spilt en rolle for at dette paret ble faddere, ved siden av deres relativt høye samfunnsposisjon. Den andre norsk-kvenske fadderen kom fra slekten Heske. Noen medlemmer av denne slekten var på den tid aktive i Storfjordens offentlige liv, blant annet som læstadianske lekpredikanter og medlemmer av skolekommisjonen.¹¹² Familier fra alle etniske grupper benyttet Heske slekt som faddere, som vi skal senere se. I området ser derfor slekten Heske ut til å ha blitt oppfattet som en slekt med en særskilt samfunnsstilling, selv om det ikke fremgår av kildene at de kom fra bedre økonomiske forhold enn de øvrige i Storfjorden. Medlemmer av denne familien hadde både norsk og kvensk bakgrunn. I kildene finnes flere eksempler på at den etniske tilhørigheten til én og samme person av denne slekten varierer over tid, både i folketellinger og kirkebøker.

Samiske faddere i norske dåpsforretninger

Begge de fadderne med samisk bakgrunn finnes ved en dåpsforretning i en av Figenschou-familiene. Én bodde på den samme gården som barnets familie. Hennes ektemann var kven. Begge familier hadde flere barn på samme alder og det må rimeligvis ha vært nær sosial kontakt mellom disse to familiene. Den andre samiske fadderen var en husmann som bodde på en gård i nærheten. Kona hans var samisk og de snakket ifølge kildene ikke norsk. Det er ikke lett å forklare deltakelsen til disse samiske fadderne når en tar i betraktning at denne norske familie ellers bare valgte faddere fra det høyere sosiale sjikt. De måtte i all fall ha en god relasjon til den norske familien og omvendt. Dette videre utgjør kanskje ett av eksemplene på at bevegelse mot den vanlige dåpstradisjonsretning var mulig, og at foreldrene fra lokale overklassen kunne be faddere fra lavere sosiale sjikt. Siden det å ha en fadder og det å bli fadder ble oppfattet som ære av alle parter, er det derfor lite sannsynlig at nordmennene i utvalget betraktet de andre etniske gruppene som mindreverdige.

¹¹¹ Richter-Hanssen, 2004: 87.

¹¹² Larssen, 1976: 231.

Det er likevel mulig å foreløpig oppsummere norske dåpsforretninger med at de norske familiene sjeldent benyttet andre enn norske faddere. Det er mulig at de, som den svakest representerte etniske gruppe i området, men samtidig gruppen med sterkest samfunnsposisjon, følte største behov for å holde sammen og bevare verdiene som var knyttet til denne posisjonen. Dette kan være grunn til at de som nevnt valgte norske faddere med særlig sterk økonomisk og samfunnsmessig bakgrunn.

3.1.2 Kvenske dåpsforretninger

Familiene bodde på Hatteng, Storeng, Elvevold, Sandøren og Mortendalen. Det finnes ikke selveiere blant de kvenske familiene i kohortgruppen. Tre av dem ble registrert i folketellingene som gårdbrukere og leilendinger. Tre var husmenn med jord. To av dem var husmenn uten jord og de var ifølge kilden fiskere.

Det finnes 10 dåpsforretninger i åtte familier i utvalget, med til sammen 48 faddere. To familier er representert med to dåpsforretninger hver. Alle barna i gruppen er registrert med kvensk etnisk tilhørighet. I fire familier imidlertid hadde én av foreldre interetnisk bakgrunn. To av disse fedrene hadde kvensk-samisk bakgrunn, to andre ble oppført som norsk-keneske.

Tabell 3. 3 Faddere i kvenske dåpsforretninger 1859-1865

Faddere	nd	kv	s	nd-kv	kv-s	nd-s
47 i 10 dåpsforr.	7	15	17	6	2	0

Kilde: FT 1865

Tabellen viser at det var litt flere samiske faddere enn kvenske. I tre dåpsforretninger hadde barn ingen kvensk fadder i det hele tatt. Det finnes bare én dåpsforretning der alle faddere var kvener. I én dåpsforretning var alle faddere samer. Ellers dominerte samiske faddere i tre av

de 10 dåpsforretningene. To av dem gjelder familiene der faren var kvensk-samisk. Alle de blandede kvensk-samiske fadderne deltok i disse to dåpsforretningene. Tabellen viser at det var nesten like mange norske faddere som blandede kvensk-norske. 4 av 7 norske faddere fantes imidlertid innenfor en eneste dåpsforretning, hvor det ikke forekom andre faddere. Resten var faddere i to andre forskjellige dåpsforretninger. De kvensk-norske faddere dominerte i dåpsforretninger der faren ifølge kildene hadde kvensk-norsk etnisk identitet.

Tabell 3. 4 Sosial sammensetning i kvenske dåpsf. 1859-1865

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske	1		6			
kvenske	4	7	3	3		1
samiske		10		4	1	1
n-k	6					1
k-s	1	1				
n-s						

Kilde: FT 1865.

Norske faddere i kvenske dåpsforretninger

I denne gruppen er norske faddere i klart mindretall, selv om norske familier levde i nærheten av de fleste kvenske familier. Det finnes tre dåpsforretninger med norske faddere. I et tilfelle tilhørte fadderens familien, som kona til barnets onkel. Brødrene selv hadde kvensk-samisk bakgrunn. Ved en annen kvensk dåpsforretning er det registrert en nordmann som var medlem av Heske-slekten. En annen norsk fadder, som samtidig representerte den høyere sosiale gruppen, var skolelærer.

Ved én særskilt dåpsforretning var alle fire fadderne nordmenn. Begge foreldrene var ifølge kildene kvener. Barnet, en jente var født i 1859, men hun ble ikke døpt før 1874. I kirkeboka står det: *”Daabsforretningen udførtes i det Væsentlige overstemmende med Ritualets Forordn. ang. Voksne Menneskers Daab.....Eva Grethe Isaksdatter nød for første gang den hellige Nadverd i Lyngen Sogns*

*Kirke 3die Søndag.....*¹¹³ Alle faddere ved hennes dåp var nordmenn og representerte Lyngens overklassen. Dåpen ble utført av sognepresten og kona hans var en av fadderne. Blant disse fadderne var kona til en kvensk selveier som kom fra Sverige på samme tid som barnets foreldre. Det er bare denne fadderens som på en måte representerer barnets kvenske bakgrunn. Det er det mulig at barnets foreldre var baptister, dvs. at de tilhørte en kirke som tillot dåp som skjer ut i fra en persons eget ønske og egen bekjennelse. Selv om det i dette tilfellet ikke var notert i FT eller i kirkeboka på vanlig måte, finnes det to andre baptist- familier i Storfjord, en norsk og en samisk.¹¹⁴ Med henblikk på at statskirken på den tiden motarbeidet avvikende religiøse retninger, med omtanke på denne personens etniske bakgrunn og alder, og dessuten det faktum at dåpen ble gjennomført på den tiden da fornorskningsarbeidet ble intensivert, er det kanskje enklere å forklare hvorfor denne særskilte dåpen utgjorde et viktig moment som krevde tilstedeværelse av sognepresten og faddere som i det lokale samfunnet representerte på det sterkeste norske åndelige og materielle verdier.

Kvenske faddere i kvenske dåpsforretninger

De fleste kvenske faddere var naboer og fiskere, noen av dem var naboer fra andre steder i Lyngen der familien hadde bodd tidligere. Én kvensk fadder var en ung enke. Tre kvenske faddere var ugifte ungdommer. Det finnes bare én selveier i kvenske dåpsforretninger. Han ble fadder i familien med norsk-kvensk far. Det finnes ikke faddere fra Lyngens overklasse eller økonomisk sett bedrestående familier i området. Nesten halvparten av alle kvenske faddere var medlemmer av Heske-slekten. To familier i dette utvalget tilhørte denne slekten og noen av disse faddere tilhørte da familiekretsen. I tre tilfeller var imidlertid personer av Heske-slekten faddere i dåpsforretninger utenfor selve familien. I kvenske dåpsforretninger var ikke familiemedlemmer benyttet så ofte som i norske. Bare fire av 15 kvenske fadderne tilhørte barnets familie. Alle var barnets eller foreldrenes søsken, hvorav noen med sine ektefeller.

Faddere med blandet bakgrunn

¹¹³ KB: Dåpslister Lyngen 1859-1878, RHD s 247.

¹¹⁴ I dåpslister blir i disse tilfellene foreldre med barn vanligvis innført som *dissentere*, uten andre opplysninger om faddere. I folketellingene er dissenterne betegnet etter den konkrete menigheten de tilhørte, dvs. baptister, katolikker, osv.

Det finnes ikke faddere med norsk-samisk tilhørighet i de kvenske dåpsforretningene. De fleste fadderne hadde norsk-kvensk bakgrunn. I én dåpsforretning var de i flertallet i forhold til de andre fadderne. Faren i familien var selv norsk-kvensk. Alle disse faddere var trolig tilknyttet familien. Det finnes onkler og en enke, som tidligere hadde bodd på samme gård som barnets familie. To av disse fadderne var ektepar som bodde utenfor Storfjord, og de var registrert i folketellingen som selveiere. Én fadder var deres tjenestedreng. Han ble tilskrevet blandet etnisk tilhørighet som alle personer i husholdet, men han var ikke i slekt med husholdsfamilien og kan også ha hatt en annen etnisk bakgrunn.

Bare to faddere i denne gruppen er registrert som kvensk-samisk. En var bror til barnets far. Den andre var nabo til barnets familie.

Samiske faddere i kvenske dåpsforretninger

De fleste samiske faddere var naboer, eller kom fra litt fjernere gårder innenfor Lyngen. Det finnes ingen nære familiemedlemmer, som samtidig bodde i Storfjord, heller ikke i dåpsforretningene med kvensk-samisk far. Det var imidlertid en del faddere som kom fra gårder i Lyngen der én av foreldrene hadde bodd før. Det er mulig at noen av disse fadderne var slekt. Mer enn tredjedel samiske fadderne var ugifte personer. Én av dem var konfirmant og én var ung enke.

Som tidligere nevnt utgjorde samene den største etniske gruppen i Storfjord, og de var oftest naboer til kvenske familier. Dette kan forklare hvorfor de ble benyttet oftere enn nordmenn i kvenske dåpsforretninger, og like ofte som kvener. På den andre side levde alle kvenske familier – med ett unntak – ganske nært hverandre, og det fantes også norske gårder i nærheten. Likevel ble ikke kvenske og i enda mindre grad norske faddere foretrukket.

3.1.3 Dåpsforretninger i blandede familier

De blandede familiene er registrert på Hatteng, i Signaldalen, i Mortendalen, på Kileng og på Storeng. De fleste var husmenn med jord. Én var leilending, og én var husmann uten jord som drev med skogsarbeid.

Det var åtte dåpsforretninger i dette utvalget av seks familier der barnets far og mor hadde forskjellig etnisk tilhørighet. To familiene var norsk-kvenske, fire var kvensk-samiske. De var til sammen 40 faddere. To av familiene hadde to dåpsforretninger.

Tabell 3. 5 Faddere i blandede dåpsforretninger 1859-1865.

Faddere	nd	kv	s	nd-kv	kv-s	nd-s
40 i 8 dåpsf.	8	3	26	0	2	1

Kilde: FT 1865

De fleste fadderne i interetniske dåpsforretninger opptrådte i kildene med samisk etnisk tilhørighet. I to dåpsforretninger var alle fadderne samer. I tre andre forretninger var samiske faddere i flertall. Dette trolig henger sammen med at fleste av de blandede familiene bodde i samisk-preget område. Det finnes likevel tilfeller av at familien hadde flere norske og kvenske naboer, men ikke valgte faddere fra dem. Dette gjelder imidlertid bare de kvensk-samiske dåpsforretningene. De to norsk-kvenske familiene derimot, benyttet ikke samiske faddere i det hele tatt. I én kvensk-norsk dåpsforretning var alle fire fadderne nordmenn.

Norske faddere i blandede dåpsforretninger

Norske faddere ble mest brukt i de to kvensk-norske dåpsforretningene. De fleste norske fadderne var naboer og var medlemmer av den lokale overklassen. Én norsk kvinne deltok som fadder sammen med sin kvenske ektemann. Alle disse fadderne var selveiere. Én av norske fadderne tilhørte den nær familiekretsen.

I de kvensk-samiske familiene finnes det bare to norske faddere i to dåpsforretninger innenfor én familie. Én var nabo og kom fra Figenschou-slekten, og ble benyttet også i kvensk-norske dåpsforretninger. Den andre var ifølge folketellingene skipper i Tromsø, men han kom fra Lyngen.

Kvenske faddere i blandede dåpsforretninger

Bare tre faddere i alle de interetniske dåpsforretningene var kvener. To av dem finnes innenfor én og samme dåpsforretning i en kvensk-norsk familie. En var selveier og fisker og stod fadder sammen med sin norske kone. Den andre var en fiskerkone som var fadder sammen med sin kvensk-samiske mann. Antakelig tilhørte de familiekretsen, eller var venner. Ingen av disse to fadderparene bodde i selve Storfjorden, men de var fra Lyngen. Den tredje kvenske fadderen ble benyttet i en kvensk-samisk dåpsforretning. Han var nabo og ugift.

Blandede faddere i blandede dåpsforretninger

Det finnes ingen norsk-kvensk fadder ved interetnisk dåp. I to forskjellige dåpsforretninger finnes kvensk-samiske faddere, begge ganger som ektefeller av en annen fadder – en gang kvensk i en norsk-kvensk dåp, en gang samisk ved en kvensk-samisk-dåp. En norsk-samisk fadder finnes som ektefelle av en samisk fadder ved en kvensk-samisk dåp. To av disse fadderne var fra velstående selveiende familier i Lyngen. Den tredje var nabo.

Tabell 3. 6 Sosial sammensetning i blandede dåpsf. 1859-1865

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske	1	1	7	2		
kvenske	1?	1	1			
samiske	6	10	5	2	3	
n-k						
k-s		1	1			
n-s			1			

Kilde: FT 1865

Samiske faddere i interetniske dåpsforretninger

Samiske faddere er i klart flertall ved de kvensk-samiske dåpsforretningene. Likevel finnes det ingen samisk fadder hos norsk-kvenske familier. To kvensk-samiske dåpsforretninger hadde bare samiske faddere. I to andre dåpsforretninger var de eneste ikke-samiske fadderne i fadderpar sammen med en samisk ektefelle. De fleste samiske fadderne var naboer, men det finnes også familiemedlemmer. Medlemmer av en samisk familie Klementsén, som var selveiere, ble brukt i fire av åtte

dåpsforretninger. Bare én av disse dåpsforretningene ble gjennomført innenfor selve denne slekten. Fem samiske faddere var unge og ugifte personer, tre av dem var konfirmanter.

3.1.4 Samiske dåpsforretninger

Den samiske befolkningen dominerte i Storfjorden og var fortrinnsvis konsentrert til Rasteby og Kileng. De fleste samiske familier i utvalget er registrert som leilendinger. Syv familier ble husmenn med jord, en uten jord. Fire familier ble registrert som kun fiskere. Seks familier i utvalget var ifølge kilder selveiere, og de hadde da i forhold til øvrige samiske hushold sterkest økonomisk status.

Det var 36 samiske familier i utvalget. Innenfor disse familiene var det 50 dåpsforretninger med til sammen 249 faddere. De fleste fadderne hadde ifølge kildene samisk etnisk tilhørighet. 23 dåpsforretninger hadde utelukkende samiske faddere. Det finnes kun seks dåpsforretninger der samiske faddere ikke dominerte. I fire av dem var de fleste faddere kvener, én av dem hadde bare norske faddere. I den siste var de fleste fadderne av blandet herkomst.

Tabell 3. 7 Faddere i samiske dåpsforretninger 1859-1865

Faddere	nd	s	nd-kv	kv-s	nd-s	
249 i 50 dåpsforr.	10	34	187	2	13	1

Kilde: FT 1865

Nest mest brukte faddere i samiske dåpsforretninger var kvenske faddere. De finnes i 18 dåpsforretninger. Det var ingen samisk dåpsforretning med utelukkende kvenske faddere. I 4 dåpsforretninger var kvenske faddere i flertall. I to av disse tilfellene bodde de samiske familiene i et område med konsentrasjon av kvener. Norske faddere finnes bare i fire dåpsforretninger. I én av dem bestod faddere bare av nordmenn og disse utgjorde halvparten av alle norske faddere i det samiske utvalget. Faddere innført med blandet etnisk tilhørighet i kildene finnes i åtte dåpsforretninger. Som tabellen viser hadde de fleste kvensk-samisk bakgrunn.

Norske faddere i samiske dåpsforretninger

Bare to norske faddere i disse dåpsforretningene var naboer. Andre norske faddere var en kvinne i et fadderpar med sin kvenske mann. De var ikke naboer og de står i kildene som føderådsmenn. To norske enker var faddere i to forskjellige dåpsforretninger. To norske faddere var unge og ugifte mennesker. Én samisk dåpsforretning hadde bare norske faddere. Denne samiske familien var en av de samiske selveierne i Storfjord. Alle deres faddere representerte Lyngens over sosiale sjikt, og de var ikke naboer. Noen av fadderne var medlemmer av Figenschou-familien, og det blant dem finnes også lensmannen og hans kone.

Tabell 3.8 Sosial sammensetning i samiske dåpsf. 1859-1865

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske		2	5	2		2
kvenske		32			1	2
samiske	84	62	25	22	8	19
n-k			1	2		
k-s	5	2	2	2	1	1
n-s			1			

Kilde: FT 1865

Kvenske faddere i samiske dåpsforretninger

De fleste kvenske fadderne var naboer, enten fra Storfjord, eller fra stedet der en av foreldrene tidligere hadde bodd. Kvenske faddere ved noen av de samiske dåpsforretningene var ofte medlemmer av én og samme kvenske familie. Hadde samiske foreldre flere barn å døpe i denne perioden, brukte de ofte de samme kvenske fadderne ved sine dåper. Noen ganger hadde en kvensk fadder samisk ektefelle, som også ble fadder ved dåpen. Det finnes fem slike fadderpar i de samiske dåpsforretningene. To andre kvenske faddere var enker fra en nabogård. Én kvensk fadder var konfirmant.

Blandede faddere i samiske dåpsforretninger

Faddere med blandet bakgrunn finnes i ni dåpsforretninger. Fem av disse fadderne opptrådte i fadderpar med sin samiske ektefelle, som samtidig var familiemedlem. Det var fire selveiere blant disse fadderne, en norsk-samisk, en kvensk-norsk, og to var kvensk-samiske. Alle blandede faddere var naboer til barnets familie, de fleste i Storfjord, to fra stedet der en av barnets foreldre bodde tidligere. Én kvensk-samisk fadder var konfirmant, fire andre var unge og ugifte, to hadde kvensk-norsk identitet, to hadde kvensk-samisk. Én kvensk-samisk fadder var enke.

Samiske faddere i samiske dåpsforretninger

De fleste samiske fadderne var familiemedlemmer og naboer. 25 faddere som ikke tilhørte familie- og nabokretsen, var selveiere, eller kom fra familien til en selveier. Det var noen flere faddere fra gode økonomiske forhold, men disse tilhørte familien. Til sammen var det 33 selveiere blant de samiske fadderne. Dette antallet omfatter imidlertid også de personene som ble benyttet flere ganger i dåpsforretningene. To samiske familier hadde faddere utelukkende fra selveiere. Det finnes 19 enker blant samiske faddere. 30 samiske faddere var unge og ugifte, én av dem var samtidig ung enke. 8 av dem var konfirmanter. Jeg fant to tilfeller av at noen av disse menneskene som opptrådte som faddere ved samme dåpsforretning, senere ble ektepar.

Det finnes visse faddere eller fadderpar som ble hyppigere benyttet enn andre innenfor et visst område i Storfjorden, uten å være direkte naboer eller familie. Søskenene og selveierne Peder og Hans Hansen med sine koner ble brukt tre ganger – alle sammen hos forskjellige familier som bodde mellom Hatteng og Mælen. Et annet ektepar, Nils Nilsen og Anne Nilsdatter, som var i slekt med nevnte selveiere, ble brukt tre ganger sammen i det samme området. Alle disse personene, særlig kvinnene, ble i tillegg brukt flere ganger, også som enkelte faddere utenfor sin egen slekt. På den andre siden av fjorden, fra Stubeng til Rasteby, var medlemmer av Anders Klementsens og Peder Olsens familier benyttet flere ganger. Begge var i kildene registrert som selveiere. Det var i familien til Peder Olsen der de fleste norske fadderne ble brukt, noe som kan peke på at han hadde en særskilt stilling i

området. Hanssen nevner ham blant båtbyggere i Lyngen-regionen.¹¹⁵ Johannes Guttormsen og Svend Svendsen ble hver brukt som faddere fire ganger utenfor sine familier, på gårder mellom Storeng og Rasteby. Johannes Guttormsen var en av de læstadianske predikantene. Ifølge kildene snakket han ikke norsk. Svend Svendsen var ifølge folketellingen av 1865 91-års gammel, blind og fattiglem. Richter-Hanssen omtaler ham som en av dyktigste smedene i Storfjord.¹¹⁶

3.1.5 Faddere som ble benyttet på tvers av etniske grupper

Det som blant annet kommer til syne i undersøkelsen er at familiene ikke utvekslet faddere med hverandre. Dette gjelder både faddervalget innenfor etniske grupper og på tvers av dem. Jeg fant ingen eksempler på at foreldre tidligere eller senere ble faddere i dåpsforretninger for de fadderne som de selv benyttet for sine barn. Det finnes imidlertid en del enkelte mennesker eller medlemmer av en viss slekt, som var faddere hos flere etniske grupper. Den norske slekten Figenschou ble hyppig brukt i alle etniske grupper, særlig selveieren Peder Mikkal Hansen og ungpiken Nille Figenschou. Utenfor denne familie benyttet man Nils Peder Xavier, som var skolelærer. Det finnes ikke noen kvensk fadder som ble brukt i alle etniske grupper, men fadderne fra familien til fisker Karl Johannessen ble ofte benyttet i samiske, kvenske og interetniske dåpsforretninger. Av blandede familier var det slekten Heske som ble flere ganger brukt hos alle etniske grupper. Navnet til omtalte Peder Olsen dukker opp hos alle grupper flere ganger. Han var den eneste samiske fadder som ble benyttet av alle grupper, men det var en del samiske faddere som ble brukt flere ganger i samiske, kvenske og blandede dåpsforretninger. Noen av disse fadderne hadde en god økonomisk bakgrunn og de var beslektet med den omtalte Anders Klementsén, som hørte til fadderne. De andre fadderne kan alle sammenfattes som unge, ugifte piker. De var ofte tjenestepiker, men ingenting tyder på at de nødvendigvis var tilsatt i velstående hushold.

¹¹⁵ Richter-Hanssen, 2004: 336.

¹¹⁶ Richter-Hanssen, 2004: 176.

3.2 Oppsummering

Denne undersøkelsen har vist at i de generelle trekkene stemmer faddervalget i Storfjord i perioden 1859-1862 overens med de tendensene i dåpstradisjonen vi introduserte i kapittelet 2.

Folk fra familiekretsen og nabolaget var mest benyttet som faddere i alle etniske grupper, men de norske og samiske familiene var mest familiebåndorientert i deres faddervalg. Tendensen til å velge faddere fra slekten var svakest hos de kvenske og de blandede familiene. Til en viss grad fantes en generell tendens å velge faddere fra lokalsamfunnets øverste sjikt, eller bedrestående familier – noe som hos de norske familiene strakte seg ut over det lokale nivå.

Om lag en femtedel av alle fadderne hos alle etniske grupper var unge ugifte mennesker og konfirmanter, og i noen tilfeller ble disse menneskene senere gift med hverandre. Det er derfor grunn til å formode at en dåp blant annet kunne virke som en anledning til å slå ugifte personer sammen og faddervalget kan ha vært innrettet med tanke på dette. En grundigere undersøkelse av denne hypotesen må imidlertid utestå, men kan være objekt for en annen oppgave.

Det var også en stor andel eldre enker, enkemenn og eldre folk blant faddere, og langt fra alle disse fadderne tilhørte barnets familie. Hvis vi antar at det er vanlig å forbinde eldre mennesker med visdom eller moralske verdier, vitner dette, sammen med alle nevnte trekk i Storfjordens faddervalg, om at fadderskapets funksjon ble oppfattet på samme måte i Storfjord som andre steder. Det var nemlig viktig å opprette og forsterke samfunnsmessige bånd og bevare åndelige og materielle verdier – både innenfor familien og en videre sosiale gruppe. I tillegg viste det seg at denne gruppen ikke nødvendigvis var begrenset til foreldrenes egen etniske gruppe.

Alle etniske grupper benyttet faddere med annen etnisk tilhørighet enn sin egen. Dessuten viste det seg at faddervalget på tvers av de etniske skillelinjene ikke begrenset seg til utelukkende økonomisk sterke personer. Tvert imot ble alle mulige sosiale grupper fra ugifte folk til gamle enker omfattet av dette faddervalget. Denne observasjonen avviker seg fra den generelle teorien som Amundsen presenterer,

om at faddere forventes å ha en bedre eller like god samfunnstilling som barnets foreldre. Likevel er det forskjeller i hvilken grad de enkelte etniske grupper fulgte dette.

Vi kan observere følgende mønstre i faddervalget i perioden 1859-1865:

Norske familier benytter ikke i større grad faddere andre faddere enn norske. Faddere fra den norske lokale eliten fra andre deler av Prestegjeld foretrekkes framfor alt i norske dåpsforretninger. I tilfellene der faddere kommer fra andre etniske grupper, har disse fadderne ofte en spesiell økonomisk eller samfunnstilling.

Kvenske familier velger sjelden norske faddere. Utenfor sin familiekrets velger kvenske familier særlig samiske faddere, uansett deres økonomisk og sosial stilling. Alle samfunnsgrupper er innbefattet i dette faddervalget.

Samiske familier benytter ikke i betydelig grad norske og norsk-keneske faddere. Valget av norske faddere gjelder særlig samiske familiene med en bedre økonomisk stilling. Det finnes mindre kvenske faddere i samiske dåpsforretninger, enn omvendt. Kvenske fadderne i samiske dåpsforretningene representerer begrenset antall av lokale kvenske familier. Ofte er disse fadderne i par med sine samiske ektefeller. De kvensk-samiske familiene i undersøkelsesgruppe følger samme faddervalgsmønster som samiske familier.

De kvensk-norske familiene i utvalget følger samme faddervalgsmønster som norske familier. De kvensk-samiske familiene følger samme faddervalgsmønster som samiske familier.

Disse faddervalgsmønstrene tyder på at det i Storfjord var en sosial avstand mellom nordmennene på den ene siden og samene og kvenene på den andre. Derimot vitner faddervalgsmønstrene om sosial tilnærmingen mellom kvener og samer.

En årsak til dette kan være et samisk preg av område. Samiske faddere kunne for kvenske og kvensk-samiske familier bli mest tilgjengelige. På den andre siden er det påpekt at kvenske, blandede og samiske familier ikke så ofte valgte norske faddere, selv om det fantes norske gårder i nærheten. I

denne sammenhengen kunne læstadianismen virke som et bånd. Hyppige faddervalg som omfattet læstadianske predikanter og personer fra deres familier kan støtte denne antakelsen.

På den andre siden så vi at faddervalg tvers etniske grenser var mulig, både opp og ned på den sosiale skalaen, noe som tyder på sosial tilnærmingen mellom enkelte norske, samiske og kvenske familier. Likevel kan vi avslutte dette kapitlet med konklusjonen at i perioden 1859-1865 foregikk akkulturasjonsprosessen i Storfjord i større grad mellom kvener og samer, enn mellom disse to gruppene og nordmenn. Vi skal i neste kapittel undersøke om disse trendene i faddervalget fortsatte også i perioden 1859-1865.

4 Faddervalget 1892-1900

Undersøkelsen i kapittelet tar sikte på å vise hvilke faktorer som kunne spille inn ved faddervalget på slutten av 1800-tallet. Som tidligere omtalt dreier det seg om en periode der de generelle politiske og ideologiske forhold i Norges storsamfunn kunne påvirke lokale forhold, noe som også kan antas å ha gitt utslag for hvilken måte foreldrene gikk frem på, når de valgte faddere for sine barn. Forhåpentligvis vil derfor potensielle endringer i faddervalgsmønster komme til syne i den følgende undersøkelsen.

Undersøkelsen gjelder faddervalget i den neste generasjonen etter utvalget som ble behandlet i forrige kapittel. Den gjelder altså dåpsforretningene til barn født i perioden 1892-1900. Foreldrene til barna er medlemmer av utvalget i perioden 1859-1865, dvs. de ble i forrige kapittelet omtalt som barn født mellom 1859-1865.

I den norske delen av utvalget klarte jeg å finne alle familiene. Dette var ikke alltid mulig for de andre etniske gruppene. I de tilfeller hvor jeg ikke fant en person fra den første utvalget i folketellingen av 1900, eller i kirkebøker og ministerialbøker fra 1892-1900, erstattet jeg, der det var mulig, denne personen med en av hans eller hennes søsken. Kriteriet for meg var at han eller hun ble født omkring den samme perioden, dvs. snarest mulig før eller etter 1859-1865. Det finnes flere mulige årsaker til at jeg ikke fant noen personer i senere kilder, eller at jeg ikke kunne bruke dem i utvalget. Enten var de døde, eller de fikk ikke barn før dette året. I et tilfelle forsvant en familie helt fra norske folketellinger og kirkebøker. Mest sannsynlig utvandret familien til utlandet.

Det finnes flere familier og individer i utvalget som i løpet av oppgavens tidsramme flyttet bort fra Storfjord og Lyngen. Nesten alle flyttet til Finmarken eller Nord –Troms. Jeg har klart å identifisere alle disse familiene og faderne deres ved hjelp av RHD's nettdatabase.

Utvalget er i denne perioden representert av 46 familier, 94 dåpsforretninger og 573 faddere. Som i forrige kapittel vil fokus bli rettet mot den etniske og sosiale bakgrunnen til fadderne.

4.1 Kilder og etnisitet

Folketellingen av 1900 samsvarer ikke alltid med de to tidligere folketellingene, fra 1865 og 1875, når det gjelder den etniske tilhørigheten.

Tabell. 4. 1 Foreldres etnisitet i FT 1865 og FT 1900

Foreldre og etnisitet 1865				
1900	norsk	kvensk	blandet	samisk
norsk		5	1	6
kvensk		1	2	1
blandet				3
samisk			4	16

Kilder: FT 1865, FT 1900

Alle personer i utvalget som i FT 1865 hadde norsk etnisitet er innført som nordmenn også i FT 1900. I den kvenske delen av utvalget ble i FT 1900 fem av de seks personene oppført med norsk etnisitet. Alle levde i Storfjord. Bare en person oppsto i kilden fortsatt som kven. Han fantes med sin familie i Tana. Skifte i etnisitet gjelder også vedkommendes ektefelle. Bortsett fra det nevnte unntaket var alle registrert som nordmenn, selv om de tidligere var blitt registrert med kvensk, samisk eller blandet etnisk bakgrunn. Alle barn i dette kvenske utvalget fremstod i FT 1900 med norsk etnisk tilhørighet.

I den blandede delen av utvalget var begge personer i to familiene med opprinnelig kvensk-norsk opphav registrert i FT 1900 som kvener. Deres familier fantes i Alta og Måsøy. En person som tidligere var kvensk-samisk ble i FT 1900 registrert som norsk sammen med sin ektefelle. De finnes i Helgøy. Alle andre personer som tidligere i kilder hadde kvensk-samisk tilhørighet ble senere registrert som samer, til og med deres barn og ektefeller, som også kom fra interetniske familier.

Når det gjelder etnisk tilhørighet i den tidligere samiske gruppen, finnes det syv tilfeller av 23 der folketellingene ikke stemmer overens. I seks av dem ble opprinnelig samiske personer registrert med norsk identitet. To av dem var familiene som flyttet til Kistrand. I ett tilfelle ble en annen samisk

familie tilskrevet kvensk identitet. Denne familien fantes på Helgøy. Avvikling av en type etnisk tilhørighet gjelder selvfølgelig også faddere. Jeg kommer derfor tilbake til spørsmål om etnisitet etter at vi har fått et mer komplett bilde, og jeg skal diskutere spørsmålene i forhold til faddervalget i kapittel 5.

4.2 Faddervalget

4.2.1 Norske dåpsforretninger

Den norske gruppen fortøner seg mest stabil ut i Storfjordens område. Alle norske medlemmer i utvalget 1892-1900 bodde fortsatt i Storfjorden, på den samme gården eller i nærheten. En del personer bosatte seg hos sine ektefellers familier i Storfjorden eller andre steder i Lyngen. Noen av disse gårdene var ikke inkludert i den første kohortgruppen fordi de ikke inngikk i den administrative kretsen ved FT 1865. I FT 1900 finnes det norske gårder i Kitdalen, Kviteberg, Skrevold, Birkemo, Kvalvik, og Olsborg i Signaldalen. Alle norske familier var oppført som fiskere, én familie levde av veddrift. Tre av disse familiene var selveiere, én ble føderådsmenn, resten var husmenn. Med tre unntak fant jeg alle personene og deres barn i senere kilder. I et tilfelle ble personen ikke gift og hadde ikke barn, to andre utvandret til Amerika¹¹⁷.

Det norske utvalget er representert med 6 familier og 17 dåpsforretninger. Alt i alt var det 103 faddere. Det finnes to interetniske ekteskap i dette utvalget. To medlemmer av den norske slekten Figenschou ble i mellomtiden gift med personer fra den kvenske familie Isaksen.

Tabellen viser andelen etniske grupper i faddervalget. Første linje viser faddernes etniske tilhørighet slik det var innskrevet i FT og KB i 1900. Andre linje viser korrigert antall etter sammenligning med FT 1865, 1875 og kirkebøker.

¹¹⁷ Richter-Hansen, 2004 : 43.

Tabell. 4. 2 Etnisitet av faddere i norske dåpsforretninger 1892-1900

Faddere etnisitet	norsk	kvensk	samisk	n-k	k-s	n-s
FT 1900	74	16	13	0	0	0
Tidligere kilder	60	19	8	9	5	2

Kilder: FT 1865, FT 1875, FT 1900

Norske familier brukte fremdeles særlig norske faddere for sine barn. Tre av dem hadde imidlertid kvensk tilhørighet i tidligere kilder, og ni hadde norsk-kvensk bakgrunn. To av disse fadderne hadde norsk-samisk bakgrunn. Jeg innbefattet disse fadderne i den "norske-faddere" gruppen. Fem faddere hadde kvensk-samisk bakgrunn, men i FT 1900 oppstår de som samer. I denne undersøkelsen hører de til den "samiske-faddere" gruppen. Jeg skal følge videre denne mønster også for kvenske, blandede og samiske dåpsforretninger. Det var bare to dåpsforretninger som ikke hadde samiske faddere og sjelden benyttet andre enn norske faddere. Begge ble gjennomført innenfor den slekten som i forrige perioden etablerte seg i Signaldalen, og som geografisk var mest isolert fra den øvrige befolkningen i Storfjord.

Norske faddere i norske dåpsforretninger

De "rene" norske fadderne kom i stor grad fra slekten eller var naboer. Fire av disse fadderne var enker eller veldig gamle personer. Ti norske faddere var unge og ugifte. Noen av dem tilhørte ikke familiekretsen. Andre faddere utenfor familiekretsen var norske selveiere. I forhold til tidligere gruppen kom langt færre faddere fra den sosiale eliten som bodde utenfor kjerneområdet i Storfjord. Det finnes bare to slike faddere i alle norske dåpsforretninger. Begge tilhørte en handelsslekt.

Ni faddere hadde kvensk-norsk etnisk bakgrunn, men de fremsto i FT 1900 med norsk etnisk tilhørighet. To var selveiere og var beslektet med hverandre, men tilhørte ikke barnets familie. Derimot drev de begge med skogsarbeid, som barnets far. Det finnes også to unge konfirmanter. Begge kom fra samme slekt. Den neste av disse fadderne fungerte som stevnevitne og kom fra Heske-

familien, og i tidligere kilder hadde han kvensk, og deretter kvensk-norsk identitet. I 1900 ble han oppført som nordmann.

To faddere med tilskrevet norsk-samisk etnisk identitet i tidligere kilder ble senere registrert som nordmenn. Begge var konfirmanter.

Tabell 4. 3 Sosial sammensetning i norske dåpsf. 1892-1900

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske	52		2			
kvenske	16	6	1		3	
samiske	8				1	
n-k	5		2		2	
k-s			2	1		
n-s					2	

Kilde: FT 1900.

Kvenske faddere i norske dåpsforretninger

Flesteparten av de kvenske fadderne kom fra Isaksen- og Heskeslekten som vi har nevnt i forrige kapittel. Utenfor mitt utvalg finnes det i denne perioden flere interetniske ekteskap mellom medlemmer av disse familiene og de norske familiene i Storfjorden. Disse kvenske fadderne tilhørte da en større familiekrets, og de ble benyttet i de ni dåpsforretningene som ble utført innenfor denne kretsen. En kvinne fra Isaksen-slekten ble brukt ved fire dåpsforretninger i forskjellige beslektede familier. Medlemmer av slekten Heske ble brukt tre ganger i norske dåpsforretninger. Tre av disse Heske-fadderne ble i kildene oppført som nordmenn. Her synes etnisitetskiftet å henge sammen med at det fantes nordmenn i denne slekten allerede i den første perioden. Som vi har sagt var noen medlemmer av slekten Heske tilhengere av den læstadianske bevegelsen i Lyngen. Det er mulig at de norske eller norsk-kvenske familiene som benyttet disse fadderne også kan ha tilhørt denne religiøse retningen, når vi tenker på den åndelige rollen faddere generelt hadde i forhold til et barn.

Vi har videre sett at den omtalte norske slekten hadde en rimelig økonomisk og samfunnsmessig bakgrunn i området. Heske-slekten beveget seg også oppover den sosiale og økonomiske rangstigen på

denne tiden. Deres medlemmer finnes blant annet i formannskapet og kommunestyret, noen var båtbyggere og noen hadde kafédriфт.¹¹⁸

De få kvenske fadderne som ikke tilhørte denne norsk-kvensk familiekretsen var to konfirmanter, og en selveier. Alle bodde i samme område som barnas familier. I dåpsforretningene til familien som etablerte seg i Signaldalen i Storfjord i forrige perioden finnes det bare en kvensk fadder. Han var konfirmant og kom fra Isaksen-slekten.

Samiske faddere i norske dåpsforretninger

Samiske faddere finnes i syv av de norske dåpsforretningene. Bare tre av dem var imidlertid registrert som samer også i tidligere kilder. Fem av fadderne hadde tidligere kvensk-samisk identitet. Alle disse samiske og kvensk-samiske faddere tilhørte slekten Klementsens. Mor til denne mannen var Isaksen-Letto, og var beslektet med den norske befolkningen i Storfjorden. Stemoren til mannen var same og ble brukt to ganger i disse dåpsforretningene. Hun var en av to samiske enker benyttet av de norske familiene. En annen fadder fra denne slekten var konfirmert det samme året barnet ble født. Klementsens var da beslektet med norske familier gjennom interetniske ekteskap med kvenene. Dessuten drev de med samme type næring, veddrift. Noen personer fra denne slekten ble i folketellingen av 1900 også registrert som nordmenn.

4.2.2 Kvenske dåpsforretninger

Fire personer av den kvenske delen av utvalget 1859-1865 blir ikke tatt med i denne undersøkelsen, fordi de ikke hadde barn i den relevante perioden. Fire kvenske familier levde i Storfjord på sine fedregårder i Kvalvik, Skrevold og Kitdalen. Én person fant jeg i Sørfjord hos sin ektemanns slekt. To familier flyttet fra Lyngen til Tana og til Karlsøy. I Sørfjord levde familien i et samisk dominert område, men ifølge folketellingen 1900 var det også noen norske hushold registrert i samme område. Det samme gjaldt familien på Karlsøy. Familien i Tana bodde i et område der de fleste hushold var

¹¹⁸ Richter-Hanssen, 2004: 124, 154, 336, 342.

kvenske eller finske. Det fantes også noen få kvensk-samiske hushold. To familier i Storfjord var selveiere. Familien i Kitdalen hadde veddrift som næring. Alle andre familier var husmenn og fiskere.

Det var alt i alt 83 faddere i tretten kvenske dåpsforretninger i seks familier. Seks av kvenske dåpsforretninger gjaldt familiene som flyttet fra Lyngen til Sørfjord, Tana og Karlsøy.

Tabell. 4. 4 Etnisitet av faddere i kvenske dåpsforretninger 1892-1900

Faddere etnisitet	norsk	kvensk	samisk	n-k	k-s	n-s
FT 1900	51	16	16	0	0	0
Tidligere kilder	34	17	15	14	1	2

Kilder: FT 1865, FT 1875, FT 1900

16 av fadderne som ble i kilder fra 1900 tilskrevet norsk identitet, hadde annen etnisk tilhørighet tidligere. 14 hadde blandet norsk-kvensk etnisitet, to norsk-samisk, én var same og én var kven. En fadder sto i senere kilder med samisk tilhørighet, mens han tidligere var oppført med blandet kvensk-samisk bakgrunn. De fleste fadderne som hadde endret etnisk tilhørighet til norsk finnes i de to familiene i Lyngen, som også fremstår som nordmenn i kildene.

Det finnes ingen kvensk dåpsforretning med utelukkende norske faddere. To dåpsforretninger hadde ikke norske faddere i det hele tatt, selv om det fantes norske familier i området. På den andre siden dominerte norske faddere i halvparten av de kvenske dåpsforretningene. Størstedelen av dem gjaldt utvandrede familier. Utelukkende kvenske faddere finnes i en dåpsforretning i familien i Tana. Kvenske faddere dominerte i tre dåpsforretninger, men finnes ikke i fire av de 13 kvenske dåpsforretningene. Faddere som tidligere framsto i kilder med blandet bakgrunn finnes i seks dåpsforretninger, i en av dem dominerte de. Det var ingen kvensk dåp med bare samiske faddere, og disse dominerte i bare én dåpsforretning.

Norske faddere i kvenske dåpsforretninger

De kvenske familiene brukte i større grad norske faddere enn fra andre grupper. Dette imidlertid gjelder bare familiene utenfor Lyngen. I Storfjord var bare seks av alle faddere nordmenn.

I Storfjord var rent norske faddere mest brukt hos noen av de mer velstående kvenske familiene av selveiere og veddriftere. Fadderne hadde også ofte høy sosial stilling og de kom fra familien Figenschou. De finnes særlig i dåpsforretningene i familien der en av foreldre kom fra Klementsens, som de var beslektet med. Det finnes også tre faddere fra familien til handelsmannen Hammervold¹¹⁹. Disse var fadderne hos den læstadianske familien Heske.

Den kvenske fadder som i kildene oppsto som nordmenn var også medlem av Heske-slekten. Det er tidligere påpekt at denne slekten omfattet både rent kvenske og blandede kvensk-norske familier, eller enkeltmennesker. Denne mannen fremsto i alle kilder fram til 1900 med rent kvensk identitet.

De kvenske familiene som utvandret til Sørfjord og Karlsøy valgte nesten uten unntak bare norske og velstående faddere for sine barn. Disse to familiene var i kilder fra denne perioden også registrert som nordmenn. Når det gjelder familien i Tana, hadde deres første barn bare norske faddere og de kom fra en handelsmanns hushold. Ved deres andre dåpsforretning hadde barnet tvert imot bare kvenske faddere. Alle barn i familien ble oppført med norsk tilhørighet, mens foreldrene bevarte sin opprinnelig kvenske identitet.

Åtte norske faddere i kvenske dåpsforretninger var unge og ugifte personer, to av dem var konfirmanter. Tre norske faddere var enker, to av enkene tilhørte slektningen.

14 faddere som i kilder ble registrert som nordmenn hadde tidligere blandet kvensk-norsk etnisk tilhørighet. Syv av dem var medlemmer av slekten Heske og tilhørte barnets familie, som ble også registrert som norsk i kildene. Alle var fra nabogårder og var unge og ugifte mennesker. Bortsett fra én ble alle disse personer fadderne ved en dåpsforretning. Resten av de opprinnelige kvensk-norske fadderne ble valgt av naboer og det finnes også familiemedlemmer. Størstedelen av dem var unge og

¹¹⁹ Richter-Hanssen, 2004: 341.

ugifte personer. To faddere med norsk-kvensk bakgrunn registrert i FT 1900 som nordmenn fantes i familien i Tana. Fadderne var søsken og konfirmanter.

Tabell 4. 5 Sosial sammensetning i kvenske dåpsforretninger 1892-1900

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske	2	23	3	5	2	
kvenske	6	7			2	
samiske		7		2		
n-k	7	3			3	
k-s	1					
n-s		2			2	

Kilde: FT 1900

Kvenske faddere i kvenske dåpsforretninger

Kvenske faddere i dåpsforretningene i Storfjorden bestod oftest av slekt og nærmeste naboer. De var ofte selveiere, og noen dem opptrådte i fadderpar sammen med sine norske ektefeller. Fem kvenske faddere var unge og ugifte, tre av dem var konfirmanter. Kvenske familier ofte benyttet seg av medlemmer av Heske- og Klementsens-familiene, selv om de i noen tilfeller ikke tilhørte familien. En kvinne fra Isaksen-slekten ble brukt flere ganger i kvenske dåpsforretninger. Den samme kvinnen var den mest benyttede kvenske fadderens i norske dåpsforretninger.

Familiene som flyttet til Sørfjord og Karlsøy hadde ikke kvenske faddere. Familien i Tana hadde derimot bare kvenske faddere ved sitt andre barns dåp. Alle disse var medlemmer av en nabofamilie og det var to konfirmanter blant dem.

Samiske faddere i kvenske dåpsforretninger

Ingen av kvenske dåpsforretningene i denne perioden hadde utelukkende samiske faddere, og de dominerte bare i en dåpsforretning. De finnes i størst grad hos familiene der en av foreldrene hadde samisk bakgrunn. Disse fadderne kom fra slekten. I de familiene som ikke hadde noe slektsforhold til

samer, bestod de samiske faddere utelukkende av velstående naboer. De var fem selveiere, én av dem drev med veddrift og utførte en dåp i norske gruppen. En av disse fadderne var i kilder oppført som læstadiansk predikant.

Når det gjelder utvandrede familier, finnes det to samiske faddere hos en familie på Karlsøy og to i Sørfjord. Familien i Tana benyttet ikke samiske faddere. På Karlsøy var disse fadderne medlemmer av velstående hushold i naboskapet. I Sørfjords-familien opptrådte det to ganger en ugift samisk kvinne med. Selv om Sørfjord var samisk område, benyttet familien i sine dåpsforretninger bare denne kvinnen som fadder.

Flere kvenske familier brukte ofte de samme samiske fadderne i sine dåpsforretninger. Det finnes ikke samiske enker i de kvenske dåpsforretningene, og det var bare fire ugifte personer. En av disse jentene var registrert i kildene med norsk etnisk tilhørighet. Hun var tjenestepike i et norsk hushold og fikk sannsynligvis den norske identiteten etter husholdet.

Én fadder registrert som same hadde tidligere kvensk-samisk etnisk tilhørighet. Han var selveier av Klementsens-familien og var fadder i sin egen familie.

4.2.3 Interetniske dåpsforretninger

Disse dåpsforretningene gjelder etterkommerne av de familiene fra det første utvalget, som ble registrert som blandede, dvs. foreldrene hadde tilskrevet forskjellig etnisitet. Vedkommende fra de to opprinnelige kvensk-norske familier ble i denne perioden oppgitt med kvensk tilhørighet. Disse personene finnes i Alta og Måsøy og de har begge kvenske ektefeller. Fem andre foreldre i det nåværende utvalget kom fra kvensk-samiske familier i den første perioden. Fire av dem ble i senere kilder oppført som samer og hadde samiske ektefeller. Alle disse fire finnes i Lyngen i Selnæs, Skarvdalen og Koppangen. Den siste personen finnes på Helgøy, og hun har norsk tilhørighet og ektemann.

Alle familiene var fiskere. Familien i Alta var selveiere, de øvrige var inderster eller husmenn. Familien i Alta bodde i et område der kvensk eller finsk befolkning dominerte, ifølge folketellingen. Familien på Helgøy bodde i et norsk-preget område. Familien på Måsøy bodde på en storgård der var alle etniske grupper representert.

Det var 103 faddere i 16 interetniske dåpsforretninger i denne gruppen, som besto av 7 familier. Fem av dåpsforretningene utførtes utenfor Lyngen.

Tabell. 4. 6 Etnisitet av faddere i blandede dåpsforretninger 1892-1900

Faddere etnisitet	norsk	kvensk	samisk	k-n	k-s	n-s
FT 1900	30	6	67	0	0	0
Tidligere kilder	23	6	59	3	11	1

Kilder: FT 1865, FT 1875, FT 1900

Etterkommerne fra blandede familier brukte fortsatt i størst grad samiske faddere, noe som følger av at de fleste foreldrene i gruppen var samer, eller hadde samisk blandet bakgrunn. Syv av samiske fadderne var i tidligere kilder registrert med annen etnisk tilhørighet. Én var norsk-samisk, resten var kvensk-samiske. Fire faddere som opprinnelig hadde kvensk-samisk tilhørighet var i senere kilder registrert som nordmenn. Det samme gjelder to samiske faddere og tre faddere som tidligere i kilder hadde kvensk-samisk bakgrunn.

Norske faddere i blandede dåpsforretninger

Norske faddere dominerte i to dåpsforretninger, begge utført utenfor Lyngen. I Storfjorden var norske faddere i veldig liten grad representert, ved bare fire av de blandede dåpsforretningene. En forklaring kan være at alle disse familiene hadde kvensk-samisk bakgrunn. De få norske fadderne her var verken slekt eller naboer. De tilhørte en høyere yrkesgruppe som handelsmenn. I et tilfelle av kirkedåp var en fadder sogneprest. I et tilfelle var en norsk fadder gift med en samisk kvinne, som ikke selv var med på dåpen.

De fleste norske faddere var som nevnt benyttet av familiene som flyttet til Alta, Måsøy og Helgøy. De første to familiene hadde selve kvensk-norsk bakgrunn. Mesteparten fadderne var naboer eller tilhørte det samme husholdet, ofte var de husfar eller husmor. Alle var selveiere og mesteparten av dem var handelsmenn. Disse tre familiene hadde nesten bare norske faddere. Familien i Helgøy hadde noen samiske og kvenske faddere i sin første dåpsforretning i Lyngen, men etter at de flyttet valgte de kun norske faddere. Denne familien fremstår også i senere kilder som nordmenn. To norske faddere i utvandrede familier var konfirmanter, to var ugifte og en var enke.

Fire personer med opprinnelig kvensk-samisk bakgrunn var i FT 1900 registrert som nordmenn. To av dem var et velstående ektepar og de blandede familiene benyttet dem flere ganger i dåper. Et annet blandet ektepar var benyttet av familien i Måsøy. De var naboer og selveiere, mannen var kvensk-samisk, kvinne norsk-kvensk. Begge var i folketellingen oppført som nordmenn.

Kvenske faddere i blandede dåpsforretninger

Det finnes tre kvenske faddere i dåpsforretningene i Lyngen. Alle tilhørte familien til selveier Isaksen, som var beslektet med Lyngens velstående norske og kvenske familier Figenschou og Heske. To av dem utgjorde fadderpar med sine norske og kvensk-norske ektefeller.

I familiene som utvandret finnes det kvenske faddere bare i dåpsforretningene av familien i Måsøy. Som faddere hadde de benyttet et nabo ektepar og deres datter.

Tabell 4. 7 Sosial sammensetning i blandede dåpsf. 1892-1900

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske		1	3	2	2	1
kvenske		6				
samiske	13	14	8	14	5	
n-k		11	2			
k-s	6	5	1		4	
n-s						

Kilde: FT 1900

Samiske faddere i blandede dåpsforretninger

Samiske faddere dominerte i Lyngens dåpsforretninger. En del av dem var naboer, mange var i slekt med barnets familie. Det finnes tre fadderpar av selveiere, som ikke tilhørte familiekretsen. Alle stod fadder i tre dåpsforretninger innenfor én familie som døpte fem barn i utvalget i perioden. Dette kan være et eksempel på hvordan foreldre sørget for at barnet ble sikret også i materiell betydning. Én fadder var en læstadiansk lekpredikant. Samiske faddere var ofte søskenpar. Mer enn tredjedelen av de samiske fadderne var ugifte mennesker og konfirmanter i par. Halvparten av dem kom fra selveiende samiske familier, som ikke var i slekt med barnet.

I forhold til Lyngens familier, benyttet de utflyttede familiene samiske faddere i mye mindre grad. Familien i Alta valgte ikke samiske faddere. Familien i Måsøy hadde to samiske faddere, som bodde på samme handelsslekts storgård som barnets foreldre. Familien på Helgøy hadde en samisk fisker ved sin første dåp i Storfjord, og en samisk fadder ved dåpsforretningen etter flyttingen. Fadderen var kona til en norsk selveier som ble fadder sammen med henne.

Som samer var i de seneste kildene også registrert de fleste kvensk-samiske, eller norsk-samiske fadderne. De var naboer, noen tilhørte familiekretsen. Fire av disse fadderne var konfirmanter og de utgjorde fadderpar ved dåpsforretninger.

4.2.4 Samiske dåpsforretninger

Flesteparten av de samiske familiene fortsatte å bo på sine hjemmegårder i Storfjorden, eller på nabogårder. Fire familier flyttet fra Lyngen. Tre av dem bosatte seg i Kistrand i Finnmarken, den fjerde levde på Helgøy. I Kistrand bodde alle tre familiene i et samisk preget område. På Helgøy hadde de fleste naboer til familien i utvalget tilskrevet norsk etnisk tilhørighet. Med unntak av en snekkers og tømrers familie, er alle de samiske familiene registrert i FT 1900 som fiskere. Fire av dem var selveiere. Tre av disse selveierne levde i Kistrand, én i Lyngen. Alle andre samiske familier i Lyngen ble oppført som husmenn, bygselmenn, eller inderster. I tillegg var overhodet for én av disse familiene handelstolk, én drev med jakt og én var båtbygger. Dette utvalget omfatter 48 dåpsforretninger i 27 familier og 284 faddere.

Tabell. 4. 8 Etnisitet av faddere i samiske dåpsforretninger 1892-1900

Faddere etnisitet	norsk	kvensk	samisk	k-n	k-s	n-s
FT1900	80	28	176	0	0	0
Tidligere kilder	28	30	184	9	28	3

Kilder: FT 1865, FT 1875, FT 1900

Tabellen viser at nesten en tredjedel av de fadderne som i FT 1900 var oppført med norsk etnisitet, tidligere hadde vært oppført med annen etnisk bakgrunn. Av de fadderne som i kilder fra den senere perioden ble registrert som nordmenn hadde 17 samisk, 21 kvensk-samisk, 8 kvensk, 11 norsk-kvensk og 3 norsk-samisk tilhørighet i tidligere kilder.

De 12 fadderne som i denne perioden ble registrert som samer, hadde tidligere kvensk-samisk tilhørighet. To faddere som denne gangen stod registrert som rene kvener, i tidligere kilder oppført med kvensk-samisk tilhørighet.

Disse korreksjonene gir seg også utslag i den etniske sammensetningen ved dåpsforretningene. Før mine rettelser fantes det tilsynelatende norske faddere ved 32 dåpsforretninger, etter korrigeringene i 12. To dåpsforretninger hadde bare norske faddere, begge gjelder familier som var utflyttet. Alle familier som flyttet fra Lyngen hadde norske faddere ved dåp. Kvenske faddere fantes ved 13 dåpsforretninger før rettelsen, etterpå ved 19 dåpsforretninger. Ingen dåpsforretning hadde utelukkende kvenske faddere og de var alltid i mindretall i forhold til faddere fra andre etniske grupper. Blandede faddere fantes ved 21 dåpsforretninger etter rettelsen. På den samme måten som kvenske faddere, dominerte aldri disse blandede fadderne i dåpsforretninger. Samiske faddere dominerte derimot i samiske dåpsforretninger. De fantes ikke i fire dåpsforretninger. To av disse dåpsforretningene ble utført i Kistrand og Helgøy.

Norske faddere i samiske dåpsforretninger

Nesten alle rent norske faddere kom fra det øvre økonomiske sjiktet i Storfjorden. Alle var selveiere og det var også en handelsmann. De fleste var i fadderpar. Det var noen få samiske familier som valgte faddere blant unge norske konfirmanter. Bortsett fra handelsmannen, som var nabo, var alle disse norske fadderne medlemmer av slektene Figenschou og Heske. To av de samiske familiene i Lyngen som valgte rent norske faddere ble registrert som nordmenn. Utelukkende norske faddere finnes i bare to av alle dåpsforretninger, en av disse ble utført i Helgøy, den andre i Karnæs, som var et norskpreget område i Lyngen.

Flesteparten av rent norske faddere finnes ved dåpsforretningene til familien som flyttet bort, til Helgøy. De benyttet bare norske faddere etter at de flyttet. Alle deres faddere var selveiere, eller kom fra familien til en selveier. En av dem var konfirmant, en var enke. De fleste var naboer. Én fadder, som ikke var nabo, var skolelærer. Begge familiene som hadde dåpsforretninger i Kistrand benyttet norske faddere. Disse to familiene levde på samme gård og ble registrert som nordmenn. Alle deres norske faddere var naboer, og alle var selveiere. Det finnes også en handelsmann og en postfører blant disse fadderne. To av fadderne opptrådte i fadderpar sammen med sine samiske og kvenske menn. Noen av fadderne var unge og ugifte. Én av dem senere giftet seg med en kvensk fadder i den samme dåpsforretningen.

Faddere registrert som nordmenn mens de tidligere i kilder hadde kvensk etnisitet var i stor grad barn av kvensk-norske velstående familier i slektene Heske, Figenschou og Isaksen.

En stor andel blandede faddere i denne perioden registrert som nordmenn. Noen få av dem var kvensk-norske medlemmer av slektene Heske og Isaksen som var beslektet med den norske familien Figenschou. Det virker ganske naturlig om de ble oppfattet og innført som nordmenn, særlig hvis disse slektene hadde en ganske høy samfunnsposisjon. I størst grad gjelder imidlertid dette skiftet til norsk etnisk tilhørighet de kvensk-samiske fadderne. Noen av disse fadderne kom fra velstående familier, eller hadde kanskje samfunnsmessig bedre betraktede yrker, som lærere, lekpredikanter og båtbyggere. Alle disse fadderne ble i større grad enn de andre benyttet av flere samiske familier utenfor deres familierets i Storfjorden. Noen av de opprinnelige kvensk-samiske fadderne hadde ikke

noen spesiell økonomisk stilling i forhold til barnets foreldre, eller så vises det ikke i kildene. De var ofte deres naboer. Blant dem finnes det tre faddere som dukker opp regelmessig i samiske dåpsforretninger, ofte alle tre samtidig.

Tabell 4. 9 Sosial sammensetning i samiske dåpsf. 1892-1900

Faddere	familie	nabo	lokal elite	ugifte	konfirmanter	enker
norske		5	28	3	6	1
kvenske	1	23	7	8		
samiske	99	76	9	10	4	5
n-k		7	4			
k-s	8	5	5	7	1	
n-s		3				

Kilde: FT 1900.

Kvenske faddere i samiske dåpsforretninger

Kvenske faddere finnes i størst grad hos familier der en av foreldre hadde kvensk eller blandet etnisitet. Mange av fadderne var medlemmer av slekten Heske. De kvenske fadderne opptrådte ofte ved dåpsforretninger i blandede fadderpar sammen med en samisk, eller kvensk-norsk ektefelle. Det finnes tre slike fadderpar i Lyngen. I tillegg var det to kvenske fadderpar. Begge var selveiere. Det var flere kvenske søskenpar benyttet som faddere. Alle kvenske faddere bodde på nabogårder. Det finnes ikke kvenske enker og konfirmanter i de samiske dåpsforretningene i Lyngen.

Av familiene utenfor Lyngen benyttes kvenske faddere bare av familien Kistrand ble kvener benyttet i tre forskjellige dåpsforretninger. Ved den ene var det et ektepar fra Sverige, som var naboer, og en kvinne som ble fadder sammen med sin samiske mann. Ved den andre var det en handelsmann, som også kom fra Sverige og hadde norsk kone. En annen kvensk fadder ved denne dåpsforretningen var ei jente som ble senere gift med en norsk medfadder. Ved den tredje var fadder en selveier.

Samiske faddere i samiske dåpsforretninger

Samiske faddere dominerte fremdeles i de samiske dåpsforretningene. De bestod ofte av de nærmeste familiemedlemmene og naboer. Familiene som var i slekt med hverandre brukte ofte de samme

fadderne. Samtidig vises det at samiske faddere som i kilder er oppført med norsk etnisitet, ble benyttet hyppigere enn andre. En av dem var Karen Pedersdatter, som var folkeskolelærerinne. Selv om noen av disse fadderne var selveiere, og derfor kanskje hadde en høyere økonomisk posisjon, finnes det en del faddere uten spesielle stillinger. Samiske familier valgte i tillegg ofte én eller flere faddere ut fra deres familier. Navn som stadig gjentar seg i dåpslistene i denne sammenhengen er ekteparet Johan Peder Pedersen og Maria Pedersdatter, og Pedersens søster, Maria Magdalena. Disse tre fadderne dukker opp samtidig i mange forskjellige dåpsforretninger – både innenfor og utenfor selve familien. Hver for seg var de benyttet like ofte. Alle fremstod i kildene med norsk etnisk tilhørighet.

Flertallet av faddere som i denne perioden var registrert som samer, og som ikke tilhørte familiekretsen, var selveiere eller tilhørte et økonomisk sterkt hushold. Noen av disse fadderne ble benyttet flere ganger i samiske dåpsforretningene. En del av dem var knyttet til handelsfolk og prominente norske familier i Lyngen. Noen var læstadianske lekpredikanter. Noen av disse personene var også faddere ved de norske og kvenske dåpsforretningene, noe jeg omtaler i det følgende avsnittet.

Når det gjelder familiene som flyttet bort, var det bare familien på Helgøy som sluttet å velge samiske faddere. Familiene i Kistrand valgte fremdeles samiske faddere etter utvandringen. Disse fadderne var som regel fra den lokale befolkningen, de var naboer og en av dem var gift med samisk kvinne, som også ble fadder. Det finnes imidlertid en familie som etter utflytting gjennomførte en dåp med halvparten av sine faddere fra Storfjorden. Ved denne dåpsforretningen var alle fadderne samer og selveiere. Personen som utførte hjemmedåpen var den flere ganger omtalte predikanten Hans Heskell fra Storfjord. Denne familien er eneste som etter flytting benyttet faddere fra Storfjord. Det er mulig at de var læstadianere og at de gjennom fadderskapet bevarte denne tradisjonen i et område der læstadianismen ikke var utbredd på dette tidspunktet.

Fadderne med tidligere tilskrevet kvensk-samisk etnisk tilhørighet som i denne perioden ble registrert som samer, var naboer og mange av dem var velstående. Noen av dem var fra familien Klementsens. Det finnes personer i denne slekten som i denne perioden fremstår som nordmenn i folketellingen og

kirkebøkene. To personer med kvensk-samisk tilhørighet ble faddere sammen med sine samiske ektefeller. Én fadder var kvensk-samisk konfirmant fra en nabogård.

4.2.5 Faddere på tvers etniske grenser

Foreldre av en etnisk gruppe ble aldri faddere hos sine faddere fra andre etniske grupper. Generelt ser det imidlertid ut til at dette også var tradisjon innenfor de enkelte etniske gruppene. Det var ikke vanlig at barnets foreldre ble faddere hos sine faddere. Det finnes et par tilfeller innenfor ulike etniske grupper, men disse gjelder bare familier i slekt med hverandre.

Det finnes bare en konkret fadder som ble benyttet i dåpsforretninger av alle etniske grupper. Hans navn var Ulrik Hansen Hesel, og han utførte også noen av norske og samiske dåper. Han ble tilskrevet norsk tilhørighet i kilder fra denne perioden. Tidligere kilder gir derimot signal om at han trolig hadde blandet kvensk-norsk bakgrunn. I folketellingen står det at han var fisker, stevnevitne og jordbrukende husmann. Kona hans var norsk og hørte til en handelsfamilie i Lyngen. Medlemmer av slekten Hesel ble brukt som faddere i dåpsforretninger i alle etniske grupper i begge perioder. De ble ofte tilskrevet enten norsk, eller kvensk, eller blandet etnisk tilhørighet. Det finnes ingen annen fadder, eller faddere som skulle blitt med ved dåpsforretningene i alle etniske grupper. Noen av faddere ble imidlertid benyttet i dåpsforretningene av en eller to andre etniske grupper ved siden av sin egen. Jeg nevner her bare dem som ble faddere mer regelmessig og som ble brukt flere ganger. Det var imidlertid en rekke samiske personer registrert en gang som faddere i samiske og blandede, eller samiske og kvenske dåpsforretninger.

Ole Pedersen og Magdalene Figenschou var et norsk ektepar og fadderpar i norske og samiske dåpsforretninger. Noen enkelte personer av denne slekten Figenschou ble faddere både i samiske, norske og kvenske dåpsforretninger. Av blandede faddere var det bare noen medlemmer av den kvensk-norske familien Isaksen, som ble faddere i samiske og norske dåpsforretninger. Peder Johannesen og Johan Erik Henriksen var kvener som ble benyttet som faddere ved norske og samiske dåpsforretninger. Den første nevnte var medlem av formannskapet, og dermed en offentlig

representant.¹²⁰ Den andre var beslektet med de lokale norske familiene. Samiske faddere benyttet i samiske, kvenske og blandede dåpsforretninger tilhørte neste uten unntak familien Klementsens som hadde både samisk og kvensk bakgrunn. Andreas Klementsens var særlig benyttet. Opplysninger fra kilder peker ham ikke ut som en økonomisk eller sosialt bedrestående person. En fadder som oppstår i mange samiske, kvenske og blandede dåpsforretninger var Bereth Maria Eriksdatter. Hun var på denne tiden nesten 80 år gammel og var blind nesten hele livet. Andre var kona til eldre samiske selveier Karen Nilsdatter og selveier Peder Olsen. Nils Eriksen ble fadder i en norsk, og flere samiske og blandede dåpsforretninger. Dette gjelder ikke noen av personene fra omtalte slekten Klementsens, som var registrert som nordmenn.

4.3 Oppsummering

I de generelle trekkene skiller ikke faddervalget i denne perioden seg særlig fra faddervalget i forrige periode.

De samfunnsgruppene som alle familier i Storfjorden valgte faddere fra, var da i første rekke slekt og naboer. Faddervalget hos alle etniske grupper viser en tendens til å velge faddere fra velstående familier, eller faddere som kom fra bedre økonomiske og samfunnsmessige forhold, og disse var ofte naboer. Det som viser seg forskjellig i forhold til den første perioden, er at faddere fra den norske overklassen utenfor Storfjord var veldig lite benyttet av alle etniske grupper. En forklaring på dette kan være at det fant sted en økonomisk og sosial utjevning i området, og at det ikke var behov for faddere med noen særlig høy sosial og økonomisk stilling. Eller så ble tvert imot de sosiale skilnadene så store at lavere sosiale lag ikke kunne tenke seg å be som fadder noen fra den norske overklassen. En alternativ årsak kan være at det hadde faktisk blitt etablert en viss elite innenfor rammene av de samiske og kvenske etniske gruppene, som var nærmere til flertallet av befolkningen enn den norske overklassen, og at faddere ble valgt fra den.

En stor andel faddere hos alle etniske grupper var ugifte personer, konfirmanter og enker, som hadde annen etnisk bakgrunn enn familien som benyttet dem. Kretsen av potensielle faddere omfattet derfor

¹²⁰ Larssen, 1986: 198.

mange flere sosiale grupper enn dem som sto høyest på den økonomiske skala.

Så langt kan det oppsummeres at viktige kriterier i faddervalget som ikke omfattet familiemedlemmer, fremdeles bestod i å velge personer med god økonomisk stilling, eller personer som representerte religiøse og moralske verdier i lokalsamfunnet, i disse tilfellene konfirmanter og gamle mennesker og ikke minst læstadianske predikanter.

For oppgavens problemstilling er det enda viktigere å vurdere i hvilken grad etnisk tilhørighet fremstod som et kriterium for faddervalget.

Vi har sett at norske familier fremdeles i størst grad brukte norske faddere. Mesteparten av deres kvenske og blandede faddere kom fra beslektede kvenske familier, noe som følger av mange interetniske ekteskapene i området. Det var sparsomt med samiske faddere i forhold til faddere fra andre etniske grupper, og de ble også valgt av familier som på en måte tilhørte den større familiekretsen.

I kvenske dåpsforretninger i denne perioden dominerte norske og kvensk-norske faddere, men bare i familier som flyttet bort fra Storfjord. Samiske faddere ble benyttet i mindre grad. I blandede dåpsforretninger dominerte samiske faddere, men flere av dem ble i periodens kilder tilskrevet norsk, eller norsk-samisk etnisk tilhørighet. Kvenske faddere var i blandede dåpsforretninger i mye mindre grad benyttet i forhold til andre grupper, og de opptrådte alltid i fadderpar med ikke kvenske ektefeller. De fleste fadderne i samiske familier var samer. Kvenske faddere var lite benyttet. En stor andel av norske, kvenske og blandede faddere i samiske dåpsforretninger fremstår i fadderpar sammen med samiske faddere, som samtidig ble familiemedlemmer.

Når det gjelder faddervalget utenfor familiekretsen, så foretrakk de norske og samiske familiene faddere som hadde samme etniske bakgrunn som dem selv. De kvenske familiene foretrakk norske faddere, og de blandede familiene bestemte seg mest for samiske faddere. Kvenske faddere var i forhold til andre etniske grupper minst benyttet i andre enn kvenske dåpsforretninger. Den kvenske befolkningen var minst representert i Storfjord. I disse tilfellene er det mulig at naboskap spilte en større rolle for faddervalget enn etnisitet. Vi har imidlertid sett at norske og samiske familier i

Storfjorden fortsatt foretrakk faddere fra sine egne etniske grupper, selv det bodde flere naboer fra andre grupper i nærheten. Det samme gjelder kvenske familiene i forhold til norske faddere og blandede familiene i forhold til samiske.

Familier som flyttet fra Lyngen brukte norske faddere i større grad enn familier i Lyngen. Vi har sett at noen av disse utflyttede familier i kildene skiftet etnisk tilhørighet til norsk. De valgte også flere velstående faddere fra naboer enn familier fra Lyngen. Med et unntak hadde ingen av de utvandrede familiene faddere fra steder der de tidligere hadde bodd. Dette kan vitne om at utflytting på en måte kunne gi mulighet til å forbedre også den sosiale identiteten og at faddervalget i disse tilfellene kunne hjelpe familien å etablere seg i et nytt område, både geografisk og sosialt sett.

Videre har vi sett at det var en stor andel faddere som i tidligere kilder var oppført med blandet, kvensk eller samisk etnisk tilhørighet, men som i denne perioden ble registrert med norsk eller samisk tilhørighet. Nesten ingen personer med blandet kvensk-norsk eller kvensk-samisk bakgrunn ble i kildene fra denne perioden registrert med ren kvensk etnisk identitet.

Av disse fadderne ble de med tilskrevet norsk identitet benyttet oftere og flere ganger i dåpsforretningene både innenfor og på tvers av de etniske gruppene. Noen av disse personene hadde i tillegg en bedre økonomisk stilling. Selv om det ikke alltid følger av kildene, er det likevel mulig at alle disse fadderne, eller familiene de kom fra, samfunnsmessig og økonomisk sett kunne stå så nært den norske etniske gruppen, at de som fylte ut folketellingsskjemaene betraktet dem som nordmenn. Spørsmålet som gjenstår er i hvilken grad disse personene ble oppfattet som nordmenn av sine medmennesker. Likevel vitner deres hyppige fadderskap om at de inntok en særskilt posisjon i Storfjordens samfunn og at de kunne oppfattes som mer tilhørende den norske sosiale gruppen enn noen andre. Denne sosiale identiteten kunne være årsaken til at en del familier valgte akkurat dem.

Jeg har her oppsummert de viktigste observasjonene som gjelder faddervalget og den etniske bakgrunnen til fadderne. Det er mulig å skissere følgende faddervalgsmønstre i perioden 1892-1900. Faddervalgsmønsteret er begrenset til familiene bosatt i Storfjord:

Norske familier i Storfjord velger sjeldent faddere fra andre etniske grupper. I tilfellet norske familiene

benytter faddere kvenske, samiske eller blandede faddere, er disse personene nesten uten unntak medlemmer av et begrenset antall familier som er beslektet med den norske familiekrets, eller så er de velstående naboer. Personer som i FT 1900 endret etnisk identitet til norsk ble valgt oftere som faddere for norske barn enn personer med samisk og kvensk etnisk identitet i kildene. Familier med opprinnelig kvensk-norsk bakgrunn følger samme faddervalgsmønster som norske familier.

Kvenske familier velger ikke norske faddere i større grad. Deres norske faddere tilhører slekten, eller lokale eliten. En stor del av faddere i kvenske dåpsforretninger var i FT registrert som nordmenn selv om de hadde ulik etnisk bakgrunn i tidligere kilder. Kvenske familier velger like mange samiske faddere som kvenske og blandede, og disse samiske faddere kommer nesten utelukkende fra velstående familier. Andre samfunnsgrupper er ikke omfattet i valget av samiske faddere. De samiske familiene i Storfjord velger ikke i stor grad norske eller norsk-blandede faddere. Personene med forskjellig etnisk bakgrunn som i FT 1900 var registrert som nordmenn er etter samer de mest valgte faddere i samiske dåpsforretninger. Samiske familier velger sjeldent kvenske faddere. Oftest forekommer det når de kvenske fadderne er i fadderpar med samiske ektefeller og kommer fra bedrestående familier.

Familiene med kvensk-samisk bakgrunn følger samme faddervalgsmønster som samiske familier. Disse faddervalgsmønstrene tyder på at det i Storfjord foregikk en sosial tilnærming mellom enkelte norske, kvenske og samiske familier, mens det utvidet seg en sosial avstand mellom samene og kvenene i forhold til forrige undersøkelsesperioden. I det neste kapittelet skal jeg derfor drøfte noen problemer som henger sammen med endringene i faddervalgsmønstrene i begge periodene, og med det viktigste vi har observert i dette kapittelet.

5 Etnisitet, faddervalg og fornorskningspolitikk

Hadde minoritetspolitikk noen påvirkning på faddervalget? Var det noen endringer i faddervalgsmønster i perioden 1892-1900 i forhold til perioden 1859-1865, som kan vise at minoritetspolitikk og fornorskningsarbeid satte sine spor i Storfjords lokalsamfunn, og påvirket forholdet mellom de etniske gruppene? For å kunne svare på dette, sammenligner jeg i dette kapittelet de viktigste trekk ved faddervalget i begge oppgavens perioder. Jeg tar denne gangen særskilte fokus på endringene som gjaldt etnisiteten i faddervalget.

5.1 *Etnisk tilhørighet og etnisitesskifte i kildematerialet*

I forrige kapittel observerte vi at en stor andel familier og faddere i folketellingen av 1900 ble tilskrevet en annen etnisk tilhørighet enn de hadde i tidligere folketellinger. I første kapittel stilte vi spørsmål om i hvilken grad kan disse kildene oppfattes som pålitelige når det gjelder å fortolke en persons etniske tilhørighet. I denne sammenhengen drøftet vi spørsmålene om folketellingen av 1900 registrerer en genealogisk tilhørighet, eller om den i større grad reflekterer en sosial identitet, og videre om de etniske kategoriene i folketellingen korresponderer med kategoriseringer av vedkommendes lokale omgivelser. Neste spørsmål er om i hvilken grad folketellingen reflekterer reelle endringer i samfunnet, og i hvilken grad etnisitetsendringene i kilder er ”registreringsteknisk” produkter¹²¹. Vi kan nå videre diskutere disse spørsmålene i forhold til endringene i fadderes og foreldrenes etnisitet.

Vi observerte blandede befolkning var mest rammet av endringene. Dette følger ut av overgangen til språkkriteriet ved bearbeidelsen av tellingen. I denne fase av registreringsprosessen ble den blandede befolkningen tildelt rene etniske kategorier etter språket de talte hjemme. Etter dette kriteriet burde da dette språket være norsk for norsk-kvensk

¹²¹ Hansen, Meyer, 1991: 14.

vedkommende, og samisk for en stor del av kvensk-samiske befolkning. I disse tilfellene korresponderer folketellingene i det minste fra halvdelen med genealogisk opphav av vedkommende. Når det gjelder de kvensk-samiske vedkommende kan folketellingene i ganske stor grad korrespondere også med deres sosiale identitet og den lokale kategoriseringen. Storfjord var et område der samisk befolkning dominerte og assimilasjon til denne etniske gruppen er lett å begrunne. Dette gjelder også de norsk-kvenske og deres overgang til norsk etnisitet. Deres fadderskap i de norske familiene indikerer at vedkommende levde i nært kontakt med hverandre og integrasjonen til de norske omgivelser kunne foregå i ganske stor grad.

På den andre siden kunne vedkommendes blandede identitet henge sammen med deres tilhørighet til det nevnte læstadianske fellesskapet, som Bjørklund foreslo.¹²² I så fall korresponderer den rene etnisiteten i folketellingen ikke med vedkommendes selvoppfatning. I en viss forstand korresponderer da ikke engang den blandede identiteten med vedkommendes selv- og omgivelses kategorisering, ettersom etnisk tilhørighet ikke var relevant i dette religiøse fellesskapet.

Tabell 5.1 Skifte i etnisitet hos faddere 1859-1900

Etnisitet faddere i FT 1900	Etnisitet faddere i FT 1865 og 1975					
	norsk	kvensk	samisk	norsk-kvensk	kvensk-samisk	norsk-samisk
norsk		11	20	37	25	7
kvensk					2	
samisk					28	1

Kilder: FT 1865, FT 1875, FT 1900

Innflytting til området og lokale omgivelser kunne, likeså i forrige nevnte tilfeller, ligge bak etnisitetskiftet til de foreldrene eller familiene som flyttet bort fra Lyngen. Disse endringene i etnisitet kan derfor henge med demografisk og geografisk mobilitet. I denne retningen peker også faktum at flere av vedkommende ble tilskrevet samme etniske identitet som deres ektefeller, etter at de flyttet inn til deres hushold. Birgit Larsen viser i sin avhandling at personer skiftet ofte etnisitet etter sin ektefelle, eller området eller husholdet hvor han eller hun ble inngiftet. Larsen oppfatter disse

¹²² Bjørklund, 1978: 29.

endringene som reelle.¹²³ Dersom personen mistet kontakt med sin opprinnelige kulturelle og etniske bakgrunn, kunne vedkommende i virkeligheten identifisere seg med den etniske tilhørigheten han/hun oppga i tellingen, uansett sitt annerledes genealogiske opphav. Analysen min viser at dette imidlertid ikke skjedde konsekvent eller regelmessig. Av ti familier i utvalget som flyttet fra Lyngen skiftet åtte etnisk tilhørighet. Bare en samisk familie som flyttet til et norsk preget område ble registrert som norsk. Ellers endret ingen andre familier etnisitet etter det lokalsamfunnet de flyttet til. De to kvenske og to samiske familiene som ble registrert som nordmenn levde alle i samisk-pregete områder. I de fleste tilfellene av utflyttede Lyngen familier hang dermed ikke det skifte i etnisitet med den dominerende etniske gruppe i nye omgivelser.

Vi så at de fleste faddere i folketellingen av 1900 skiftet etnisitet til norsk. I sammenhengen med språkkriteriet burde dette bety at de kvensk-samiske snakket norsk i sine familier. I denne perioden, der fornorskningspolitikken ble innstrammet, kan vi ha med eksempler på assimilasjonen til norsk samfunn å gjøre. Markussen påpekte overgangen fra akkulturasjonsprosessen til assimilasjon i Kvæfjord allerede fra 1860-tallet. Hun spør i denne sammenhengen om de samiske fadderne og ektefeller i norske familier i hennes arbeid, ikke var faktisk oppfattet av sine omgivelser som nordmenn.¹²⁴ Det er mulig at samme prosessen foregikk i Storfjord og de kvensk, samiske og blandede fadderne i denne undersøkelsen adopterte og viste så omfattende kompetanse i norske kulturelle ferdigheter at de ble oppfattet som nordmenn av sitt nærmiljø, slik at de som utførte tellingen ikke hadde noen foranledning til å registrere denne personen som samisk eller kvensk. Lignende eksempler påviste også Hansen og Meyer i sin arbeid.¹²⁵

¹²³ Larsen 2008, 349.

¹²⁴ Markussen, 2001: 130.

¹²⁵ Hansen, Meyer, 1994: 47.

I Storfjord var imidlertid en stor del av befolkningen ifølge folketelingen flerspråklig. I folketellingen finnes det dessuten ikke en særskilt rubrikk for ”språk man snakker hjemme” og ”andre språk”. Det reiser derfor spørsmålet, hvorfor var noen vedkommende oppført med norsk etnisitet hvis de ifølge folketellingen snakket både kvensk, samisk og norsk. Her kunne hensiktene som de norske myndighetene og folketellerne hadde med folketellingens kvantitative data spille inn. Ifølge Antonsen og Hansen var disse hensiktene i denne tiden nemlig å ha kontroll over fornorskingsprogress, legitimiseringen av minoritetspolitikk,¹²⁶ og å kunne fremstille Norge som et homogent samfunn etnisk- og kulturelt sett.¹²⁷ Det kan derfor heller dreie seg om en ”registreringsteknisk fornorskning” enn om reelle samfunnsendringer.

Fornorskningsprosessen fikk ofte følge av diskriminerende tiltak eller stigmatisering av minoritetsgrupper. I denne sammenheng kunne skiftet i etnisk tilhørighet i offisielle dokumenter gå hånd i hånd med fornorskingspress mot ikke-norske minoriteter. En person kunne i tellingssammenheng oppgi norsk etnisk tilhørighet dersom hans eller hennes genealogiske opphav innebar stigmatisering eller ulemper i forhold til storsamfunnet. Dette kan gjelde særlig familiene som flyttet fra Storfjord. Larsen påviste at fraflytting fra lokale omgivelser der personens herkomst kunne være alminnelig kjent, var for mange en god anledning til å kvitte seg med etniske merkelapper, særlig i tiden med fornorskingspress og dermed følgende stigmatisering.¹²⁸

Personen kunne altså velge å oppgi en etnisk tilhørighet som var forbundet med en bedre sosial stilling eller med visse fordeler, trolig den norske identiteten. I dette tilfellet dreier det seg mer om en sosialt konstruert etnisk identitet. I lokale sammenhenger må en slik selvtilskrevet etnisk identitet også kunne tenkes å bringe en større autoritet eller respekt - både hos

¹²⁶ Antonsen, Jan: *Tre stammers møte i Kvænangen: en analyse av etnisitetsangivelser i folketellinger*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Tromsø 1993: 2-3

¹²⁷ Evjen, Hansen, 2009: 213.

¹²⁸ Larsen, 2008: 359.

norsk, kvensk eller samisk befolkning - dersom den da ble akseptert av omgivelsene. Dersom personen opererte med denne identiteten, eller med en dobbel etnisk identitet, kan dermed ansees som et virkemiddel innenfor en sosial strategi. I det følgende skal jeg videre diskutere disse spørsmålene i lys av faddervalg.

5.2 Faddervalget i Storfjord og fornorskningspolitikk

5.2.1 Norske dåpsforretninger

Etter hvert som ideologien bak minoritetspolitikken fikk gjennombrudd i Storfjordens samfunn, skulle en forvente at dette særlig kom til syne i de norske dåpsforretningene. Denne etniske gruppen hadde den sterkeste samfunnstillingen. Etersom de kvenske og samiske gruppene hver på sin måte var stigmatiserte, kunne dette lede til en økt sosial avstand mellom den norske og de øvrige etniske gruppene, også på steder der alle etniske grupper levde i nær kontakt.

Tabell 5. 2 Faddervalg i norske familier 1859-1900

Faddere	norske	kvenske	samiske	k-n	k-s	n-s
1859-1865	83 %	7 %	5 %	0%	0 %	0 %
1892-1900	72 %	16 %	13 %	7 %	3 %	1 %
Rettet mot tidligere kilder	58 %	19 %	8 %	9 %	5 %	2 %

Kilder: FT 1865, FT 1900.

Vi ser at i motsetning til den første perioden ble alle etniske gruppene omfattet i faddervalget. Norske faddere ble mest benyttet av den norske etniske gruppen i utvalget. Likevel ble de kvenske faddere og kvensk-samiske faddere benyttet i mye større grad en før. Økende antall av kvenske og kvensk-samiske faddere var en følge av ekteskap på tvers av etniske grenser mellom norske og kvenske familier. Gjennom interetniske giftermål mellom kvenske og

samiske familier ble også personer fra den samiske etniske gruppen beslektet med norske familier. Dette hadde i konsekvens at flere samiske eller kvensk-samiske faddere ble inkludert til den norske faddervalg. Ingen av de samiske og kvensk-samiske fadderne, og veldig få kvenske og kvensk-norske faddere var i den andre perioden tilskrevet norsk etnisk identitet. Dette kunne vitne om at disse personene hadde en nok selvbevisst stilling i lokal samfunn til tross for sin etniske identitet, og det ikke var spesielt fordelaktig for dem å oppstå som ”norsk”. Tar man imidlertid hensyn til at disse personene var i en større eller mindre grad familiemedlemmer, er det lite sannsynlig at deres etniske tilhørighet spilte noen større rolle her.

Det er tydelig at de kvenske og samiske familiene i Storfjorden i tiden mellom de to periodene rykket oppover på den sosiale skalaen og at norske familier dermed hadde en større krets å velge ektefeller, og etter hvert faddere, ut fra. Samtidig ble de norske familiene i større grad integrert i deler av lokal samfunnet der de andre etniske gruppene dominerte. Vi har sett i forrige kapittel at her kunne også læstadianismen bidra. Medlemmer av læstadianske familier ble faddere hos alle etniske grupper, og medlemmer av alle etniske grupper var trolig inkludert i denne religiøse retning noe som læstadianske faddere i norske familier viser til. Dette er tydelig at Nordmenn i Storfjord, selv om de ikke nødvendigvis trengte være læstadianere selv¹²⁹, ikke ble stående utenfor, noe som Bjørklund hevder å være tilfellet i Kvæningen.¹³⁰ Dette utvidede sosiale nettverket blant norske, kvenske og samiske familier kan også være en av årsakene til at den norske eliten i Lyngen i mindre grad ble benyttet i norske dåpsforretninger. Dette kan støttes ved å minne om at de fleste ikke-norske faddere kom fra gode økonomiske og sosiale forhold. Med unntak av denne økonomiske gruppen ble det i forhold til den første perioden benyttet flere enker og konfirmanter utenfor familie-

¹²⁹Ingen av de omtalte Nordmenn i utvalget oppstår enten i primære, eller sekundære kilder som læstadianer.

¹³⁰ Bjørklund, 1985: 313.

kretsen i norske dåpsforretninger, noe som igjen peker i retning av et utvidet sosialt nettverk over de etniske skillelinjene. I denne sammenheng ser derfor storsamfunnets syn på minoritetene ikke ut til å ha hatt noen stor virkning på de norske familiene i utvalget. Disse trekkene ved materialet vitner tvert imot om større sosiale samhandling og tilnærming blant de etniske gruppene, noe som til og med fører til interetniske giftermål.

På den andre side vises det at med unntak av disse familiemedlemmene, ble faddere med annen etnisk bakgrunn i ganske liten grad benyttet i norske dåpsforretninger. De som ble benyttet kom fra bedre økonomiske forhold, eller hadde felles næring. Samiske faddere var få i denne sammenheng, særlig i de norske familiene som ikke bodde helt ved fjorden. Videre har vi sett at selv om noen norske familier bodde i nærheten av samiske gårder, bestemte de seg ikke for å velge faddere blant disse naboene. Dette kan vitne om at det fremdeles var en sosial avstand mellom den norske og den samiske etniske gruppen, noe som kunne på denne tiden kan ha vært en konsekvens av minoritetspolitikken, eller den nye oppfatningen av minoritetene.

I denne sammenheng er det også interessant å legge merke til at flere ikke-norske konfirmanter ble faddere i norske familier på denne tiden, da det var fra storsamfunnets side ble betraktet som viktig å integrere de etniske minoritetene til et homogent norsk samfunn. Fadderskapet kunne dermed bli et hjelpemiddel for å utføre dette. Det var omtalt at det å bli konfirmant til å bli fadder nærmest var betraktet som en plikt. Det var en viktig måte til å integrere ham/henne i det religiøse fellesskapet. Ved å bli fadder til et norsk barn ble fadderen ikke bare del av et religiøst fellesskap. Han eller hun ble på denne måten innlemmet i den norske familien, og gjennom dette til et fellesskap i en større betydning, til det norske samfunnet. Det er imidlertid spørsmål om denne teoretiske funksjonen av fadderskapet var

noe som norske foreldre hadde som bevisst hensikt, eller om de valgte konfirmanter fra andre etniske grupper rett å slett fordi de var barna til bekjente og venner.

5.2.2 Kvenske dåpsforretninger

Tabell 5.3 Faddervalg i kvenske familier 1859-1900

Faddere	norske	kvenske	samiske	k-n	k-s	n-s
1859-1865	15 %	32 %	36 %	13 %	4 %	0 %
1892-1900	61 %	19 %	19 %	0 %	0 %	3 %
Rettet mot tidligere kilder	41 %	20 %	18 %	17 %	1 %	2 %

Kilder: FT 1865, FT 1900

Hvis vi ser på de tallene som representerer etnisiteten til faddere i kvenske dåpsforretninger, ser vi at det finnes en del forandringer. For det første, antallet kvenske og kvensk-norske faddere gikk ned. Norske faddere ble tvert imot benyttet i mye større grad enn før. For det andre, samiske faddere som dominerte i kvenske dåpsforretninger i den første perioden, var på slutten av 1800-tallet i mye mindre grad benyttet.

Vi har sett at flere kvenske familier i kildene skiftet etnisk identitet til norsk. I undersøkelsen fant vi at de fleste kvenske familiene registrert som nordmenn sluttet å velge kvenske faddere og at de fleste fadderne deres var nordmenn. Videre så vi at en stor andel av registrerte norske faddere i kvenske dåpsforretninger tidligere var oppført i kildene med kvensk, eller kvensk-norsk identitet. Dette kan indikere en reaksjon fra den kvenske minoritetens side, på at den ble utsatt for en streng minoritetspolitikk. Det kunne være fordelaktig for den kvenske gruppen å

vise at de hadde et nærmere forhold til den norske befolkningen enn til noen annen etnisk gruppe. Det økte antallet av norske faddere kan være uttrykk for dette.

Det finnes imidlertid andre forklaringer som virker mer sannsynlige. For det første, noen av familiene som skiftet etnisitet flyttet til Karlsøy og Sørfjord, og vi har sett at de ikke hadde mulighet for å velge kvener som faddere, fordi det ikke bodde kvenske familier i nærheten. Jeg vil se nærmere på de utflyttede familiene senere i kapittelet. For den andre, i Lyngen var det bare én familie som skiftet etnisitet og som ikke hadde kvenske faddere, men foretrakk nordmenn. Vi fant imidlertid at de fleste norske faddere i deres dåpsforretninger i kildene før 1900 var registrert med kvensk, eller kvensk-norsk identitet. I tillegg tilhørte de familiekretsen til barnet, og dermed var deres nye etniske tilhørighet trolig ikke så viktig for faddervalget. På den andre side, denne familien og deres faddere hørte til en samfunnsmessig og økonomisk velstående slekt, og de var også aktive i det offentlige liv. At nettopp disse personer skiftet etnisk tilhørighet kan indikere at det kunne være fordelaktig og mer behagelig for dem å operere med deres norske sosiale identitet i samhandlingen med andre representanter av storsamfunnet. På det lokale nivået kunne den norske identiteten være forbundet med større autoritet og respekt, særlig i en tid som var diskriminerende mot denne minoriteten. Dette kunne være grunnen til at de ble valgt som faddere, der det var snakk om fadderskap utenfor den familiære kretsen.

Et spørsmål tilbys om økonomisk- eller samfunnsstillingen og etnisitetskifte til norsk henger sammen? Personen som utførte folketellingene kunne anse en person med en viss stillingen som Nordmann, særlig hvis denne personen oppfattet seg selv som norsk. På den andre siden fantes det gjennom analysen flere eksempler på at personer med en ganske høy samfunnsstilling i lokale forhold skiftet i kilder etnisk tilhørighet fra kvensk eller blandet til samisk. Videre har vi sett at flere populære samiske faddere som hadde en sterkere

samfunnsstillingen, og som ble brukt hos alle etniske grupper, hadde ikke skiftet etnisk tilhørighet i kilder. Det ser dermed ikke ut til at i disse tilfellene hadde etnisitetskifte med sosial status å gjøre.

Tallene i tabellen taler i de samiske, og de samisk-blandede faddernes disfavør. Vi har sett at det var også kvalitative endringer i valget av samiske faddere. Langt færre sosiale grupper ble omfattet i faddervalget i den andre perioden. I begge perioder besto de samiske fadderne av personer som hadde bedre økonomisk stilling, men i motsetning til tidligere er andre grupper, som samiske enker, ugifte personer eller konfirmanter med noen få unntak ikke lenger i kvenske dåpsforretninger på slutten av 1800-tallet. Dette kan vitne om at forskjellene mellom den kvenske og samiske etniske gruppen ble større på slutten av 1800-tallet, og at disse to gruppene ble sosialt fjernet fra hverandre gjennom den andre delen av 1800-tallet. Giftermål mellom kvener og nordmenn, og inkludering av flere norske samfunnsgrupper som enker, konfirmanter og ugifte personer til faddervalget i den andre perioden, kan være et annet tegn på at det kvenske utvalget hadde et nærmere forhold til den norske etniske gruppen enn den samiske.

Etter som den kvenske etniske gruppen tilnærmet seg mer den norske gruppen, kunne de lettere overta storsamfunnets syn på samer. Den samiske minoriteten ble i den andre perioden betraktet som mindreverdige av storsamfunnet, og dette kan være en grunn til hvorfor disse fadderne i mindre grad ble benyttet. I dåpsforretningene til kvenske familier som skiftet etnisitet til norsk finnes også et par eksempler på at samiske faddere ble registrert som nordmenn, eller skiftet etnisitet til norsk-samisk i kildene. På samme måte som i de nevnte kvenske tilfellene, tilhørte imidlertid disse fadderne familiekretsen og i denne sammenheng har deres etniske tilhørighet lite å si. Imidlertid kom de også fra gode økonomiske forhold, og

skiftet i etnisitet kunne også være knyttet til de samme fordelene i lokalsamfunnet som hos de kvenske fadderne.

Tilnærmingen til den norske gruppen kunne ligge til grunn for at færre samiske faddere ble benyttet. Det trenger imidlertid ikke bety at forholdet til den samiske gruppen ble forandret til det verre. Jeg fant mange eksempler på giftermål mellom unge samer og kvener i Storfjordens område i folketellingen 1900, men har ikke foretatt noen mer systematisk undersøkelse. Vi har også sett at samer og personer med kvensk bakgrunn døpte barn både i norske og kvenske dåpsforretninger, og dette vitner ikke om noe dårlig forhold mellom disse to etniske gruppene.

I tillegg må jeg ta høyde for at Lyngen var et læstadiansk kjerneområde. Læstadianisme fungerte som et koblende element mellom kvener og samer, og var et middel for å utrykke opposisjon til den norske kulturelle og økonomiske undertrykkelsen. Dersom det var læstadianisme i Storfjord vitner dette om at fornorskingspresset ble følt også innenfor dette lite lokalsamfunnet og samer og kvener hadde grunn til å være i opposisjon. Det er imidlertid åpenbart at i Storfjord stod disse etniske gruppene ikke i så sterk opposisjonen mot nordmenn, at de hadde sluttet å velge norske faddere eller ektefeller, og alt tyder om at disse familiebånd var sterkere enn bånd i det læstadianske fellesskapet. Den organiserende og samfunnsmessige funksjonen av læstadianisme var dermed til denne graden begrenset, i all fall i Storfjord.

Vi kan foreløpig konkludere at nedgangen i antallet samiske faddere i kvenske dåpsforretninger helst var resultat av nye familiebånd blant kvener og nordmenn. Ettersom familiemedlemmer generelt var foretrukket i faddervalg, hadde kvenske foreldre flere anledninger til å velge norske familiemedlemmer og disse på denne måten erstattet samiske faddere. Det er ikke sannsynlig at fornorskingspresset hadde en direkte virkning her.

5.2.3 Blandede dåpsforretninger

Tabell 5.4 Faddervalg i blandede familier 1859-1900

Faddere	norske	kvenske	samiske	k-n	k-s	n-s
1859-1865	20 %	7 %	65 %	0 %	5 %	3 %
1892-1900	29 %	6%	65 %	0 %	0 %	0 %
Rettet mot tidligere kilder	22 %	6 %	57 %	3 %	11 %	1 %

Kilder: FT 1865, FT 1900

Samiske faddere dominerte i blandede dåpsforretninger i begge perioder, noe som følger ut av at de fleste blandede faddere hadde kvensk-samisk bakgrunn og at de fleste av dem var registrert som samer. Det var også flere kvensk-samiske faddere i den andre perioden enn det var i den første, men vi så at mange av dem var i senere kilder registrert med samisk eller norsk etnisk tilhørighet.

Vi ser ingen forandring i valget av kvenske faddere. Likevel var kvenske faddere i begge periodene få i forhold til samiske faddere, noe som viser til at den samiske elementet dominerte når det gjaldt identiteten til personene med kvensk-samisk bakgrunn. Dette kan for øvrig vises i det at i den andre perioden var mange av disse mennesker registrert som samer. Mesteparten av kvensk-samiske familier og faddere levde i samisk-preget område. Dette måtte sikkert bidra til at en person med blandet bakgrunn i større grad kunne føle tilhørighet til den samiske kulturen og sosiale gruppen fremfor den kvenske, og slik ble han/hun trolig også oppfattet av sine omgivelser. I faddervalget kan en indikasjon på dette være at de fleste av blandede faddere fantes i fadderpar med samiske ektefeller.

Vi har omtalt at storsamfunnets syn på samer heller ikke var verdsettende. I et samisk-preget område kunne den generelle betraktningen at av de tre etniske grupper befant samene seg

lavest på den sosiale rangstigen, bidra til at den samiske etniske gruppen i sterkere grad slo seg sammen. På den måten kunne de bevare en oppfatning seg selv som fullverdige mennesker og skape en mer selvbevisst og atskilt posisjon i forhold til de "overlegne" etniske gruppene, dvs. nordmenn og kvener. I disse tilfellene kunne faddervalget utgjøre et virkemiddel for økt samhold.

Diskriminerende minoritetspolitikk og oppfatningen av samer som mindreverdige kunne også bidra til at rent norske faddere i mindre grad ble benyttet. Sammenligner vi de to periodene uten å inkludere kvensk-samiske familier som utvandret, ser vi imidlertid at i Storfjorden var det få norske faddere i kvensk-samiske dåpsforretninger i begge periodene: 2 av 40 i den første, 4 av 71 i den andre. Seks andre faddere i blandede dåpsforretninger som tidligere var samer eller hadde kvensk-samisk bakgrunn, ble senere registrert med norsk etnisk tilhørighet. Siden ingen av de blandede familiene i Storfjord skiftet etnisitet til norsk, og så få nordmenn var faddere i blandede dåpsforretninger, er det lite sannsynlig at familiene valgte disse faddere på grunn av deres mulige norske sosiale identitet.

Vi har sett at norske faddere framfor alt var personer med de høyeste posisjoner i samfunnet, slik som sogneprest eller handelsmenn. Verken naboer eller de øvrige sosiale gruppene ble omfattet i valget av norske faddere. Dette kan tyde på at sosiale nettverk på tvers av de etniske grensene var mindre utviklet, noe som kan ha sin årsak i at familiene bodde i et samisk-preget område. De kulturelle omgivelsene som et samisk-preget område utgjorde, ser ut til å ha spilt en større rolle for det lave antallet av norske faddere, enn storsamfunnets oppfatning av samene. At kvenske faddere beslektet med norske familier ble benyttet i disse dåpsforretninger peker også i denne retningen.

5.2.4 Samiske dåpsforretninger

Tabell 5. 5 Faddervalg i samiske familier 1859-1900

Faddere	norske	kvenske	samiske	k-n	k-s	n-s
1859-1865	4 %	14 %	75 %	1 %	5 %	1 %
1892-1900	28 %	10 %	62 %	0 %	0 %	0 %
Rettet mot tidligere kilder	10 %	11 %	65 %	3 %	10 %	1 %

Kilder: FT 1865, FT 1900

Også når det gjelder den etniske tilhørigheten av fadderne i samiske dåpsforretninger registrerer vi noen forskjeller mellom de to periodene. I begge perioder var de samiske fadderne mest frekvente. Andelen norske faddere i denne typen dåpsforretninger økte imidlertid betydelig, og dette gjaldt også fadderne med opprinnelig annen etnisk tilhørighet, som senere ble registrert som nordmenn.

Vi har observert at fadderne registrert med norsk identitet i alle kilder særlig ble brukt i familiene utenfor Lyngen. Holder vi dem utenfor nå, så ble 15 av alle 284 norske faddere benyttet i Storfjord i 1900. I den forrige perioden utgjorde nordmenn 10 av 249 faddere, og dermed har valget av rent norske faddere nesten ikke forandret seg. Vi så at det var heller ikke kvalitative forandringer, og medlemmer av den samme lokale eliten utgjorde fortsatt de fleste fadderne. I dette skilles faddervalgstendensene i Storfjord av tendensene i Kvæfjord som Markussen påviste i sitt arbeid. Antall norske faddere i samiske dåpsforretninger økte ikke i betydelig grad, og det samme gjelder for samiske faddere i norske dåpsforretninger. Dette kan bety at den sosiale tilnærmingen mellom samene og nordmennene i Storfjord foregikk ikke i den graden som Markussen for den andre delen av 1800-tallet forutsatte å gjøre i Kvæfjord. (Se kap. 1.3)

I motsetning til den første perioden finnes det flere konfirmanter i samiske dåpsforretninger, noe som tyder på at de samiske familiene som valgte disse fadderne ikke kunne bli betraktet som mindreverdige av lokale nordmenn. Likevel var norske faddere ikke foretrukket i samiske dåpsforretninger.

Derimot ser vi at 18 % av faddere som ble i 1900 registrert som nordmenn, opprinnelig en var oppført med annen etnisk tilhørighet, og denne tilhørigheten var i de fleste tilfeller samisk, eller kvensk-samisk. I forrige kapittel så vi at i samiske dåpsforretninger fantes det flere kvensk-samiske faddere registrert som nordmenn, enn dem som bevarte kvensk-samisk tilhørighet fra før.

Dessuten så vi at samme type personer fra opprinnelig andre etniske grupper - men særlig den samiske og kvensk-samiske, som ble tilskrevet norsk identitet i senere kilder - ble brukt hyppigere som faddere i samiske dåpsforretninger utenfor deres egen familierets. Vi har omtalt at disse fadderne ofte befant seg i en bedre økonomisk posisjon. Ettersom de ble registrert med norsk tilhørighet, kan dette bety at de ble betraktet å stå høyere også på den sosiale rangstigen, noe som også vistes ved at de oftere ble brukt som faddere. Det er et spørsmål om de gode økonomiske og sosiale vilkår har bevirket at personen fremstod som mer norsk i omgivelsenes oppfattning, og om dette kunne spille en rolle ved faddervalget. Økonomisk bakgrunn og stilling innenfor lokalsamfunnet kunne i seg selv bidra til at personen ble bedt om å fungere som fadder, uansett etnisk tilhørighet.

Hvis man imidlertid vurderer dette i sammenheng med det etniske hierarkiet og tidens fornorskingspress, kunne det at man av de lokale myndighetene ble oppfattet å tilhøre den norske gruppen - enten økonomisk eller sosialt - bidra til at man rykket videre oppover på sosiale skalaen blant sine omgivelser, og dermed ble en bedre kandidat til fadderskap, enn noen som ikke fikk tilskrevet denne "norske" identiteten. De samiske foreldrene i utvalget

kunne under fornorskningsspillet betrakte det å "være norsk" som noe mer fordelaktig og bedre for deres barn. Vi så at fadderne ikke bare forutsattes å ta vare på den åndelige siden av barnets liv, men også den materielle og praktiske. Gjennom fadderskapet kunne de norske verdiene, for eksempel språk, overføres lettere. Ved å velge disse fadderne kunne da foreldrene sørge for at deres barn i fremtiden fikk en bedre plass i storsamfunnet. I dette kunne da denne etniske tilhørigheten til fadderne påvirke faddervalget, og fadderskapet kunne på denne måten spille en viss rolle for fremtidens assimilasjon.

På den andre side kunne én grunn til at de ble valgt faddere være det at selv om de fikk sin plass i den norske samfunnsgruppen, sluttet de ikke å anerkjenne de verdiene som var knyttet til den samiske kulturen og det samiske. Ved å velge disse faddere kunne foreldrene sørge for at barn fikk del i disse verdiene, sammen med kunnskap som kunne gjøre barnets liv i det norske storsamfunnet lettere.

Dette kan være et eksempel på strategisk bruk av dobbel-identitet, som blant annet viser, at etnisitetsskifte i kilder ikke nødvendigvis trenger å være en følge av assimilasjon. Valget av disse fadderne tyder på at det i deres tilfeller ikke foregikk noen dyptgående endringer i verdier og livsorientering, og vi har snarere med en akkulturasjonsprosess å gjøre, enn med assimilasjon.¹³¹

Kvenske faddere ble i noe mindre grad brukt i samiske dåpsforretninger i den andre perioden. I begge periodene opptrådte de kvenske fadderne ofte i fadderpar sammen med samiske ektefeller, og søsknene av en bestemt familie ble ofte benyttet ved en dåpsforretning. Likevel finnes det noen kvalitative forskjeller mellom de to periodene.

¹³¹ Thuen, 1985: 43.

For det første omfattet faddervalget særlig gifte selveiere og husholdere, men i mindre, eller ingen grad ugifte personer, enker og konfirmanter. I de kvenske dåpsforretningene så vi at det sistnevnte trekket var gjensidig, og at også kvenske familier i mindre grad benyttet samiske faddere. Jeg har nevnt at dette kunne skyldes at de sosiale nettverk var begrenset på grunn av samisk-pregete omgivelser. En annen mulig forklaring er at det læstadianske fellesskapet kan ha vært svakere i den andre perioden enn tidligere. Dette imidlertid stemmer imidlertid ikke med den innsikten jeg fikk gjennom undersøkelsen av de samiske dåpsforretningene. 11 av 14 familier i Storfjord som benyttet kvenske faddere hadde samtidig samiske, læstadianske predikanter ved dåpen, eller nære medlemmer av deres familier. Selve kvenske fadderne kom ofte fra de familiene som var mulig å identifisere som læstadianere. Disse familiene derfor var etter alt å dømme læstadianer. Fadderskapet i disse familiene kan derfor tenkes å ha bidratt til bevare ikke bare religiøse verdier, men også kulturelle verdier hos disse to etniske gruppene, og opprettholde gjensidige relasjoner mellom dem.

For det andre ble de kvenske fadderne som var beslektet med de norske familiene i Storfjord i større grad benyttet, og noen av dem sto i den andre perioden oppført med norsk-kvensk tilhørighet. Én av forklaringene på dette kan være at de samiske familiene faddere som ikke sto langt unna sosialt, men som gjennom fadderskapet kunne bringe flere fordeler til familien og barna, noe som jeg inne på i forrige avsnitt. Hvis de ikke hadde slike samiske faddere i nærheten, kunne de bestemme seg nettopp for disse kvenske faddere, som hadde gode forbindelser til den norske befolkningen.

5.2.5 Familier utenfor Storfjord og faddervalg

Faddervalget i disse familiene demonstrerer mye av det jeg har tidligere nevnt i sammenhengen med etnisitetskifte og faddervalg i Storfjord. Vi har sett at med noen få

unntak valgte de utflyttede familiene særlig norske, velstående faddere, selv om de bodde i et område der befolkningen og naboer med annen etnisk tilhørighet dominerte. Jeg har fremmet en hypotese om at faddervalget etter utflyttingen kan antas å ha virket til å lette etableringen i det nye området. Her kunne valget av norske faddere og etnisitetsskifte blant annet signalisere at det var nettopp den norske sosiale gruppen som familiene foretrakk å være integrert i.

Unntakene er to samiske familier i Kistrand som ble registrert som nordmenn, men fortsatte å benytte kvenske, og særlig samiske faddere. I et av disse tilfellene hadde familien i tillegg faddere fra Storfjord etter utflyttingen. Begge familiene hadde faddere av læstadianske familier og en av deres dåpsforretninger etter flyttingen ble utført av Storfjordens læstadianske predikant. Dermed antar jeg at familiene var læstadianere. Som nevnt gav den læstadianske organisasjonen mulighet både til en opposisjon mot det norske storsamfunnets verdier, og en integrasjon i det. Disse to familiene kan dermed være eksempel på dette. Selv i et område med dominerende samisk befolkning hadde de åpenbart muligheten til å endre den etnisk tilhørigheten fra samisk til norsk, og de gjorde det. Det kunne sikre dem en bedre og mer fordelaktig posisjon både på lokalt nivå og i relasjon til storsamfunnet. Samtidig kan deres faddervalg vitne om at de hadde vilje å opprettholde verdier knyttet til og relasjoner med sine kulturelle og religiøse opphavsomgivelser, i deres tilfelle samisk, som de hadde forlatt ved utflyttingen. Disse verdier og relasjoner trengte ikke nødvendigvis å samsvare med storsamfunnets norske nasjonale verdier.

6 Konklusjon

Med grunnlaget i faddervalgsundersøkelse i Storfjord mellom 1859-1900 kan jeg nå svare på hypotesene på denne måten:

Hypotese 1.: *Fornorskningen førte til at sosiale skilnader mellom de tre gruppene ble utvidet. Det eksisterte et etnisk hierarki der nordmenn sto øverst og samer nederst. Dersom faddere velges oppover på denne sosiale skala, kan det forventes at det blir færre samiske og kvenske faddere i norske dåpsforretninger enn omvendt.*

Undersøkelsen av faddervalget i begge undersøkelsesperioder viser at det var en sosial avstand mellom enkelte etniske grupper i Storfjord. I begge perioder var avstanden størst mellom nordmennene og samene. Den sosiale distansen mellom disse to folkegruppene ble imidlertid verken utvidet eller forminsket i forhold til perioden 1859-1900. Faddervalgsundersøkelsen viser at antallet samiske faddere i norske dåpsforretninger ikke økte eller sank i betydelig grad, og dette gjelder også antallet norske faddere i samiske dåpsforretninger.

Derimot foregikk det mellom undersøkelsesperiodene en sosial tilnærming mellom en del norske og kvenske familier. Disse utvekslet faddere med hverandre og det foregikk giftermål dem imellom. Denne sosiale forbindelsen hadde som konsekvens at flere samiske faddere ble inkludert i den norske familiekretsen. Denne tilnærmingen omfattet imidlertid ikke hele etniske gruppen, men foregikk på individnivå..

Faddervalgsundersøkelsen for perioden 1892-1900 avdekket videre at det i forhold til forrige periode ble større avstand mellom samene og kvenene. Antallet kvenske faddere i samiske dåpsforretninger sank, og det samme gjelder antallet samiske faddere i kvenske

dåpsforretninger. I forhold til den første perioden omfattet faddervalget heller ikke lenger ulike samfunnsgrupper. I motsetning til hva som var tilfelle i den første perioden ble økonomiske forhold et betydelig kriterium for faddervalg. Vi har pekt på at dette i større grad var en konsekvens av tilnærmingen mellom norske og kvenske familier, enn av utvidet sosial avstand mellom samer og kvener, og forverrede holdninger til hverandre.

Det ble færre samiske faddere i norske dåpsforretninger enn omvendt, noe som kan tyde på at nordmenn valgte faddere fra høyere oppe på den sosiale rangstigen. Dette gjelder særlig den første perioden, der faddere fra eliten utenfor Storfjord var sterkest representert i norske dåpsforretninger. På den andre siden var norske faddere ikke foretrukket framfor andre faddere i samiske og kvenske dåpsforretninger, og deres antall i slike dåpsforretninger var alltid mindre i forhold til andre faddere.

Faddervalget i begge perioder bekrefter dermed ikke at fornorskningen utvidet de sosiale skilnadene mellom de etniske gruppene i Storfjord. Vi kan derfor avkrefte denne hypotesen.

Hypotese 2.: Fornorskningspolitikken førte mellom 1859 og 1900 til sosial tilnærming og positiv interaksjon mellom etniske gruppene. Innvirkningen på faddervalget kan vises med økende antall av faddere med etnisitet forskjellig fra etnisiteten til barnets foreldre. Dette skulle gjelde dåpsforretninger innenfor alle tre etniske grupper.

Fornorskningen førte ikke i større grad til sosial tilnærming mellom de etniske gruppene i Storfjord. Sosiale skilnader og avstand mellom gruppene ble ikke forminsknet i større grad. I begge perioder foretrekker gruppene faddere fra sine egne etniske grupper hvis de har mulighet å velge dem. På individnivå kunne fornorskningen eller norsk kulturell påvirkning føre til tilnærming mellom enkelte kvenske og norske familier, noe som ledet til interetniske

ekteskap og økende utveksling av faddere. Dette var imidlertid en prosess som var godt i gang allerede før 1859, og større rolle enn den kulturelle påvirkningen gjennom fornorskningen spilte sannsynligvis læstadianismen. Enkelte samene var i norske dåpsforretninger inkludert gjennom slektskap med kvenene, noe som ikke hadde sammenheng med fornorskningen. Men siden denne hypotesen gjelder prosesser på gruppenivå, er den dermed ikke bekreftet.

Hypotese 3.: Fornorskningspolitikken førte til konfrontasjon mellom nordmenn på den ene siden og samer og kvener på den andre. I faddervalget kan det forventes at samene og kvener ikke velger norske faddere, men i økt grad velger faddere fra hverandre.

Resultatene av faddervalgsundersøkelsen tyder ikke på at nordmenn på den ene siden og samer og kvener på den andre, sto i opposisjon til hverandre. Tvert imot foregikk det en tilnærming mellom enkelte kvenske og norske familier, som til en viss grad også omfattet enkelte samiske familier. Faddervalgsanalysen viste at antall samiske faddere i kvenske dåpsforretninger og omvendt ikke økte mellom undersøkelsesperiodene. Videre ble faddervalget mindre omfattende når det gjaldt inkludering av ulike samfunnsgrupper. Dette tyder mer på økende sosial avstand mellom samene og kvenene, enn på noen tilnærming. På den andre siden kunne læstadianismen forsterke relasjoner og påvirke faddervalget mellom enkelte samiske og kvenske familier, og i enkelte tilfeller også norske. Dette foregikk imidlertid også på individnivå og berørte ikke de fleste innenfor de tre etniske grupper. Dermed blir også denne hypotesen avkreftet.

Hypotese 4.: *Fornorskningsspillet bevirket at akkulturasjonsprosessen mot slutten av 1800-tallet allerede har gått over til assimilasjon. Stadig flere individer ble både av seg selv og sine omgivelser oppfattet som nordmenn og endret etnisk identitet til norsk, noe som ble registrert*

i kildene. Individuer som skiftet etnisitet til norsk ble akseptert av norske omgivelser og i økende grad valgt som faddere for nordmenn.

Kildene registrerer at flere individer gikk over til den norske etniske tilhørigheten. Faddere med slik bakgrunn finnes i oftere norske dåpsforretninger enn faddere fra andre etniske grupper. Dette kan bety at de oppfattet seg selv som nordmenn og ble betraktet slik av sine omgivelser. I denne betydning kan hypotesen bekreftes, med henblikk på at den gjelder prosesser på individnivå.

På den andre siden, individer som i kildene skiftet etnisk tilhørighet ble ofte faddere også i andre enn norske dåpsforretninger. Disse individene kan ha operert med dobbelt identitet. Hvis samene og kvenene valgte disse fadderne med en bestemt hensikt – nemlig å vedlikeholde i barnets liv verdiene fra sin egen etniske gruppe og samtidig formidle til barnet verdier og kunnskap som var nødvendige for livet i storsamfunnet – peker dette på en strategi for dobbelkommunikasjon. Denne strategien var i så fall utviklet under fornorskningsspeset. Fornorskningen påvirket i denne sammenheng faddervalget og vi kan betrakte hypotesen som bekreftet.

Tar man imidlertid utgangspunkt i at en assimilasjonsprosess er forbundet med 'dybtgående endringer i identitet og verdier' utgjør disse fadderne i større grad indikatorer på en akkulturasjonsprosess, mer enn assimilasjon. Dybtgående endringer i verdier foregikk ikke i disse tilfellene. Assimilasjonen trengte dermed ikke gjelde alle individer som skiftet identitet i kilder. Vi må samtidig delvis avkrefte hypotesen.

Det er mulig å trekke følgende konklusjoner for oppgaven: Fornorskningen på slutten av 1800-tallet påvirket ikke holdninger som enkelte etniske gruppene hadde til hverandre. Den påvirket ikke i omfattende grad relasjoner mellom nordmenn, samer og kvener i Storfjord.

Fornorskningen kunne imidlertid påvirke holdningen til enkelte mennesker og familier fra alle etniske grupper og dette fant også uttrykk i deres faddervalg.

Svaret på oppgavens problemstilling – *Påvirket storsamfunnets syn på minoriteter gjennom andre halvdel av 1800-tallet relasjonene mellom mennesker fra ulike etniske grupper i et lokalsamfunn? Påvirket fornorskningspolitikken faddervalget i Storfjord mellom 1859 og 1900?* – er derfor både ja og nei.

Kildekritikken av dette statistiske materialet gir ikke mulighet å trekke konklusjoner om individets selvoppfatning, eller hvordan man ble oppfattet av sine omgivelser. De kildedrøftingen som er foretatt i oppgaven avdekket imidlertid at de etniske kategorier i folketellingene ikke alltid representerte individets identitet i genealogisk forstand. Videre så vi at skifte til norsk etnisk tilhørighet i kildene ikke er noen pålitelig indikator på assimilasjonsframgang og fornorskningen av minoriteter. Det var mulig å påvise at endringer i tilskrevet etnisk identitet foregikk på individnivå.

Metoden som ble foretatt for faddervalgsundersøkelsen bidro til å avdekke en del samfunnsmessige relasjoner i Storfjord og har samtidig reist en rekke spørsmål. Jeg er klar over at ved denne metoden ble det norske og særlig det kvenske utvalget i undersøkelsen underrepresentert i forhold til det samiske. Fokus ble rettet inn mot et ganske begrenset geografisk område, og det reiser spørsmål om i hvilken grad undersøkelsens resultater kan sies å være representative også for andre deler av prestegjeldet. Det kan derfor være nyttig for mulige liknende prosjekter i ettertiden å foreta en undersøkelse ut fra et større geografisk perspektiv, slik at det kan omfatte et mer avbalansert antall familier.

Undersøkelsen viste at holdninger fra en etnisk gruppes side ikke trenger være gyldige for alle enkelte innenfor gruppen. På den samme måten er individuelle oppfatninger ikke

representative for hele gruppen. Flere har påpekt at store endringer på gruppenivå ofte foregår gjennom enkelte mennesker i gruppen. I denne sammenhengen kan også være nyttig å se hvilke konsekvenser tilnærmingen mellom de enkelte norske, kvenske og samiske familiene hadde for de etniske relasjoner i de følgende årene av forforskningstiden.

Kilder

Trykte kilder

Folketellinga 1865 for 1938 Lyngen. RHD.

Folketellinga 1975 for 1938 Lyngen. RHD.

Folketellinga 1900 for 1938 Lyngen. RHD.

Kirkebok for Lyngen, Lyngen sogneprestembete 1859-1878. Dåpslister. RHD.

Friis, J. Andreas: *Ethnographisk kart over Tromsø Amt*. 2 Bl, Christiania 1890.

Kiær, Anders Nicolai: *Bidrag til en norsk befolkningsstatistik*. Kristiania, 1882.

Kilder på Internett

Ministerialbok for Alta 1892-1904. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=3742/

Ministerialbok for Kistrand 1890-1898. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=5399/

Ministerialbok for Kistrand 1899-1907. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=4326/

Ministerialbok for Lebesby 1870-1902. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=3744/

Ministerialbok for Lyngen 1891-1902. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=2901

Ministerialnok for Måsøy 1892-1902. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=5319/

Ministerial bok for Tana 1891-1903. Fødte og døpte.

http://www.arkivverket.no/URN:kb_read?idx_id=224/

Friis, J. Andreas: *Ethnographisk kart over Finmarken*. 2 Bl, 1861.

<http://www.dokpro.uio.no/omfriis.html>.

Registreringsentralen for historiske data. Folketellinger og kirkebøker.

<http://www.rhd.uit.no>.

Litteraturliste

Amundsen, Arne Bugge: *Folkelig og kirkelig tradisjon. Dåpsførståelser i Norge særlig på 1800-tallet*. Oslo 1986.

Antonsen, Jan: *Tre stammers møte i Kvænangen: en analyse av etnisitetsangivelser i folketellinger*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Tromsø 1993.

Bjørklund, Ivar: *Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1550-1980*. Universitetsforlaget, Tromsø-Oslo-Bergen-Stavanger 1985.

Bjørklund, Ivar: *Kvæn-same-norsk. En sosialantropologisk analyse av "De tre stammers møte"*. Avhandling til magistergrad i sosial antropologi. Universitet i Tromsø 1978.

Evjen, Bjørg og Lars Ivar Hansen: "One people- many names: on different designations for the Sami population in the Norwegian county of Nordland through centuries". In: *Continuity and Change* 24 (2), Cambridge University Press 2009, 211-243.

Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi: *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritespolitikk i Nord 1860-1940*. Universitetsforlaget 1981.

Figenschau, Tore: *Signaldalen gjennom 150 år*. Tekst et Cetera 1999.

Hansen, Lars Ivar: "Den dynamiske etnisiteten og dens skiftende uttrykk." I J. E. Myhre (red), *Historie, etnisitet og politikk*, Stensilserie B. nr. 59, Institut for historie, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø 2000, 29-54.

Hansen, Lars Ivar: "Samene i forrige århundres folketellinger. Registreringspraksis i Astafjord prestegjeld 1856-1900." In: *Festskrift til Ørnulv Vorren*. Tromsø museums skrifter XXV, Tromsø 1994, 102-129.

Hansen, Lars Ivar, Meyer, Tore: "The Ethnic classification in the late 19th-century censuses." In: *Acta Borealia* 2, 1991, 13-56.

Larsen, Birgit: *Giftermål og etnisitet. Samer, nordmenn og ekteskap i Karlsøy 1770-1900*. Tromsø, 2008.

Larsen, Emil: *Lyngen Bygdebok. Lyngen prestegjelds historie*. Tromsø 1976.

Markussen, Doris: *Giftermål og faddervalg. Endring i etnisk tilhørighet i Kvæfjord 1751-1865*. Hovedoppgave i historie våren 2001. Universitetet i Tromsø 2001.

Olsen, Janicken Elisabeth: *Ofoten 1701-1801: folketall og etnisk sammensetning. Etniske relasjoner i Nordre Nordland i historisk perspektiv*. Delrapport 1, 2006.

Qvigstad, Just: Den kvænske invandring til Nord-Norge. *Troms Museum Årshefter* 43/1920, Tromsø 1922.

Richter-Hanssen, Einar: *I stille vær, i storm og vind. Lyngen Regionhistorie. Bind II.* Tromsø 2004.

Rydving, Håkan: *The End of Drum-time, Religious Change among the Lule sami, 1670-1740s.* Uppsala 1993.

Thuen, Trond: Acculturation and ethnic survival? Some problems in the study of so called- "Norwegianized" sami communities". In: *Acta Borealia* 1/2 1985: 43.

Torp, Eivind: "Registrering av etnisitet i folketellinger". *Heimen* 2, 1986, 67-77.